

Сборник с доклади

ЧЕТВЪРТАТА ПРОМИШЛЕНА РЕВОЛЮЦИЯ И БАЛКАНИТЕ

Лятна научна сесия
на Юридическия факултет
Катедра „Сигурност и безопасност“
21–22 юни 2019 г.

Сборник с доклади

ЧЕТВЪРТАТА ПРОМИШЛЕНА РЕВОЛЮЦИЯ И БАЛКАНИТЕ

Международна научна конференция,
проведена в рамките
на Лятната научна сесия
на Юридическия факултет
във Варненския свободен университет
„Черноризец Храбър“

Категра „Сигурност и безопасност“

2019

Редакционен екип:

проф. д-р Петър Христов

проф. д.ик.н. Стефан Симеонов

доц. д-р Анелия Ненова

СЪДЪРЖАНИЕ

Евгени Манев

ЗОНИ И НИВА НА СИГУРНОСТ – ХИПОТЕЗИ 7

Емил Люцканов

ЕВРО-АТЛАНТИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ В СИСТЕМАТА
НА МНОГОЦЕНТРИЧЕН МРЕЖОВ СВЯТ 14

Красимир Коев

ЗДРАВНАТА СИГУРНОСТ
В КОНТЕКСТА НА ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН 21

Teodora Bakardjieva, Konstantin Kossev, Vladimir Bronfenbrener

THE AI SECURITY EDUCATION
AND RESEARCH IN ALLIANCE 4.0 29

Николай Митев

СЪВРЕМЕННИ УСЪВЪРШЕНСТВАНИ КИБЕРЗАПЛАХИ
ЗА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ 35

Стефан Симеонов

ПРОБЛЕМИ НА СИГУРНОСТТА В СТРАНИТЕ
ОТ ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН 43

Константин Казаков

ТЕХНИКИ ЗА АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА РИСКА ОТ ТЕРОРИЗЪМ 48

Стефан Мичев

ВЪЗМОЖНО ЛИ Е ИНТЕГРИРАНЕТО НА НЕЗАКОННИТЕ МИГРАНТИ? ... 59

Валери Христов

БЮРО ПО ЗАЩИТА – ЕДИН ПОГЛЕД НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОФИЛ,
КОМПЕТЕНТНОСТ И КОНСПИРАТИВНОСТ 70

Милен Иванов

ПОДГОТОВКАТА НА КАДРИ ЗА СЕКТОРА ЗА СИГУРНОСТ – ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ	84
---	----

Валентин Тодоров

ЦЕННОСТИТЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА И ПОДГОТОВКАТА НА КАДРИ ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ	91
--	----

Юрий Търкаланов, Димитър Белелиев

МОДЕЛ НА РИСКОВЕТЕ ЗА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ	102
--	-----

Станислава Минева

ДИНАМИКАТА В РЕГУЛАЦИИТЕ НА ПРЕВЕНЦИЯТА НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ И ФИНАНСИРАНЕТО НА ТЕРОРИЗМА – ПОДРОНВАНЕ НА ДОВЕРИЕТО В ДЪРЖАВНАТА ВЛАСТ	110
---	-----

Йорданка Стоянова-Тонева

ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ – ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ ИЛИ НЕУТРАЛИЗАЦИЯ	116
---	-----

Десислава Аргирова

ИНТЕГРАЦИЯТА НА БЕЖАНЦИТЕ И НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ	124
---	-----

Сали Любенов, Александър Иванов

ПОЛИТИКИ ЗА ПРЕДОТВРЯВАНЕ НА РАДИКАЛИЗАЦИЯТА В ОБЩЕСТВОТО	131
--	-----

Гергана Стойнова

МЕЖДУНАРОДНОПРАВНА УРЕДБА НА ЗАКРИЛАТА НА ДЕЦА, ЖЕРТВИ НА ТРАФИКА НА ХОРА	145
--	-----

ЗОНИ И НИВА НА СИГУРНОСТ – ХИПОТЕЗИ

проф. д-р Евгени Манев

Университет по библиотекознание и информационни технологии
e-mail: e.manev@unibit.bg

Възприемането на сигурността от обществото става все по-осезаемо и рефлектира върху чувството на гражданите за дискомфорт – по-значимо за сметка на усещането за комфорт във всички или в някои области на живота. Процесите на оценка на състоянието на сигурност в държавата като израз на обобщен критерий за моментното състояние на функциониране на институциите в нея е жизненоважно за гражданите и за самата държава. Главната отговорност за това е на управляващите. Най-общ критерий за изпълнение на държавническите им функции е осигуряването на просперитет¹ на държавата и на нацията.

Тази обща и задължителна изходна постановка произлиза от основните закони за функциониране на социалната организация², заставя упълномощените представители на трите власти (законодателна, изпълнителна и съдебна) да работят неотклонно, упорито и в интерес на държавните и националните цели. За това е необходима обобщаваща концептуална рамка базирана на ясни философски и научнообосновани основи³ [1]. Следователно общият критерий за успешно, стабилно и проспериращо развитие на държавата и на нацията трябва да е колкото е възможно по-добре и научно обоснован. Всякакъв друг обобщен критерий за успешно управление на държавата излиза от тази рамка и не трябва да се допуска нито в теоретичните разработки, нито в практическата дейност на институциите в рекурсивните системи на държавата, особено в системата за национална сигурност⁴ [2]. Това изискване произлиза от един от основните социални закони на ет-

¹ Под понятието *просперитет* в настоящата разработка се разбира постоянно нарастване на реалните стандарти на живот на гражданите и способностите на обществото (на същите тези граждани) и държавата самостоятелно (като нация) да реализират планираното ниво на задоволяване.

² В статията държавата се разглежда като сложна социална система.

³ Мичев, С. Философия на сигурността (хуманност и насилие). София: Софттрейд, 2015, ISBN: 978-954-334-172-6.

⁴ Казаков, К. Управление на системата за защита на националната сигурност. София: Софттрейд, 2016, с. 11, ISBN: 978-954-334-181-8.

носоциалната общност, а именно, че тя е самовъзпроизвеждаща се, самоуправляваща се, саморегулираща се и саморазвиваща се сложна социална система, с цел да се осигурява все по-пълно изискването на друг основен закон – осигуряване на постоянно възобновяващата се необходимост от ресурси за нормално функциониране на социалната система – нацията, самоорганизираща се под формата на държава на сегашния исторически етап.

Важен е въпросът за определяне на метриците и критериите, с които трябва да се измерва просперитетът на държавата и на нацията. Това е изключително сложна задача както от научнотеоретична, така и от научнопрактическа гледна точка за генериране на научни теории по проблема. Изработването на стандарти в това направление е от ключово значение за оценка на сигурността на системата държава – общество. Именно към този проблем е фокусирана настоящата разработка.

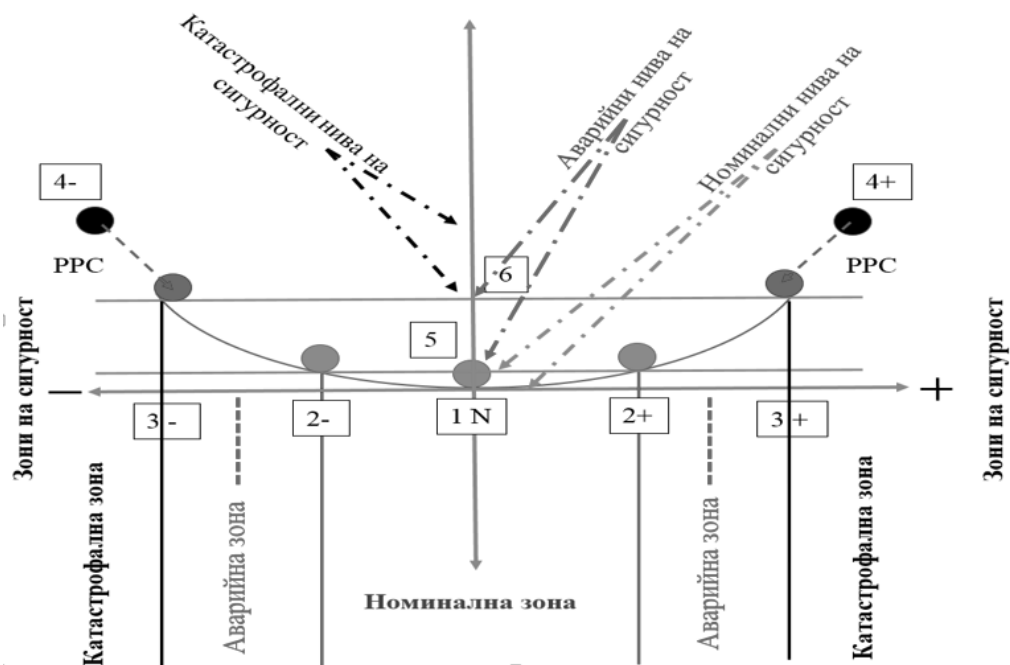
Съгласно научните стандарти в изследванията при формулирането на определението на изследвания проблем важна роля се пада на дефинирането му, т.е. поставяне рамката на анализите на процесите, явленията и феномените с цел разкриване на закономерностите, на които те са подчинени, за нуждите на стратегическото ниво на организационното (държавното) управление. Решаването на този проблем е обосновано в публикация „*Security zones*⁵“ [3], където е възприет и приложен научен подход, чрез който са изведени три основни зони за сигурност на социалната организация.

В тази рамка на базата на използваните основни закономерности и положения, изложени в три групи теоретични знания – организационните теории, теориите за организацията, разглеждана като сложна социална система, функционалните теории и архитектурно-функционално-културологичен подход за генерирания концептуален модел на организацията, са изследвани и изведени основната роля на сигурността, формите, под които тя се проявява, основните и някои второстепенни (производни от тях) функции, разгледани в публикацията Определение за сигурност – организационно-културен подход⁶ [4], както и зоните и нивата на сигурност в публикацията Обща теория на сигурността на организацията⁷ [5], Фигура 1.

⁵ Manev, E. Petrov, Diana, I. Ilieva. Security zones, University of Economics and Innovations in Lublin and Free University of Varna, Scientific conference „Justice and security“, FUV, 23–24 June, 2017, Globalization, the State and the Individual, Index Copernicus International 2 (14) 2017, International Scientific Journal, p. 31–40, ISSN: 2367-4555.

⁶ Манев, Е. Определение за сигурност – организационно-културен подход. Научна конференция с международно участие „Право и интернет“, Бургас, БСУ – 21, 22 май 2016 г. Бургаски свободен университет, Център по юридически науки, том XXIII, 2016, с. 262–274, ISSN: 1311-3771.

⁷ Манев, Е. Обща теория на сигурността на организацията. Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“. Сборник научни трудове. Том 2, част 1. Информационни, технически и икономически проблеми на системите за сигурност, с. 17–22, ISSN: 1314-3921.

Фигура 1. Зони и нива на сигурност на организацията

Тук фокусираме анализа върху обхвата на зоните за сигурност и съответните им нива, както са показани на Фигура 1: номинална, аварийна и катастрофална зона за сигурност със съответните ѝ диапазони на нивата на сигурност.

Графичното изразяване на зоните и съответните им нива на сигурност са показани на Фигура 1, а означенията са както следва:

Метрики:

1. *Зона на сигурност* – нанася се по абсцисата със съответните условни посоки – вляво от координатното начало със знак минус, а вдясно – със знак плюс;
2. *Ниво на сигурност* – нанася се по ординатата на правоъгълната координатна система. Посоката нагоре от координатното начало е отрицателна, което означава, че в тази посока сигурността на организацията (държавата) намалява.

Точка 1N – точка, в която системата/организацията (държава) функционира в номинален режим, т.е. съгласно планираните алгоритми за работа на системните единици, които осигуряват изпълнение на функциите на организационната архитектура и в крайна сметка осигуряват постигане на планираните резултати.

Точки 2+ и 2- са граничните точки между номиналната и аварийната зони на функциониране.

Точки 3+ и 3- са граничните точки между аварийната и катастрофална зона на функциониране.

Точки 4+ и 4- са точки на функциониране на системата в катастрофалната зона.

Точки 1N и 5 – граничните точки на обхвата на номиналните нива на сигурност.

Точки 5 и 6 – граничните точки на обхвата на аварийните нива на сигурност нива на сигурност.

Точка 6 и нагоре по ординатната ос – обхватът на катастрофалните нива на сигурност.

Частта от дъгата на елипса между т. 3- и 3+ показва схематично общия алгоритъм на функциониране на организацията. Основава се принципно на закона на системите за свойството им да се установяват в точката си на равновесие самостоятелно.

PPC – разполагам ресурс от сили и средства, планиран и подготвен да върне траекторията на функциониране в към разчетните алгоритми (дъгата) в случай на нарушаване на плановия режим на работа на системата (организацията).

Зоната за сигурност е диапазона в който системата организация (държава) работи в даден момент от време. Нивото на сигурност е диапазонът на нейната стойност, в който се проявява динамиката ѝ в рамките на дадена зона на функциониране на организацията.

Ще разгледаме базовите характеристики на по-важните елементи, които са посочени на Фигура 1 и описани по-горе.

Изследователският интерес е насочен към систематизиране на известни теоретични знания, тяхната подходяща интерпретация за генериране на ново знание с цел търсене на възможност за създаване на обобщени критерии за постигане на количествено измерване там, където е възможно. Известно е, че след измерването на изпълнението се отваря пътят на адекватното управление на процесите.

Поради факта, че организацията изпълнява своите функции в динамична външна и вътрешна среда, резултатите от изпълнението на различните принадлежащи функции на нейните организационно-архитектурно-културно обособени структури не винаги са в строго съответствие с резултатите, които са заложили в сложните алгоритми на всяка една функция. Това положение се усложнява още повече и от факта, че всички организационни (държавни) функции са планирани да работят съвместно, за да може да се създаде *метасистемата държава*. Отклонението от тези планови постижения на всяка една държавна функция води до известни отклонения в работата и резултатите на други функционални организационни структури и в крайна сметка до отклонение на постиженията (резултатите) на общи функции на организацията (държавата) спрямо планираните. Следователно необходимо е да се определят границите, в рамките на които може да се приеме, че цялата система функционира нормално, т.е. до каква степен са допустими (приемливи) отклоненията на функциониране спрямо т. 1N от гледна точка на приемливо намаляване на нивото на сигурност.

Като обобщаващ критерий за динамиката на функционирането на системата (организацията) е удачно да се приеме състоянието на нивото на нейната сигурност. Използвани са двете метрики – *зона на сигурност* и *ниво на сигурност*. Обосновката е, че всяка планово създадена система, каквито са държавата и нацията, поради много причини, включително и обобщените по-горе, не може да *застине* в най-изгодната – номиналната (нормалната) точка на функциониране, а именно в т. 1N (Фигура 1) – началото на правоъгълната координатна система.

Проблемите с определяне на граничните стойности на зоните и на нивата за сигурност са изключително сложни. Във висока степен те имат и културна детерминираност и поради това се различават в социалните организации⁸ [6].

Определянето на граничните стойности на зоните и нивата на сигурност е от особена важност както от теоретическа, така и от практическа макроуправленска гледна точка на организацията (държавата). От *Общата теория за сигурността* могат да се изведат следните няколко хипотези. Съзнателното създаване на изкуствена социална организация, в това число и държавата, изисква широка гама от научни знания и прилагане на научния подход, т.е. съобразяване основно с теорията и практиката на организационното строителство и строго прилагане на научните постижения с акцент изследване на закономерностите, на които тя е подвластна.

Хипотеза 1. Ако плановата точка на функциониране на организацията (държавата, нейния организационно-функционално-архитектурно-културен модел) е разчетена да работи в равновесната си точка (т. 1N, Фигура 1), то тя ще функционира устойчиво в рамките на номиналната зона (Фигура 1, диапазона между точките 2- и 2+).

Хипотеза 2. Максималното възможно ниво на сигурност на организацията е в точката на равновесно функциониране на системата, т.е. в т. 1N, Фигура 1, и всяко отклонение от нея води до намаляването ѝ.

Хипотеза 3. Ефективността на работа на организацията и нейното ниво на сигурност са в правопрпорционална зависимост.

Хипотеза 4: Отклонението на точката на функциониране на организацията (държавата) от равновесната ѝ точка 1N, Фигура 1, вляво или дясно, води до намаляване на нивото на сигурност.

Логично е да се допуска условно, че отклонението вляво може да се свързва с понижение на функционалността на системата спрямо разчетната и обратно – отклонението вдясно да се възприема като свръхфункционалност спрямо разчетната.

Хипотеза 5. Ако се направи целенасочен подбор на подходящи известни научни теории, методи и методологии както и създадени и развиващи се нови такива, които да се интерпретират, може да се дефинират на концептуално ниво граничните точки на зоните и нивата на сигурност на организацията.

За целта е целесъобразно да се интерпретират знания от теориите за управление на силите и средствата при кризи, теории за сигурност на организацията с особено внимание на информационната сигурност⁹ [7], теориите, посочени в статията, както и др. За целта трябва да се създадат нови обобщаващи метрики и критерии, както и методи и методологии за изследване и на проблемите за дефи-

⁸ Manev, E., Ilieva, D. Linguocultural Aspects of Security. The Tenth International Conference „Language, culture and civilization – Trends for the Next Decade“. The polytechnic university of Bucharest – Romania, Bucharest, 27–28 May 2016. Editura Politehnica Press. Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii, Calea Griviței, nr. 132, 010737, Sector 1, București, p. 197–204, ISSN: 2067-1628.

⁹ Митев, Н., Семерджиев, Ц. Информационна сигурност. София, 2015, с. 16–17, ISBN: 978-954-334-173-3.

ниране на граничните стойности на зоните и нивата за сигурност в контекста на настоящата теоретична разработка. Продължаващото изложение и доказателства на посочените хипотези ще бъде малка стъпка в тази посока.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Мичев, С. Философия на сигурността (хуманност и насилие). София: Софттрейд, 2015, ISBN: 978-954-334-172-6.
2. Казаков, К. Управление на системата за защита на националната сигурност. София: Софттрейд, 2016, с. 11, ISBN: 978-954-334-181-8.
3. Manev, E. Petrov, Diana, I. Ilieva, Security zones, University of Economics and Innovations in Lublin and Free University of Varna, Scientific conference „Justice and security“, FUV, 23–24 June 2017, Globalization, the State and the Individual, Index Copernicus International 2 (14) 2017, International Scientific Journal, p. 31–40, ISSN: 2367-4555.
4. Манев, Е. Определение за сигурност – организационнокултурен подход. Научна конференция с международно участие „Право и интернет“, Бургас, ВСУ – 21, 22 май 2016 г. Бургаски свободен университет, Център по юридически науки, том XXIII, 2016, с. 262–274, ISSN: 1311-3771.
5. Манев, Е. Обща теория на сигурността на организацията. Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“. Сборник научни трудове. Том 2, част 1. Информационни, технически и икономически проблеми на системите за сигурност, с. 17–22, ISSN: 1314-3921.
6. Manev, E., Ilieva D. Linguocultural Aspects of Security. The Tenth International Conference „Language, culture and civilization – Trends for the Next Decade“. The polytechnic university of Bucharest – Romania, Bucharest, 27–28 May 2016. Editura Politehnica Press, Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii, Calea Griviței, nr. 132, 010737, Sector 1, București, p. 197–204, ISSN: 2067-1628-17, ISBN: 978-954-334-173-3.

ЗОНИ И НИВА НА СИГУРНОСТ – ХИПОТЕЗИ

проф. д-р Евгени Манев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

e-mail: e.manev@unibit.bg

Резюме: Статията е част от изследванията в обхвата и развитието на „Общата теория за сигурността на организацията“. Ключови моменти от тази теория дават доказателства за решаване на важни научни проблеми – дефиниция на понятието сигурност, определяне на основната роля и функции на сигурността в организацията и зоните (областите) и нивата (величините) на сигурността. В настоящата статия се поставя началото на разработване на хипотези.

Ключови думи: теория, сигурност, зони, нива, граници.

ZONES AND LEVELS OF SECURITY – HYPOTHESIS

prof. Evgeni Manev, Phd

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: e.manev@unibit.bg

Abstract: This article is a research in the scope of „General Theory of Organizational Security. Some key points of this theory provide evidences for solving important scientific issues such as problem of security definition, problem of defining the basic role and functions of security at organization and areas and levels of security have been developed as well in previous articles. In this article some hypotheses are generated.

Keywords: theory, security, areas, levels, boundaries.

ЕВРО-АТЛАНТИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ В СИСТЕМАТА НА МНОГОЦЕНТРИЧЕН МРЕЖОВ СВЯТ

*Емил Люцканов, д-р, вицеадмирал(оз), почетен професор
Университет по библиотекознание и информационни технологии*

Светът през XXI е сложен, противоречив и непредвидим, което се определя от формиращите се общи цивилизационни характеристики. Глобализационните процеси по своята същност интернационализират икономическите, политическите и вероятно най-чувствителната част от социалното ни развитие – културно-исторически традиции, ценности и интереси. Чрез високото технологично развитие на информационните технологии вече изградихме обща информационна среда/пространство, което се превръща във фактор за всички сфери на нашия живот. Краят на студената война и формирането на еднополярния свят са взаимно свързани етапи на човешкото развитие като израз на културно-цивилизационното ни израстване и разбиране за изграждане на нашите взаимоотношения. Именно в приемливата устойчива динамика на промените в националните, регионалните и международните взаимоотношения търсим отговор на понятието сигурност. В контекста на това периодът на студената война е определен от Самюел Хънтингтън (Хънтингтън, 2002, с. 22) по следния начин: „... световната политика бе двуполусна, а светът разделен на три части. Група от предимно богати и демократични общества начело със САЩ бе ангажирана в мащабно идеологическо, политическо, икономическо, а понякога дори и военно съперничество с групата на сравнително по-бедните социалистически общества, предвождани от Съветския съюз. Голяма част от конфликтите се разиграваша извън двата лагера – в Третия свят, който включваше предимно бедни, отличаващи се с политическа нестабилност и постигнали наскоро своята независимост страни, претендиращи за политическа необвързаност“. Условието на този етап се оказват приемливи и устойчиви за обществото, които благоприятстват неговото развитие и във висока степен бихме могли да кажем, че именно в този период се формира и развива същността на понятието Евро-атлантическа сигурност.

Евро-атлантическата сигурност като обект на нашето изследване, както посочихме по-горе, е естествен резултат от произтеклите събития и ако Хънтингтън прави своята оценка на основата на случилото се, за нас е важно да определим

основните моменти от нейното създаване и развитие. Евро-атлантическата система за сигурност е система от висш порядък, елементите на която могат да бъдат определени като ядро, формирано от националните държави и съюзните взаимоотношения – резултат от системите за сигурност на страните, които я формират. В своето развитие системата неотменно носи в себе си стратегическите вектори на политиката на своите създатели в лицето на САЩ и западноевропейските държави. От една страна, за САЩ това е поддържане на трайно влияние в Европа чрез либерализиране на икономиките в процеса на глобализацията (План „Маршал“), а от друга – интегриране на военното присъствие в националните отбранителни системи на европейските държави. Според Джорж Фридман (Friedman, 2011, с. 150) целите, с които е създаден Европейският съюз, са две: „Първата е била интегриране на Западна Европа в ограничена федерация, решавайки проблема с Германия, като я свързва с Франция – по този начин се ограничава опасността от война. Втората цел е била създаване на механизъм за реинтеграция на Източна Европа в Европейска общност“. В периода на Студената война съществуването на Съветския съюз и многостранното му влияние върху голяма част от страните в Източна Европа всъщност не позволява пълна реализация на втората цел. Военният фактор в изграждане на Евро-атлантическата система за сигурност се реализира чрез създаване на Северноатлантическия съюз (НАТО). В този контекст САЩ не само създават съюзна концепция, споделена от западноевропейските държави, но и установяват свое самостоятелно военно присъствие, което е неотменна част от стратегията за поддържане на влияние. Краят на „Студената война“, бележи следващ етап в глобалното развитие, приет с „мълчаливото“ съгласие на всички страни за лидерството и доминирането на САЩ, в това число и Русия, като правопреемник на Съветския съюз (Прекратил своето съществуване с подписване на 08.12.1991 г. на Беловежското споразумение (декларация) от лидерите на РСФСР, Украйна и Белорусия).

Едновременно с това подписаната между САЩ и Русия Кемпдейвидска декларация (01.02.1992 г.) бележи края на Студената война и според публикация в *New York Times* (Wines Michael, 1992) „Русия и САЩ не се разглеждат взаимно като потенциални противници“. По-нататък в Декларацията се заявява, че от сега нататък отношения им ще се характеризират с приятелство и партньорство, основано на взаимно доверие, уважение и общ ангажимент към демокрацията и икономическата свобода“. С това една от причините за системните противоречията от „Студената война“ в лицето на марксистко-ленинската идеология е премахната. Страните от социалистическата общност приемат доброволно предлаганата им с десетилетия пазарна икономика и признаване на частната собственост като двигател за инициатива и развитие. Този факт създава идеалните условия за реализиране на целта за пълна реинтеграция на всички страни от Източна Европа в единна общност. Този етап от развитието на глобалния свят е под лидерството на САЩ и се формулира като еднополярен. Това позволява те да продължат своята стратегия за влияние в Европа, но едновременно с това реализират геополитическите си интереси. Ако се върнем към формулировката на Хънтингтън за Студената война, можем да отбележим, че условията както в глобален мащаб, така и в Европа, са напълно променени. Тази промяна е отразена и в Организацията

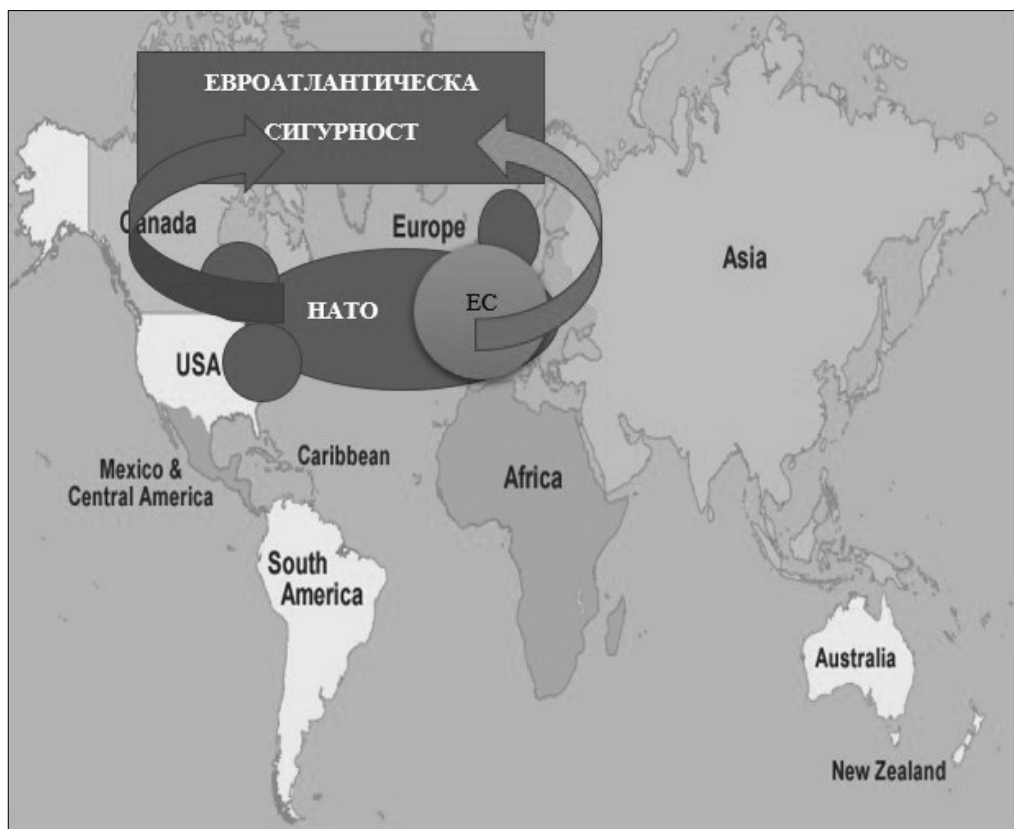
на обединените нации, където в своята програма за мир генералният секретар Бутрос Гали (Boutros Boutros-Ghali, 1992 г.) определя започващия нов период след Студената война като „безпрецедентна повторна ангажираност на най-високо политическо равнище с целите и принципите на Хартата“. Особено важен е акцентът, че „последните месеци между големите и малките народи се утвърждава възможност да се възстанови постигане на големите цели на Хартата – ООН, която е способна да поддържа мира и сигурността в международен план, да осигурява справедливост и права на човека и за насърчаване, по думите на Хартата, на „социален прогрес и по-добри стандарти на живот в по-голяма свобода“. Тази възможност не трябва да се губи. Организацията никога повече не трябва да бъде опорочена/пропусната, както беше в ерата, която вече е преминала“.

От гореизложеното може да бъде направен изводът, че след края на Студената война светът е на прага на изграждане на нова глобална система, където въпросите по сигурността биха могли и трябва да бъдат решавани на основата на разработеният и приет устав на ООН, като за това е предвидена водеща роля на Съвета за сигурност, а не на отделна държава.

В тези условия в Европа, независимо от отсъствието на военнополитическия опонент в лицето на Съветския съюз и започналите демократични промени в Русия, същността на Евро-атлантическата система за сигурност (Фигура 1) продължава да съдържа двата компонента: военен, в лицето на Северноатлантическия съюз, и икономически – Европейския съюз.

Новата среда за сигурност предизвиква дълбока трансформация в двата компонента. Алиансът декларира своите намерения за трансформиране на среща на държавните и правителствени ръководители на държавите членки в – Лондон (6 юли 1990 г.). Основните направления са насърчаване на сътрудничеството със страните от Централна и Източна Европа с нови политически и военни подходи, както и установяване на редовни дипломатически контакти между тях. Трансформацията на НАТО във възникналата еднополярна система потвърждава два факта: Първият, че ръководството на Алианса притежава достатъчно добра експертиза за прогнозиране на възможни деструктивни процеси в хода на предстоящите дълбоки политически и социално-икономически трансформации на държавите от постсъветското пространство. Вторият факт, че САЩ продължават стратегическата си цел за интегриране на националните отбранителни системи на държавите членки в съюзната система, при това естествено увеличавайки политическото си влияние върху националните им политики. Европейският съюз като проявление на икономическа съставляваща на евро-атлантическото сътрудничество при създадените благоприятни условия успешно реализира целта за интегриране на всички посткомунистически държави, изграждайки общо икономическо, правно и културно пространство. Едновременно с това се потвърждава липсата на готовност на Европейските държави да създадат и поемат самостоятелно управление то на военния компонент на своята сигурност.

Следвайки системния подход и емпиричния опит от общественото развитие, е очевидна безалтернативната зависимост на концепциите и визиите от природните/философските закони. Това изисква не само задълбочено познаване, но и ползване в системния анализ. Такъв подход позволява да прогнозираме пред-

Фигура 1. Структура на Евро-атлантическата сигурност след края на Студената война

стоящи обществени и социални явления и процеси. Направените по-горе изводи потвърждават, че приемлива за обществото устойчива динамика на средата за сигурност, даваща възможност за развитие, е възможна и е имало само когато са действали гореизложените философски закони. Установяването на еднополярния свят в системата на ООН чрез Съвета за сигурност във висока степен позволява тяхното ефикасно функциониране. Инерцията в политиката от Студената война и стратегическите подходи на част от западните държави, и особено на САЩ като глобален лидер, за реализиране на национални цели доведе до описания еднополярен свят. Той естествено не би могъл да осигури развитие в многообразието на глобалния свят, поради което в съответствие с теорията (преминаване на количествените натрупвания в качествени изменения) настъпи „насищане“ и „раждане“ на необходимата му противоположност – многоцентричен/мрежов полюс. Официалното му обявяване бихме могли да считаме 70-ата юбилейна конференция на ООН (декември 2015 г.) с изказванията на ръководителите на Китайската народна република – Си Дзипин, и на Руската федерация – Вл. Путин, които по същество озвучават националните си военни стратегии. Именно в тях се залага

да не се допуска намесата в развитието им на която и да е глобална сила. Формиращият се двуполюсен мрежов свят би могъл да се изрази с инфографиката на Фигура 2.

Фигура 2. Двуполюсен многоцентричен/мрежов свят

Докато съществуващият досега полюс под лидерството и хегемонията на САЩ е моноцентричен (подчинен), то вторият полюс за разлика от периода на Студената война е мрежов, без конкретен център, като отделните мрежови центрове се синхронизират в системата на общите си интереси. Това твърдение намира своето отражение в Стратегията за национална сигурност на САЩ от декември 2017 г. (USA – NSS, 2017, р. 2), където е посочено: „Китай и Русия предизвикват американската мощ, влияние и интереси, опитвайки се да ерозират американската сигурност и просперитет“. Пак там се посочват „Иран и Северна Корея като дестабилизиращ фактор в регионите и застрашаващи американските и съюзническите интереси“. В този двуполюсен мрежов свят Евроатлантическата сигурност е изправена пред няколко сериозни предизвикателства: Първата е приемането на дефинирането на Русия като предизвикваща ерозия на националната сигурност на САЩ и увеличаване влиянието си в Европа и в глобален мащаб, като чрез това се определя като заплаха и за страните от Европа. По своята същност това е връщане към практиките на Студената война, изразяващи се в увеличаване на разходите за отбрана, въвеждане на политики на икономическа и политическа изолация. Възникващият въпрос е: Продуктивен ли е този подход и до каква степен защитава националните интереси на страните членки в системата на съюзна сигурност?

Следващото, не по-малко по важност, е: до каква степен е адекватна оценката за възможна военна агресия от страна на Русия, в резултат на което Алиансът

фокусира усилията си в създаване на съществен военен потенциал и формиране и поддържане на антируски настроения, с което превръща европейския континент във възможен военен театър? Не се ли търси влияние чрез ръст в икономиката, активизирайки военнопромишления комплекс?

В контекста на предизвикателствата пред Евро-атлантическата система за сигурност развитието на инициативата на Китай – „един пояс – един път“ – като възможност за икономическото развитие на ЕС в съвместни проекти, представлява ли опасност за Евро-атлантическата сигурност, или се разглежда през призмата на Стратегията за национална сигурност на САЩ от декември 2017 г.?!

Разбира се, едно от основните предизвикателства, като естествен резултат от глобализационния процес не само в индустриалната и икономическата сфера, е и натискът върху културно-историческите и националните традиции на страните от ЕС като ядро на Евро-атлантическото пространство. Това предизвиква тенденциите за нарастване на национално ориентирани центробежни сили, които поставят въпроса: до каква степен е възможно формиране и провеждане на обща политика за сигурност и отбрана или тя ще продължава да е един от стълбовете на НАТО?

Отговорите на тези въпроси са ключ към бъдещата Евро-атлантическата система за сигурност в структурата на глобалния свят. Европа не би могла да се развива, „водена и наставлявана“ непрекъснато, дори и от икономическа и военна сила като САЩ. Тук можем да си зададем въпроса: Ще се научи ли детето да върви и да взема самостоятелни решения, ако го носим на ръце и му казваме кое е правилното действие?!

ЛИТЕРАТУРА:

1. Хънтингтън, Самуел. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. София: Обсидиан, 2002.
2. Boutros-Ghali, Boutros. Note by the President of the Security Council, Summit Meeting of the Security Council, 1992. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF-CF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/PKO%20S%2023500.pdf>
3. Friedman, George. Nex Decade. USA, Doubleday, ISBN 978-0-385-53294-5
4. USA. „National Security Strategy“, The White House, 2017.
5. Wines, Michael. Bush and Yeltsin declare formal end to the cold war; agree to exchange visits New York Times, 1992. <https://www.nytimes.com/1992/02/02/world/bush-and-yeltsin-declare-formal-end-to-cold-war-agree-to-exchange-visits.html>

ЕВРО-АТЛАНТИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ В СИСТЕМАТА НА МНОГОЦЕНТРИЧЕН МРЕЖОВ СВЯТ

*Емил Люцканов, д-р, вицеадмирал(оз), почетен професор
Университет по библиотекознание и информационни технологии,
София, България, e-mail: e.lyutskanov@unibit.bg*

Резюме: След завършване на студената война светът с единодушие, при мълчаливото съгласие на Русия и Китай, продължи своето развитие в системата на еднополярния свят под едноличното лидерство на САЩ. Глобализационните процеси активно се развиват, ускорено обхващайки териториите на бившите социалистически държави и техните сателити от „третия“ свят. В Европа се създават необходимите условия за изграждане на единно пространство и реализиране на идеята за Европейски съюз. Едновременно с това продължава развитието и адаптирането на военно-политическия съюз НАТО като гарант на стабилността и просперитета на Европа, което по същество дефинира и новото понятие *Евро-атлантическа сигурност*.

Ключови думи: студена война, еднополярен, глобализация, Европа, сигурност.

EURO-ATLANTIC SECURITY IN THE MULTI-CENTER NETWORK WORLD

*Emil Lyutskanov, PhD, Vice admiral (Ret. Navy), professor H.C
Sofia, Bulgaria, e-mail: e.lyutskanov@unibit.bg*

Summary: After the end of the Cold War, the world unanimously agreed with Russia's and China's tacit consent to continue its development in the unipolar world system under United States leadership. Globalization processes are actively developing, expediting the territories of the former socialist states and their satellites from the "third" world. In Europe, the necessary conditions were created for building a unified space and implementing the idea of a European Union. At the same time, the NATO as a military-political organization continues to develop and adapt as a guarantor of Europe's stability and prosperity, which essentially defines the new concept of Euro-Atlantic security.

Keywords: cold war, unipolar, globalization, Europe, security.

ЗДРАВНАТА СИГУРНОСТ В КОНТЕКСТА НА ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

доц. д.н. Красимир Коев
Медицински университет, София

Страните от Черноморския регион се нуждаят от нова политика на здравна сигурност.

През последното десетилетие на XX век и в началото на XXI век здравната сигурност става един от основните приоритети на Европейския съюз (ЕС) [1–3]. Тя е на дневен ред за ЕС още от създаването му, а с договора от Маастрихт започва засилено изграждане на координиран европейски подход за здравната сигурност [4].

„Здравната сигурност на обществото е система от норми, институции, дейност и отношения, насочени към максимално възможна равнопоставеност в шансовете на гражданите за гарантиране на тяхното здраве, съответно на достъпа им до здравни услуги с високо качество [5].

Устойчивите общности имат здрави социални мрежи и здравни системи, които могат бързо да се възстановят след бедствия. Те са готови да предприемат съзнателни, колективни действия в случай на инцидент и са разработили материални, физически, социални и психологически ресурси, които функционират като буфер на тези инциденти и могат да спомогнат опазването на здравето на хората. След инцидент лицата и общностите трябва да са достатъчно здрави, за да се поддържат и да се грижат за собственото си здраве (включително нуждата от психологическа подкрепа), докато пристигне помощта, и могат да помогнат за справяне с потребностите на лицата в риск [6–8].

Държавите с добре развито обществено здраве имат изградени системи за предоставяне на грижи при аварийни ситуации, оборудвани са с ефективни инструменти за реагиране (например медицински контрамерки), могат да помогнат за свеждане до минимум и/или предотвратяване възникването на някои инциденти, създават условия за [90–11]:

- улесняване на бързото откриване и характеризиране на здравен инцидент;
- обгрижване на засегнатите;

- намаляване на последиците от инцидента върху общността и
- създаване на възможност за помощ на общността за възстановяване след инцидент.

Страните в Черноморския регион в една или друга степен не са достатъчно подготвени да реагират на тежки пандемии и природни бедствия, което води до голям брой жертви или пациенти със силно изразени инфекциозни заболявания, да не говорим за катастрофален акт на тероризъм, изискващ специална подготовка на обществото и заинтересованите агенции и непрекъснато поддържане и повишаване на нивото на подготовка и реакция [12–14].

Здравната програма на ЕС включва дейности за промоция на здравето и превенция, които имат съществено значение за здравната и националната сигурност на отделните страни [15–18]. Те са насочени към факторите за заболяемост и ранна смъртност. Определени инициативи и проекти имат стремежа да разпространят информация и да подобрят обмена на успешни практики. ЕС провежда информационни кампании и инициативи във връзка с повишаването на осведомеността, например за вредните последици от консумацията на алкохол, тютюнопушенето, наркотичната зависимост, промоция на сексуалното здраве, предотвратяването на ХИВ/СПИН заразяване и намаляване на броя на травмите и злополуките. Също така се насърчава обособяването на програми за профилактични прегледи (скринингови програми) за превенцията на раковите заболявания.

С изключение на трите държави от Европейския съюз – България, Румъния и Гърция, в останалите държави в Черноморския регион промоцията на здравето и превенцията не са на необходимото ниво. Липсва координация между отделните страни. Една инфекция, разпространена чрез заразени риби и мекотели в Черно море, може бързо да се разпространи сред населението из целия Черноморския регион.

Ниският социален статус на голяма част от хората в този регион и съответно ниското ниво на здравно образование водят до развитие на все повече предотвратими болести, някои от които създават условия за епидемии, застрашаващи цели държави. Разпространението на заразните и хроничните болести, както и трансграничните заплахи за здравната сигурност създават опасност за устойчивостта на здравните системи на национално и на регионално ниво.

Хроничните болести са извън групата на заразните, но „86% от смъртните случаи се дължат на хронично заболяване“. Най-значимите от тях са сърдечно-съдовите болести, онкологични заболявания, диабет тип II и психичните разстройства. Около 1/3 от всички смъртни случаи са предизвикани от сърдечно-съдови заболявания.

Доброто здраве е предимство и източник на икономическа и социална стабилност [1–3].

Черноморският регион е отделна географска област, богата на природни ресурси и със стратегическо местоположение на кръстопътя между Европа, Централна Азия и Близкия изток. В момента на негова територия съществуват няколко регионални организации, една от които е Организацията за черноморско икономическо сътрудничество (ОЧИС), която е международна регионална икономическа организация на страните от Черноморския регион [8]. Първоначално тя е инициирана през 1992 г. от Република Турция, като на 25 юни 1992 г. държав-

ните глави и премиерите на 11 страни подписват в Истанбул обща декларация, чрез която се създава ОЧИС. Седалището на организацията се намира в Истанбул, Турция. ОЧИС има и редица специализирани органи, като Парламентарната асамблея на ОЧИС, Черноморската банка за търговия и развитие, Международният център за черноморски изследвания и Бизнес съвета на ОЧИС. ОЧИС подпомага и координира регионалното сътрудничество в широк спектър от области – търговия, банково дело, здравеопазване, комуникации, енергетика, транспорт, земеделие, опазване на околната среда, борба с организираната престъпност и др.

През 1998 г. в Сочи е подписано Споразумение между правителствата на страните – членки на ОЧИС, за съвместни действия при оказване на спешна помощ и спешни действия в случай на природни действия и катастрофи. Допълнителен протокол към Споразумението е приет на 20 октомври 2005 г. в Киев.

За България бъдещото развитие на ОЧИС се определя от няколко основни елемента: реформа на самата организация с цел по-голяма ефективност, както и реализиране на конкретни проекти с регионално значение.

Два подобни проекта вече са в начална фаза на реализация: за изграждане на магистрален пръстен около Черно море и за развитието на транспортните връзки между пристанищните градове.

С оглед на динамичната обстановка в Черноморския регион ОЧИС полага усилия за реформиране и адаптиране.

Комисията на ЕС създаде Черноморска програма за Трансгранично сътрудничество (ТГС) по линия на Инструмента за европейско съседство и партньорство (ИЕСП) [9].

Тази програма е съсредоточена върху подкрепа за гражданското общество и сътрудничеството на местно равнище в прилежащите зони на Черно море, улеснява по-нататъшното развитие на контактите между черноморските градове и общини, университети, болници, културни деятели и организации на гражданското общество, включително организации на потребителите. Това може да изиграе особено важна роля в зони на конфликти, където представителите на гражданското общество са особено полезни за развитието на сътрудничеството с местните жители, както и между самите тях [19].

В момента се осъществява Съвместна оперативна програма за трансгранично сътрудничество по Европейски инструмент за съседство „Черноморски басейн 2014–2020“.

Участващите държави – членки на ЕС, са: България, Гърция и Румъния, а държавите партньори са: Армения, Грузия, Молдова, Турция и Украйна.

Обхватът на програмата включва целеви региони, големи социални и икономически центрове, важни за Черноморския регион [10].

Стратегическите цели на тази програма са:

- Промотиране на икономическо и социално развитие в регионите от двете страни на общите граници.
- Адресиране на общите предизвикателства в сферите на околната среда, здравеопазването, безопасност и защита.
- Промотиране на по-добри условия за осигуряване на мобилност на хора, продукти и капитал.

Освен това ще има нови трансгранични програми за сътрудничество. Едната програма – между България и Румъния (финансирана от Европейския фонд за регионално развитие), и другата – между България и Турция (финансирана от предприєдинителния фонд). Тези програми ще дадат възможност за морски и брегови дейности, които ще засилят развитието на връзките и сътрудничеството по западния бряг на Черно море.

Здравната сигурност на страните около Черно море ще се подобри чрез широкообхватни програми за сътрудничество в областта на здравеопазването и предоставяне на електронна здравна информация.

За подобряването на регионалната сигурност в Черноморския регион важно значение има предоставянето на качествена здравна услуга във всички страни на неговата територия. Това ще доведе до повишаване на здравната им сигурност.

Държавите от Черноморския регион се нуждаят от засилено прилагане на многостранни споразумения за здравната сигурност и установяване на стратегическо сътрудничество по отношение на здравеопазването.

Необходима е ефективна политика и възстановяване на позициите на България като генератор на инициативи за насърчаване на многостранното сътрудничество и активизиране на съществуващите дейности за подобряване на здравната сигурност в Черноморския регион.

Рисковете произтичат от трансграничното замърсяване на водите, въздуха и крайбрежната ивица на региона.

Необходима е оценка на здравната среда в отделните страни от Черноморския регион, включително разглеждане на местоположение, климат, ендемични болести и път на проникване.

Разпространението на заразни болести варира по райони в страните от Черноморския регион, като зависи също и от консумацията на заразени риба, мекотели или други морски продукти. Когато говорим за „рибни продукти“ имаме предвид риби, ракообразни (раци, омари) и мекотели (миди, калмари, октоподи). По отношение на морските дарове – стриди, калмари, миди и други, съществува опасност от заразяване в местата за улов, които могат да са замърсени от канализации, изливащи водите си в близост. Това е в пряка връзка с предаването на коремен тиф, холера и салмонела. По отношение на болестите, предавани чрез заразна риба, съществува реалната опасност заразна риба в крайбрежието на една от страните в региона много бързо да достигне крайбрежието на друга страна от същия регион. По-чести са случаите на предаване на инфекциозни заболявания от заразна риба при неправилно съхранение – миене, транспортиране или при ниска хигиена, пренасяне чрез мухи.

Превенцията на биотероризма се превърна в една от основните цели на ЕС [16]. Подобно на създадения през октомври 2001 г. в ЕС Комитет за здравна сигурност (КЗС), който съдейства за насърчаване на сътрудничеството в борбата с биотероризма в Черноморския регион, трябва да се създаде подобен комитет за сътрудничество в областта на подготвеността и реакцията при атаки с биологични и химични агенти. Заразните болести също са значима заплаха за здравната сигурност. Особено опасни вируси са: H1N1, зика и ебола, които се разпространяват по въздушно-капков път и заразяват голям брой хора. Готовността за от-

говор в такава ситуация е ниска, тъй като тези вируси не са характерни за този регион. Освен по време на епидемии, чрез завръщане на граждани от засегнатите страни, заразни болести, нетипични за региона, могат да бъдат пренесени и при навлизане на голям брой хора.

През Черноморския регион преминават важни канали за незаконна миграция и това придава особено значение на регионалното сътрудничество по този въпрос. Най-често незаконно преминават мигранти от Турция в България и Румъния, което създава опасност за пренасяне на инфекциозни болести, като ебола, коремен тиф, лайшманиоза, хепатит С, СПИН, ХИФ и др. Опасността бежанците да пренесат заразни болести е висока, като се имат предвид страните на произход на най-големите групи, които идват в България, Гърция и Румъния, а именно Афганистан, Ирак, Сирия. По данни на СЗО през 2013 г. случаите на туберкулоза в Афганистан са 30 507, като само за една година – през 2014 г., те са увеличени с почти 100% и наброяват 58 008. За сравнение най-големият брой заболяли в ЕС са в Румъния – 15 523 през 2013 г., като в повечето страни са под 1000. Друго опасно заболяване е лайшманиозата, която по данни на СЗО през 2013 г. засяга 26 637 души в Афганистан; в Ирак – 2236; в Сирия – 72 026. Освен че е трудно лечимо и в много случаи води до смърт, може лесно да бъде разпространено сред населението на страните от Черноморския регион. Най-сериозен е проблемът в Турция, където има около 3 милиона бежанци, като голяма част са от Сирия и са носители на заразни болести.

По проблемите на морската околна среда в Черно море – практическото осъществяване на многобройните регионални процеси изостава. Необходимостта да се работи в тази насока е призната от морската стратегия на ЕС и предложената директива за морската стратегия, приета от Комисията през 2005 г. Тази стратегия изисква от държавите членки, прилежащи към регионалните морета, граничещи с ЕС, да сътрудничат помежду си [9]. За тази цел държавите членки ще бъдат насърчавани да работят в рамките на регионалните морски договорености – включително Черноморската комисия.

Присъединяването на Общността към Конвенцията за защита на Черно море от замърсяване е приоритетно [10]. На 31 октомври 2018 г. в Истанбул бяха проведени честванията на Международния ден на Черно море. Събитието се организира от Комисията за опазване на Черно море от замърсяване и Министерството на околната среда и урбанизацията на Република Турция. Това важно международно събитие дава възможност да се оценят постигнатите резултати, да се обсъдят нови предизвикателства и да се повиши общественото съзнание, че опазването на Черно море зависи от усилията на всяка една държава в региона [1].

Държавите от Черноморския регион се нуждаят от засилено прилагане на многостранни споразумения и стратегическо сътрудничество в областта на околната среда в, което ще подобри екологичната и здравната сигурност. За Решаването на други регионални проблеми на околната среда, като защита на природата, управление на отпадъците, промишлено замърсяване и замърсяване на въздуха, е необходима координация между отделните страни, която на дадения етап е недостатъчна.

Черноморско взаимодействие може да включва не само изграждане на

транссекторна мрежа за морско сътрудничество между службите, включително здравни и ветеринарни, предприятията и научните институции, но и подобряване на интеграцията във връзка с морския контрол и наблюдение с оглед безопасността и сигурността на корабоплаването и защитата на околната среда и водите [20–23]. Черно море е важен риболовен регион и голямата част от запасите му са трансгранични. Някои от тях са в лошо състояние и поради това трябва да бъдат предприети действия за подпомагане на възстановяването им.

Необходимо е разработване на стратегия за Черноморския регион, в която основните приоритети да са профилактика, промоция на здраве и насърчаване на здравословен начин на живот.

Нивото на здравната сигурност в региона може да се повиши чрез:

- Включване на здравето и здравната сигурност във всички политики на страните от Черноморския регион като приоритет;
- Приоритизиране на превенцията и профилактиката;
- Увеличаване на дела на разходите в тази посока, увеличаване на бюджета за здравеопазване;
- Засилване на стратегическото сътрудничество за опазване на околната среда в региона и недопускане по-нататъшно замърсяване на бреговете на Черно море, което ще подобри екологичната и здравната сигурност;
- Провеждане на постоянни информационни кампании с цел подобряване на начина на живот и намаляване на вредните навици;
- Предприемане на действия на всички политически равнища на социалните детерминанти на психичното здраве;
- Разработване на ефективни и ефикасни програми за социално включване на хората, страдащи от хронични заболявания, и по-добра реинтеграция на хора с нарушено психично здраве;
- Разработване на система на национално ниво за медицински контрол на имигранти, търсещи убежище, и недопускане на пренасяне на заразни болести.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Необходимо е да се изгради едно по-тясно сътрудничество между страните в Черноморския регион за подобряване на здравната сигурност като елемент от общата сигурност. Създаването на електронна специализирана система на здравна сигурност с участието на всички страни от Черноморския регион. От жизнено значение е по-тясното сътрудничество на страните от Черноморския регион за подобряване на системите за бързо известяване и отговор на заплахите, свързани с химични, биологични, радиоактивни и ядрени агенти, грипна пандемия, инфекциозни болести, както и по отношение на сигурността по хранителната верига и безопасността на продуктите.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Воденичаров, Ц., Попова, С., Мутафова, М., Шипковенска, Ел. Социална медицина. ISBN 978-954-616-228-1. София: Горекс-прес, 2013.

2. Борисов, В. Здравен мениджмънт с основи на здравната политика“. София: Филвест, 2003.
3. Стойчева, М. Здраве и качество на живот – съвременни измерения, приоритети и тенденции в здравната политика на Република България в условията на европейската интеграция, 2011 – www.essuir.sumdu.edu.ua
4. Коев, К. Здравната култура като елемент от здравната сигурност и националната сигурност. – Българска наука, 2018, с. 6–92.
5. Коев, К. Здравеопазване и национална сигурност. Монография. София: За буквите – О писменехъ, 2018, 303.
6. Ненков, П. Национална сигурност. Пловдив: ВУСИ, 2017.
7. Загоров, О. Ценна разработка за устойчива национална сигурност. – *Сигурност*, 2018, бр. 3.
8. Денчев, С., Петева И. Публичност и тероризъм: Комуникационни и поведенчески модели. Сборник статии. София: За буквите – О писменехъ, 2005.
9. WHO, World Health Statistics 2015, p. 79–87 http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/170250/1/9789240694439_eng.pdf?ua=1&ua=
10. WHO, Mental disorders affect one in four people, Geneva http://www.who.int/whr/2001/media_centre/press_release/en/
11. European Commission, Scoping study on communication to address and prevent chronic diseases: Final Report, 2015 http://ec.europa.eu/health/major_chronic_diseases/docs/2015_chronic_scopingstudy_en.pdf
12. European Commission, Health of People of Working Age, 2011 http://ec.europa.eu/health/social_determinants/docs/final_full_ecorys_web.pdf
13. Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Cooperation in the European Union on Preparedness and Response to Biological and Chemical Agent Attacks. Brussels, 2.6.2003 <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/20030602%20Health%20Security>.
14. Воденичаров, Ц., Попова, С., Мутафова, М., Шипковенска, Ел. Социална медицина. ISBN 978-954-616-228-1. София: Горекс-прес, 2013.
15. Семерджиев, Ц. Управление на информационната сигурност. София: СофтТрейд, 2007, с. 288.
16. Слатински, Н. За петте нива на сигурността. В: Актуални проблеми на националната и международната сигурност. Сборник на Факултет „Национална сигурност и отбрана“, Военна академия „Г. С. Раковски“. София: Военно издателство, 2008, с. 97–111.
17. Слатински, Н. Измерения на сигурността. София: Парадигма, 2000.
18. Слатински, Н. Националната сигурност – аспекти, анализи, алтернативи. София: Българска книжница, 2004.
19. Манев, Е. Организационна култура. Същност, промяна, измерване София: Военно издателство, 2007, с. 231.
20. Сачев, Е. Актуални проблеми на икономическата сигурност. – *Сигурност*, 2018, бр. 2.
21. Йончев, Д. Равнища на сигурност. София: НБУ, 2008.
22. Петков, Г. Различия в лидерския стил, повлияни от особеностите на социалните среди. – Военна психология и лидерство. 2011.
23. Петков, Г. Теорията на обмисленото действие в помощ на разузнавателната дейност. – *Военен журнал*, 2008, № 1.

ЗДРАВНАТА СИГУРНОСТ В КОНТЕКСТА НА ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

доц. д.н. Красимир Коев

Медицински университет, София

Резюме: В настоящото изследване за първи път се прави опит да бъдат представени актуални проблеми на здравната сигурност като подсистема на сигурността в Черноморския регион.

Представени са основните характеристики, функции и елементи на здравната сигурност. Дадени са възможности за извеждане на здравната сигурност като един от основните приоритети на дългосрочната стратегия за сигурност на страните от Черноморския регион.

Специално внимание е обърнато от създаването на специализирана система на здравна сигурност с участието на всички страни от Черноморския регион.

Ключови думи: здравна сигурност, характеристики, стратегия.

THE PRESENT STUDY IS THE FIRST ATTEMPT TO PRESENT TOPICAL HEALTH SECURITY ISSUES AS A SECURITY SUBSYSTEM IN THE BLACK SEA REGION

assoc. prof. Krasimir Koev, PhD

Medical University, Sofia

Summary: The main features, functions and elements of health security are presented. Opportunities for removing health security are set as one of the main priorities of the long-term security strategy of Black Sea countries.

Special attention was paid to the establishment of a specialized health security system with the participation of all Black Sea countries.

Keywords: health security, characteristics, strategy.

THE AI SECURITY EDUCATION AND RESEARCH IN ALLIANCE 4.0

*prof. Teodora Bakardjieva, PhD, Konstantin Kossev, VFU,
Vladimir Bronfenbrener, Israel*

INTRODUCTION

Currently no country is fully prepared to meet the cybersecurity challenge. Security skills requirements vary from one organization to the other based on their digital maturity and transformational capability. Developed countries have launched educational programs to foster preparation of strong workforce with cyber capacity. Cybersecurity education encompasses psychology, sociology, politics, law, computer science, computer engineering, and management [1]. This multidisciplinary nature is reflected in real life. Nowadays AI is a necessary part from the fields of education and security [2]. The improvement of security education could not be an isolated effort pursued only by universities and a community-based effort is required. Successful security education and workforce capabilities include academic programs, training, certification, cybersecurity awareness and research. AI is used as a powerful weapon for detection of threat and combat even without the involvement of the humans and companies have started to put more resources than ever for boosting AI driven technologies (Fig. 1). In the near future more authority could be given to AI for security purposes. But with time we will be able to classify it as a boon or a bane. In the era of IoT going to Internet of Everything, VR and AR, Blockchain and Big Data, AI is adding new horizons to security solutions, research and education [3].

AI-enabled automation is set to drastically disrupt the current status quo of the economy.

AI is going to steal millions of jobs by automating human-performed tasks and some projects are realized in that direction. The goal of the Blue Brain Project is to build biologically detailed digital reconstructions and simulations of the rodent, and ultimately the human brain. The Human Brain Project aims to put in place a cutting-edge research infrastructure that will allow scientific and industrial researchers to advance our knowledge in the fields of neuroscience, computing, and brain-related medicine.

With AI as a service anyone is a potential bad actor. Who could be an attacker?

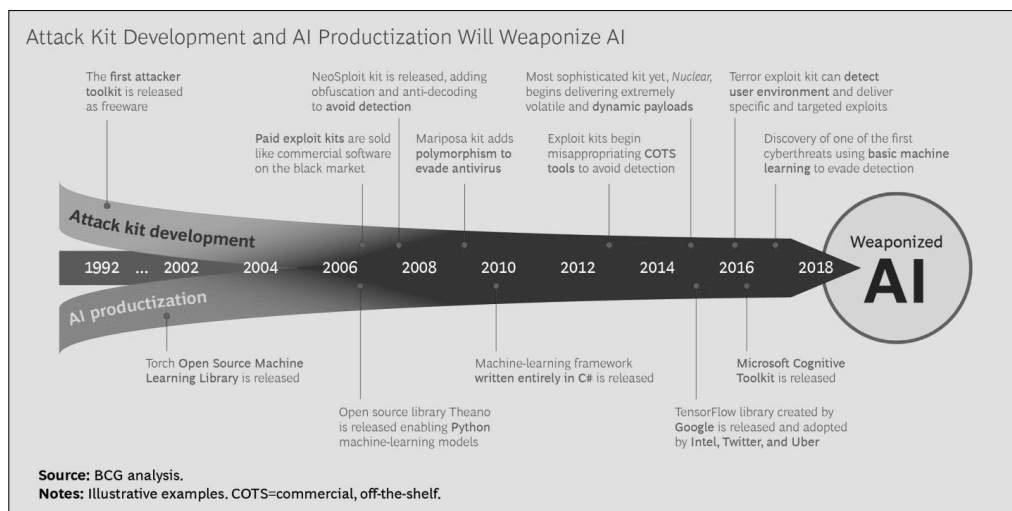

Fig. 1. Weaponized AI

- Militaries developing cyber-weapons and robot soldiers to achieve dominance.
- Governments attempting to use AI to establish hegemony, control people, or take down other governments.
- Corporations trying to achieve monopoly, destroying the competition through illegal means.
- Hackers attempting to steal information, resources or destroy cyberinfrastructure targets.
- Doomsday cults attempting to bring the end of the world by any means.
- Psychopaths trying to add their name to history books in any way possible.
- Criminals attempting to develop proxy systems to avoid risk and responsibility.

The results of their actions are terrorist acts, infrastructure sabotage, hacking systems/robots, Social Engineering attacks, privacy violating datamining or resource depletion (crash stock market) [4].

BACKGROUND

Despite the diversity of issues covered in the different sections, there is one common thread throughout them all: the human factor. A phrase that has become almost dogma in information security is that the end user is the weakest link in the security chain, and commonly used by cybercriminals to spread their threats.

Emergence of new applications and devices is accelerating: virtual reality, augmented reality, technology integration at all levels (from game consoles to IoT devices), server virtualization in the corporate environment and others [5, 6]. All these innovations could – and surely will – create new attack vectors for cybercriminals to take advantage of, and that is on top of the already long list of existing vectors. We are

at a stage in which we have users using latest generation technology, but with security concepts from over 10 years ago.

OBSERVATION AND DISCUSSION

AI failures and attacks will grow in frequency and severity proportionate to AI's capability. Governments need to work to ensure protection of citizens together with universities, research institutions, business companies and NGOs. Security education and social responsibility are working towards the development and popularization of cybersecurity culture. The threats are changing, but propagation remains unchanged:

- 2014–2019 – growing trend of malware in mobile devices, spear-headed by threats such as botnets;
- 2018–2019 increases in cyberespionage, targeted attacks and privacy threats;
- 2019 – the number of annual victims of ransomware will continue to rise;
- one thing in common: the point of entry is often the user behavior - scam emails and messages on social media, etc.
- why would thieves make the effort to dig a tunnel to break into a house when they could just ring the doorbell?:

Education is not just a matter of age. The need for all users to be aware of the many threats, the ways in which they operate, and the best options for protecting their devices, are all points on which users should be focused in order to stay safe. The current paradox is the more we know, the less safe we feel. People continue to feel increasingly at risk as concerns their personal data. In reality, there is more information about what is happening with their data than ever before [7].

An important challenge we face is the need to educate people about how to be protected online, what types of information to publish, and which measures will ensure that information remains safe and private. Alliance is needed to face the challenges of Industry 4.0. Varna Free University is in a process of developing joint educational programs, e-platforms and networks as a bridge to Balkan Alliance 4.0 for Education and Research. A starting point is the development of Black Sea Security Academy (BSSA) is an initiative of Varna Free University with the support of Municipality of Varna, leading experts from Israel, Kaspersky Lab, European Network for Cyber Security (ENCS), European Union Agency for Network and Information Security (ENISA), European Cyber Security Organization (ECSO), European Cybersecurity Institute and CyberCon.

The programs of the Black Sea Security Academy provide sustainable strategies for digital defensibility and security of society as a whole, including organizations and citizens, stimulate knowledge development and exchange in the broad field of cyber security, make connections between technical, legal, administrative, psychological and economic aspects, give effective and sustainable solutions for cyber risks and threats and develop an integrated vision on digital security. The multidisciplinary activities of BSSA are in broad range – full time, part-time and distance learning academic master's programs, short courses and tailored tracks, research, scientific and applied projects, practices and internships. BSSA satisfies the urgent need to raise public awareness of the vulnerabilities of Internet and to develop skills to act in safe and responsible

ways. Five pillars are shaping the backbone of the Black Sea Cybersecurity Academy (BSSA): Education, Research, Competitions, Partners and Summer Schools. The main goals of BSSA is to provide sustainable strategies for digital defensibility and security, to stimulate knowledge development and exchange in the broad field of security, to give sustainable solutions for cyber risks and threats and to develop joint platforms for education and research.

CONCLUSION

The educational system has struggled to respond to the cybersecurity challenge. Advancing AI security education builds capabilities that are expected to already be in place, including academic programs with strong links with societal needs, academic infrastructure, and a solid research structure. Bulgaria is still in the early stages of developing such structures, addressing cybersecurity is especially challenging. Universities are constrained in their ability to establish academic instruction (i.e., courses, training) because the lack of faculty experts formally educated in AI security as well as technical resources. Integration between academia and the business sector is an important issue and constituting an Alliance is a necessary step (e.g., understanding demand) to promote development. Developing security workforce is a challenge for all countries and good performance in an Alliance could be achieved.

The paper reveals what are the challenges that universities face in order to provide AI security education and how can education support national security capabilities [8].

The objective in this study has been to reveal the necessity of integrating the efforts in AI security education and research through creating an Alliance. In order to make informed decisions about how much of their scarce public and private resources to devote to cyber protection and security, countries need experts who both understand potential vulnerabilities and can develop cost-effective strategies for risk mitigation. Understanding such issues in detail is a first step to developing beneficial courses of action. In support of this endeavor, we have presented BSSA framed into 5 domains. High priority should be given to: defining and communicating a national cybersecurity strategy that establishes pragmatic objectives and provide directions; developing means of collaboration that integrate industry and academia; and designing suitable curricula while preparing cybersecurity educators.

Education and awareness should extend to the industries and sectors that previously were not so bound to information security. **Legislation and regulations**, must accompany education and awareness. Legislative frameworks that promote cybersecurity issues, ranging from the provision of formal education on security issues to properly protecting critical infrastructure are imperative.

REFERENCES

1. Hwee-Joo Kam, Pairin Katerattanakul, ENHANCING STUDENT LEARNING IN CYBERSECURITY EDUCATION USING AN OUT-OF-CLASS LEARNING APPROACH, Journal of Information Technology Education: Innovations in Practice, Volume 18, 2019, pp.29–47. <http://www.jite.org/documents/Vol18/JITEv18IIPp029-047Kam5115.pdf> Last visited June 2019

2. How Artificial Intelligence is Changing Cyber Security <https://medium.com/swlh/how-artificial-intelligence-is-changing-cyber-security-a243294ccdfe> Last visited June 2019
3. Y. Acar, M. Backes, S. Fahl, S. Garfinkel, D. Kim, M. L. Mazurek, and C. Stransky. Comparing the usability of cryptographic apis. In Security and Privacy (SP), 2017 IEEE Symposium on, pages 154–171. IEEE, 2017. <https://www.cl.cam.ac.uk/~rja14/shb17/fahl.pdf> Last visited June 2019
4. D. L. Burley, J. Eisenberg, and S. E. Goodman. Would cybersecurity professionalization help address the cybersecurity crisis? Communications of the ACM, 57(2):24–27, 2014.
5. Suzanne D. Pawlowski, Yoonhyuk Jung, Social Representations of Cybersecurity by University Students and Implications for Instructional Design, Journal of Information Systems Education, Vol. 26(4) Fall, 2015. <https://jise.org/Volume26/n4/JISEv26n4p281.pdf> Last visited June 2019
6. Richard K. Nilsen, Yair Levy, et al. A Developmental Study on Assessing the Cybersecurity Competency of Organizational Information System Users, Journal of Cybersecurity Education, Research and Practice Volume 2017 | Number 2 Article 2 December 2017 <https://pdfs.semanticscholar.org/8bc9/d295892e93eb780ca043156ee4020b9b13b3.pdf> Last visited June 2019
7. Luca Allodi, Marco Cremonini, Fabio Massacci, Woohyun Shim, The Effect of Security Education and Expertise on Security Assessments: the Case of Software Vulnerabilities, arXiv:1808.06547v1 [cs.CY] 20 Aug 2018 <https://arxiv.org/pdf/1808.06547.pdf> Last visited June 2019
8. Digital Education Action Plan – Action 7 Cybersecurity in Education https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area/digital-education-action-plan-action-7-cybersecurity-in-education_en Last visited June 2019

ОБУЧЕНИЕ И ИЗСЛЕДВАНИЯ В ОБЛАСТТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ И СИГУРНОСТТА В РАМКИТЕ НА АЛИАНС 4.0 *проф. д-р Теодора Бакърджиева, Константин Косев, ТИ, Владимир Бронфенбрер, Израел*

Резюме: Всички страни разработват и прилагат специализирани образователни програми и платформи за подготовка на работна сила с киберкапацитет. Повече от всякога изкуственият интелект (ИИ) се използва за целите на сигурността. Атаките с ИИ нарастват с честота и тежест, пропорционално на способността на ИИ. Задължителна е интеграция на усилията на правителства, университети, изследователски институции, бизнес компании, неправителствени организации и граждани. Социалната отговорност и ролята на образованието в областта на сигурността нарастват и важно предизвикателство, пред което сме изправени, е необходимостта от качествено обучение, съобразено с потребностите на индустрия 4.0. Варненският свободен университет е в процес на създаване на Черноморска академия за сигурност, която цели разработване на съвместни образователни програми, електронни платформи и мрежи като мост към Балкански алианс 4.0. Фокус в дейността на Академията е постигане на устойчиви интелигентни решения за цифрова защита и стимулиране на обмена на знания и опит в областта на киберсигурността и националната сигурност.

THE AI SECURITY EDUCATION AND RESEARCH IN ALLIANCE 4.0

*prof. Teodora Bakardjieva, PhD, Konstantin Kossev, VFU
Vladimir Bronfenbrener, Israel*

Summary: Developed countries have launched educational programs to foster preparation of strong workforce with cyber capacity. AI is used as a powerful weapon for detection of threat and combat even without the involvement of the humans and companies have started to put more resources than ever for boosting AI driven technologies. In the near future more authority could be given to AI for security purposes. AI failures and attacks will grow in frequency and severity proportionate to AI's capability. Governments need to work to ensure protection of citizens together with universities, research institutions, business companies and NGOs. Security education and social responsibility are working towards the development and popularization of cybersecurity culture. An important challenge we face is the need to educate people about how to be protected online, what types of information to publish, and which measures will ensure that information remains safe and private. Alliance is needed to face the challenges of Industry 4.0. Varna Free University is in a process of developing joint educational programs, e-platforms and networks as a bridge to Balkan Alliance 4.0 for Education and Research. A starting point is the development of Black Sea Security Academy (BSSA) is an initiative of Varna Free University. The focus of the Academy is to achieve sustainable intelligent solutions for digital protection and to stimulate the exchange of knowledge and expertise in cybersecurity and national security.

Keywords: security, education, artificial intelligence, cybersecurity, alliance.

СЪВРЕМЕННИ УСЪВЪРШЕНСТВАНИ КИБЕРЗАПЛАХИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

доц. д-р Николай Митев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Понятието *сигурност* в широк смисъл е познато в науката за сигурността, като неговото съдържание включва изучаването както на общите теоретични закономерности, така и нейните съставни компоненти, наричани аспекти, като политически, икономически, военни, етнографски, екологични и др., като за съвременното информационно общество от особена важност е информационният аспект (Манев, 2012, с. 246).

Адаптирането към променящата се среда за сигурност налага ново степенуване на приоритетите в политиката за сигурност, включване на цялостния институционален потенциал на обществото, прилагане на нови форми на взаимодействие между държавата, бизнеса и неправителствения сектор. Съвременните концепции за разработване на стратегия за национална сигурност изискват поставянето на гражданина в центъра на политиката за сигурност и акцентиране върху възможностите за широко привличане и взаимодействие с неправителствения сектор по отношение на сигурността, при запазване на водещата роля на държавата при осигуряване на националната сигурност. В понятието *национална сигурност* освен традиционните аспекти – отбрана, външна политика, вътрешна сигурност и разузнаване, са включени и нови: икономически, информационен, финансов, екологичен, социален, правосъден. Политиката за сигурност съдържа не само преглед на общите положения и приоритетите, но и отделните секторни политики на съставните компоненти.¹

Информационната сигурност в информационната епоха е един от най-важните компоненти на националната сигурност за държавата, защото информационното пространство е мястото, където се извършват основни социални дейности (управленски, икономически, образователни, информационни, свободно време, забавления и т.н.) в съвременното общество. Свободният и безопасен достъп до информационното пространство, сигурността и безопасността на цирку-

¹ Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България (АСНСРБ), приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

лиращите в обществото и отделните организации информационни потоци са от жизнено значение за осигуряване на възможности за развитие и просперитет на отделните личности, организации и обществото като цяло (Семерджиев, Митев, 2015, с. 14).

Управлението на информационната сигурност в информационните системи и мрежи касае всички видове социални организации, независимо от размера, типа им (публични и частни, комерсиални и некомерсиални) и сферата на дейността им. За да дадат адекватен отговор на необходимостта от ефективно управление на информационните системи и защита на информацията, организациите трябва да отговорят на изискванията за създаване и внедряване, на Система за управление за информационната сигурност (СУИС), базирана на оценка на риска за информационните активи и сигурността на информацията при осъществяване на дейността на организацията, за да се осигури непрекъснатост на работните процеси и постигане на бизнес целите. Необходимото високо ниво на информационна сигурност трябва да е заложено в организационната архитектура (Манев, Александров, 2015, с. 118). Като модел за разработване, създаване и поддържане на СУИС, която има за цел да гарантира конфиденциалността и интегритета на информационните активи на организацията, да осигури управляван и надежден достъп до тях и да оптимизира използването на ресурси по съхраняването им, най-често се прилагат стандарти и модели, разработени от различни стандартизационни организации (ISO, NIST и др.), като например фамилията стандарти ISO 27k. СУИС се планира и разработва по модел, който осигурява създаване на такава структура на организацията и прилагане на организационни и управленски мерки при реализацията на процесите, които водят до цялостен и адекватен контрол на сигурността на информацията. Чрез внедряването СУИС за всеки един от възможните рискове се определят механизми за контрол, които, обединени в система, действат като единен и цялостен защитен механизъм относно сигурността на чувствителната бизнес информация. Той позволява на организацията да управлява и експлоатира ефективно своите информационни активи, да издигне нивото на своята делова репутация, като създава увереност в заинтересованите страни (акционери, партньори, служители) в своите бизнес възможности да постигне висока конкурентоспособност чрез осигуряване на информационно превъзходство. Развитието на ИТ и комуникациите води до експоненциален ръст на създаваните, използвани, съхранявани и обменяни информационни масиви, което непосредствено засяга както дейността на отделните организации, така и ежедневието и битието на индивидуалните потребители на информационни услуги, а когато се отнасят за информационните системи за управление на критични инфраструктури и промишлени производства, се свързва непосредствено с проблемите по гарантиране на националната сигурност.

От тази гледна точка информационните системи и обработваната и съхранявана в тях информация представляват активи с изключителна стойност не само за притежаващите ги организации, но и за всякакъв вид злоумишлени лица и организации, които се опитват да получат неототоризиран достъп до тях, и предназначението на СУИС и мрежата от контроли, които създават механизма за сигурност, е да намалят максимално рисковете от неототоризиран достъп и злоупотреба с тези

активи. Тези мерки обаче са ефективни при конвенционалните, познати и изследвани заплахи за функциониране на информационните системи и за сигурността на информацията в тях.

Оценките на риска за сигурността на информацията се базират на опита от миналото, като се търсят доказателства чрез анализ на минали инциденти, за да се аргументира и оправдае инвестирането на средства в нови мерки за сигурност. Това е така, защото често срещаната практика е ръководствата на институции и мениджърите на компании да не одобряват изразходването на средства на организациите за въвеждане на контроли, чрез които да се противопоставят на потенциални, теоретични заплахи. В резултат на това повечето системи за информационна сигурност са предназначени основно за предотвратяване или откриване на атаки, които вече са били осъществявани, рядко се вземат предвид нови форми на атака, теоретично възможни, но са извън опита на организацията.

Поради това широко разпространена слабост на защитата на информационните системи и мрежи е, че повечето, ако не всички, защитни мерки се основават на опит в миналото, а не на потенциални заплахи и бъдещи нужди. Но когато организациите се сблъскват с бързо променящия се пейзаж на заплахите за информационната сигурност, е важно да се погледне напред и да се предвидят, разгледат и оценят новите форми на потенциален риск, вместо да се реагира след събитията. Днес всяка организация, независимо от формата или размера ѝ, и всеки ИТ потребител може да е потенциална цел на комплексна атака от професионални хакери или потърпевш от въздействието на престъпен малуер. Почти всички компании или организации от общественния сектор притежават някаква ценна за нападателите информация, независимо дали става дума за търговски тайни, привилегирани познания за търговски сделки, механизми за осъществяване на парични преводи, или лични идентификационни данни (на персонал или на клиенти), които биха могли да бъдат използвани с цел измама. За да отразят динамичната, променящата се среда за информационна сигурност, в която непрекъснато се появяват нови и с голям вредоносен потенциал заплахи, експерти и организации от сферата на сигурността въвеждат понятието „усъвършенствани устойчиви заплахи“ (Advanced Persistent Threats – APT).

Определящите характеристики на APT са: APT е **заплаха**, която е **усъвършенствана** и **продължителна**. Това е специално насочена и сложна атака, която преследва определената цел за продължителен период от време. За разлика от много други видове престъпни деяния тя е трудно да бъде отразена чрез прилагане на съществуващите защитни действия.

Дефиниция на понятието *APT* **заплаха** се дава от Националния институт по стандартизация и технологии (NIST 800 – 61) на САЩ:

APT е действия на противник, притежаващ усъвършенствани експертни познания и значителни ресурси, които му позволяват да създаде условия за постигане на целите си, като използва множество направления (вектори) на атаката (напр. кибер, физически и измама). Тези цели обикновено включват установяване и разширяване на присъствието на нападателя в ИТ инфраструктурата на целевите организации, което му позволява да извърши изтегляне или компрометиране на информация, подкопаване или възпрепятстване на критични

аспекти на мисията, програмата или организацията; или да се позиционира, за да изпълни тези цели в бъдеще. Усъвършенстваната устойчива заплаха: (1) преследва целите си непрекъснато за продължителен период от време; (2) адаптира се към усилията на защитниците да се противопоставят на това; (3) решена е да поддържа нивото на взаимодействие, необходимо за постигане на належащите цели.

Атаките от този вид са доста различни от тези, на които организациите са били подложени в миналото – повечето от тях в някакъв момент вече са се сблъскали с една или повече различни атаки от страна на единични престъпници, хакери или други злоумишленици. Но повечето АРТ атаки произхождат от по-застрашителни източници, те често са дело на професионални екипи, наети от организирани престъпни групи, организации на радикални активисти или правителства. Това означава, че те вероятно ще бъдат по-добре планирани, сложни, осигурени с необходимите ресурси и потенциално по-вредни.

Подобен е подходът към проблема за новите заплахи и рискове за информационната сигурност и техните източници в Стратегията за национална сигурност на Р България, където в § 33 се посочва, че „... опасност за националната сигурност представляват целенасочени действия на държави, публични и недържавни компании и организации, ориентирани към постигане на конкретни или стратегически цели. Организирани престъпни групи експлоатират възможностите на киберпространството за постигане на собствени интереси и реализиране на планове с криминален характер. Терористичните групировки постоянно усъвършенстват формите и методите за откриване на незащитени пространства и технологични пропуски в интернет и персоналните, корпоративните и правителствените комуникационно-информационни системи, включително с военно и специално предназначение, с цел нарушаване на функционалността им. Използват активно киберпространството за открито пропагандиране на радикални идеи, привличане на поддръжници, манипулиране на общественото мнение, отправяне на заплахи и разпространяване на дезинформация“ (АСНСРБ, 2018, с. 7).

На база анализ на голям брой АРТ атаки срещу бизнес организации, организации в сферата на сигурността, на държавни институции и административни структури на различни държави ISACA² (2012) прави следното обобщение за източниците на АТР заплахите:

Разузнавателни агенции. Придобиването на информация чрез разузнаване и шпионаж от разузнавателните агенции освен за защита на националната сигурност може да се използва и за осигуряване на конкурентно предимство за страната чрез използване на интелектуална собственост и възпроизвеждане на индустриални технологични тайни на други нации. Освен заплахата за националната сигурност на потърпевшите държави от загуба на конфиденциална информация действията на разузнавателните агенции са заплахата и за компаниите, чиито търговски и производствени тайни са силно уязвими на кражби и копиране, което най-често води до значително негативно въздействие върху бизнеса.

Различните страни определят различни приоритети и цели за своите разузнавателни служби. Агенциите на западните държави например поставят като

² ISACA – Information Systems Audit and Control Association.

най-високи приоритети на разузнаването подкрепата на борбата с тероризма, отбраната и въпросите на политиката. От своя страна разузнавателните агенции на много държави в източното полукълбо, в допълнение към по-традиционните цели, като политическото и военното разузнаване, често са насочени към придобиване и използване на широк спектър от всякакъв вид индустриална интелектуална собственост и ноу-хау.

Въоръжени сили. Събирането на разузнавателни данни, информационните операции и електронната война отдавна са неразделна част от способностите на въоръжените сили по света. През последното десетилетие обаче въоръжените сили, особено на икономически и технологично развитите държави, започнаха да развиват по-усъвършенствани способности за кибервойна, като по същество разширяват военния театър на операциите в киберпространството.

Съвременните доктрини за кибервойни са насочени най-често към разрушаване на информационната инфраструктура на врага с цел прекъсване на веригите му за командване, управление, предизвикване на дезориентация и невъзможност за действие, въпреки че някои експерти прогнозираят, че те все повече ще се ориентират и към по-фини форми на съперничество. Голяма част от истинската сила на цифровите информационни мрежи се крие в тяхната сила да влияят, да заблуждават и мамят или да манипулират поведението на отделни личности, социални групи и обществото. В по-дългосрочен план е възможно военните операции в кибернетичното пространство да се базират на изкуството по прилагане на социалния инженеринг, а не толкова на науката за военното противоборство и саботажа на информационната инфраструктура на противника. Страната, която получава пропагандно-информационно и психологическо предимство, притежава превъзходство, независимо че нейните военни възможности могат да бъдат по-ниски (Мичев, 2016, с. 82).

Криминални групи. Организираната престъпност е съвсем различно нещо от спонсорирания от държавата шпионаж, но има прилики в областта на използваните инструменти и техники и в някои случаи на крайната употреба на събраната информация. Престъпните групи, които извършват АРТ атаки, не винаги присвояват дадена информация за собствени нужди. Продажбите на откраднати идентификационни данни и разузнавателна информация отдавна са и ще продължат да бъдат печеливш бизнес за организираните престъпни групи. Често такива банди поддържат тесни контакти с разузнавателните служби на някои държави и брокери на информация, като продават откраднатите тайни на този, който плати най-много.

Терористи. Целта на тероризма е да предизвика широко разпространен терор чрез смърт, разрушение и дезинтеграция. Последните две цели могат да бъдат постигнати много ефективно чрез унищожаване или манипулиране на промишлени производствени информационни системи, които контролират критичните инфраструктури, предоставящи основните услуги за гражданите, като например електроснабдяване, телекомуникации, транспорт и др. подобни.

Тази заплаха представлява един от най-сериозните рискове за бизнеса и обществото, тъй като много информационни системи за наблюдение, събиране на данни и контрол, управляващи огромен брой производствени процеси, са потен-

циално уязвими за добре планирани и проведени кибератаки, което може да доведе до прекъсване на доставката на жизненоважни потребителски продукти и услуги, както и до повреди и разрушаване на критична инфраструктура и потенциална загуба на човешки живот.

Активисти. Групи активисти (хактивисти – *hacktivist*) от различни направления използват компютърните системи и мрежи за атаки с цел публично представяне или за постигане на политически или етични цели. Атаките са предназначени да служат като модерна форма на протест, за получаване на публичност на идеите на извършителите или като акт на гражданско неподчинение. За постигане на своите цели такъв тип групи използват различни методи – извършват пробиви и блокират или обезобразяват уеб сайтовете на целевите компании или институции, осъществяват атаки за отказ на услуга или публикуват поверителна информация, открадната от потърпевшите организации. Важно е да се отбележи, че тези групи бързо реагират на развитието на събитията, като незабавно превключват своите цели от една компания на друга или насочват вниманието си към всяка страна, която смятат, че нарушава техните ценности. Организациите могат да бъдат подложени на атака заради поведението, имиджа, индустрията, в която работят, местоположението, за техните връзки и контакти и т.н.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

АРТ атаките се развиват и усъвършенстват бързо. За малко повече от десетилетие светът премина от състояние на невежество и незаинтересованост към призив за действие. Перспективата за зловреден софтуер, причиняващ сериозно физическо бедствие, доскоро беше смятана за фантазия не само от повечето политици и обикновени хора, но и от професионалистите в областта на сигурността. Днес заплахата е реална и всички институции на държавното управление и водещи компании и предприятия от критичната инфраструктура са потенциални мишени на АРТ заплахи.

Потенциалните нападатели (разузнавателни агенции, въоръжени сили, терористи, активисти, престъпни организации) са развили своите първоначално скромни възможности до мащабно професионално производство и вече притежават сложни и комплексни софтуерни програми и инструменти. Освен това количеството на участниците, развиващи и притежаващи способности за осъществяване на АРТ атаки се е увеличил от единици на брой водещи разузнавателни агенции в миналото, до множество участници от широк спектър в момента. Целите са също много разнообразни, от държавни институции до търговски компании и техните вериги за доставки, които осигуряват и поддържат критични услуги на национално ниво. Много държави са разработили или разработват свои доктрини и правила за водене на кибервойни, а зловредният софтуер сега се счита от въоръжените сили за ефективно военно оръжие. В тази връзка на преден план излезе и се обсъжда както сред широката общественост, така и сред специалистите по сигурност, необходимостта от нови международни договори и закони за регулиране на дейностите, включително междудържавните отношения в киберпространството.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.
2. Манев Е. Глобална, регионална и национална сигурност. София: Софттрейд, 2012, ISBN 978-954-334-141-2.
3. Манев Е., Д. Александров. Антикорупция в макроуправлението. София: Софттрейд, 2013, ISBN 978-954-334-156-6.
4. Мичев С. Философия на сигурността (хуманност и насилие). София: Софттрейд 2016, ISBN 978-954-334-172-6.
5. Семерджиев Ц., Н. Митев. Информационна сигурност. София: Софттрейд, 2015, ISBN 978-954-334-173-3.
6. Information Systems Audit and Control Association (ISACA). Advanced Persistent Threats. How to Manage the Risk to Your Business.
https://svpr-isg-a1.isaca.org/ISGweb/Purchase/ProductDetail.aspx?Product_code=WAPT
7. Information Systems Audit and Control Association (ISACA). Responding-to-Targeted-Cyberattacks
https://svpr-isg-a1.isaca.org/ISGweb/Purchase/ProductDetail.aspx?Product_code=RTC
8. National Institute of Standards and Technology (NIST), Computer Security Incident Handling Guide, Special Publication 800–61, 2008. csrc.nist.gov/publications/PubsSPs.html

СЪВРЕМЕННИ УСЪВЪРШЕНСТВАНИ КИБЕРЗАПЛАХИ ЗА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

доц. д-р Николай Митев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

София, България

e-mail: n.mitev@unibit.bg

Резюме: Информационните системи и обработваната и съхранявана в тях информация са едни от най-ценните активи в съвременното общество, затова *информационната сигурност* е един от най-важните компоненти на националната сигурност за държавите. На съвременния етап освен на известните, широко разпространени заплахи *информационната сигурност е подложена на голям брой нови*, усъвършенствани и устойчиви заплахи, осъществявани от професионални екипи, наети от организирани престъпни групи, организации на радикални активисти или правителства.

Ключови думи: национална сигурност, информационна сигурност, усъвършенствани устойчиви киберзаплахи.

**CONTEMPORARY ADVANCED CYBER THREATS
FOR NATIONAL SECURITY**

assoc. prof. Nikolay Mitev, PhD

State University of Library Studies and Information Technologies

Sofia, Bulgaria

e-mail: n.mitev@unibit.bg

Summary: Information systems and processed and stored information are one of the most valuable assets in modern society, so information security is one of the most important components of national security. At the present stage, besides the well-known, widespread threats, information security is subject to a large number of new, advanced persistent threats realized by professional teams hired by organized crime groups, radical activist organizations, or governments.

Keywords: national security, information security, advanced persistent cyber threats.

ПРОБЛЕМИ НА СИГУРНОСТТА В СТРАНИТЕ ОТ ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

проф. д.н. Стефан Симеонов

Варна, РБългария, E-mail: st_sim@abv.bg

Географското и политическото понятие за „Черноморски район“ не съвпада, но геополитическото му значение явно и непрекъснато нараства. Географията свързва стари (България, Румъния, СССР, Турция) и нови (след разпада на СССР) страни от брега на Черно море: Русия, Украйна, Молдова, Грузия. Разнообразната география е подсилена от присъствието на държави без морски излаз, като Армения. В хода на активните преговори за създаване по инициатива на Турция на икономическо сътрудничество са привлечени и нечерноморски държави (прикаспийски Азербайджан, средиземноморска Гърция, адриатическа Албания). След 1993 г. със статут на наблюдател са Египет, Израел, Словакия, Германия, Австрия, Полша, Тунис, Чехия, Франция, Италия, Хърватия, САЩ и от 2004 г., Сърбия.¹ Регионът се разглежда като геополитическа конструкция, наричана от Збигнев Бжежински „Евразийски Балкани“ или от някои“.²

Предлаганото и отстояваното икономическото сътрудничество е алтернатива на сериозния конфликтен потенциал на региона. Основан на спецификата на района той е причина за военни и политически сблъсъци от далечното минало до днешните прояви на заплахи и рискове. Породени от политически, етнически, религиозни, икономически (енергийни) и цивилизационни фактори, те се отразяват върху концепциите за сигурността на региона, върху политиките на прилежащите държави, на институционалните механизми за национално и регионално решаване на спорни проблеми. Черноморският район се разглежда като комуникационен, транспортен, енергиен, политически и военен център, което го превръща в стратегически от гледна точка на сигурността възел.

Стратегическото значение на Черноморския регион се търси в граничната зона между западната и източната култура, между православието и исляма, между бедността и богатството, между Севера и Юга, между Изтока и Запада. Поли-

¹ Аврейски, Н. Външна политика на Република България. Ч. 1. София: „За буквите-О писменах“, 2019, с. 254.

² Дюлгерова, Н. – *Геополитика*, 2008, бр. 4.

центричният сблъсък е предопределен от вековната конфронтацията на Великите сили. Краят на войните между Руската и Османската империя и разпадането им след Първата световна война като че ли дава предимство на светска Турция, затвърдено с Конвенцията от Монтьрьо.³

В отделните държави от региона се подхожда по различен начин към въпросите на сигурността. Сходство се открива при анализа на подхода, критериите на изграждане на режимните служби, принципите на специфичното законодателство. В държавите от региона са изградени или се изграждат органи за вътрешно, външно и военно разузнаване, изработват се законови основи за техните функции и структури. Приемат се стратегии, концепции или доктрини за сигурност: България (актуализирана Стратегия за национална сигурност, 2018), Румъния (Стратегия за национална сигурност), Русия (Стратегия за национална сигурност). В Армения има известна специфика в насочеността на законодателството, определена от приетата през 2005 г. Антикорупционна стратегия.

В някои страни успоредно с националните стратегии за сигурност са приети Стратегии за отбрана. В Грузия и Румъния отбранителните стратегии определят средносрочното планиране на отбраната и включват обвързаност на вътрешната и външната сигурност чрез международно сътрудничество и участие във военни мисии. В българската стратегия на отбраната е утвърден принципът на задълбочено партньорство със структурите и организациите за колективна сигурност.

В България е оформено виждането, че сигурността е свързана със състоянието на региона, но като цяло страната не се ангажира пълноценно с Черноморския регион. Все пак България го разглежда в относително широк европейски и евроатлантически контекст в посока укрепване на сътрудничеството в областта на икономиката, енергетиката, геополитиката, търговията и сигурността. След падането на Берлинската стена и новата геополитическа ситуация интересът към региона като че ли е непълноценен за принадлежащите му държави. САЩ, Турция и Иран успяват да формират по-успешна стратегия в района.

Някои от съставните държави, като Румъния, се оттеглят и се концентрират върху вътрешнополитическото си състояние на сигурност и икономика. Промените в средата за сигурност предизвикват непрекъснатото актуализиране на структури, органи и дейности на службите за сигурност. В последните десетина години пример е именно Румъния и нейните опити отново да реструктурира своите тайни служби. Ръководството на четирите основни румънски служби за сигурност бе предадено в ръцете на тогавашния президент Бъсеску. Под негово управление Върховният съвет за национална отбрана структурира и обособи Национална разузнавателна общност. Тя представлява мрежа от държавни институции в сферата на националната сигурност, като включва Румънската служба за разузнаване, Румънската служба за външно разузнаване, Дирекцията за разузнаване към Министерството на отбраната и Дирекцията за разузнаване към вътрешното министерство. Макар че идеята е Националната разузнавателна общност да е основно аналитична структура, тя навява спомен за старата Секуритате. Волни-

³ Калинова, Е. Дипломатическият триъгълник – Москва – Анкара – София (средата на 20-те – началото на 40-години на XX век. Скок в бъдещето: Голяма Евразия или голяма Европа? Сборник в чест на проф. Христина Мирчева. Almanach Via Evrasia, 2016, 5.

те или неволни сравнения се подсилват и от факта, че 15% (според твърдения на „Зюддойче Цайтунг“) от състава на Румънската служба за вътрешно разузнаване са нейни бивши служители.⁴

Русия има специално отношение към Черноморския регион. След разпада на Съветския съюз влиянието в акваторията, континенталните части и черноморските политики видимо е ограничено и намаляло. Появяват се държави с разнородни политически и стопански структури. Русия утвърждава ново виждане за региона, свързано с различните културни, социални и икономически система. Анализирайки разсъжденията на руски автори за съвременната международна сигурност, остава впечатлението, че за Русия Черно море е вътрешно море, проблемите в региона са извън обхвата на външната политика.⁵ Русия разглежда Черноморския регион свързан с Каспийския, и то в контекста на енергийния вектор и политиката за сигурност. Не по-слаб фактор е транспортният, а именно: изграждането на тръбопроводи, маршрути, хъбове, които оказва влияние върху политиките.

В региона основни остават стратегическите проблеми като: неразрешените етнополитически конфликти (основна заплаха за сигурността в региона), несанкционираният трафик на хора (мигранти, деца, жени), стоки (оръжие, контрабандна търговия), наркотици, проявите на сепаратизъм и национализъм, прекомерната милитаризация (пример е Азербайджан с 15% военен бюджет)⁶.

В крайна сметка конфликтността на региона снижава интеграционните процеси и е пречка за развитието на икономиката и сътрудничеството между държавите. Регионалното сътрудничество е функция на търговско-икономическата колаборация между страните в региона на Черноморието. Според изследователите това се обяснява със структурата и общата неразвитост на регионалните икономики. Дори държавите от ЕС (България и Румъния) нямат устойчив растеж и развита икономика, а геополитическите им приоритети са насочени към задълбочаване на евро-атлантическото сътрудничество в рамките на ЕС. Турция поддържа бюджетен дефицит, макар че съвременната ѝ икономическа политика бележи постижения. Зад демонстрираните приятелски отношения между Турция и Русия личи геополитическото им съперничество. С окопитването на Русия като глобална сила се повишава нейната активност в региона. Турция среща определени проблеми срещу мюсюлманските държави и Израел. Но Турция така или иначе е ориентирана повече към близоизточния фактор във външната си политика, а готовността ѝ за контакти с Москва се изяснява колкото повече става проблем влизането ѝ в ЕС.

В рамките на Черноморското икономическо сътрудничество се налага идеята за обща търговия, инвестиции, инфраструктура и политики. Организацията се заема с осъществяването на военноморското сътрудничество като част от стратегическата сигурност в региона първоначално на двустранна основа, а през 90-те

⁴ <https://p.dw.com/p/AtTg>

⁵ Кулагин, В. М. Современная международная безопасность. Москва, 2015, с. 332 и сл. В посочения труд единственото споменаване на района е частта му, разглеждаща сигурността в Кавказкия субрегион.

⁶ Захариев, А. Проблеми на сигурността в Черноморския регион през XXI в. – *Геополитика*, 2012, бр. 2.

години в рамките на „Партньорство за мир“ на НАТО и на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа.⁷ През 1998 г. вместо предложеното от Турция създаване на Многонационални черноморски сили се изгражда временно военноморско формирование, основано на принципите на равната сигурност и равната отговорност. От 2000 г. започва да функционира Работна група за Черноморско военно сътрудничество за подготовка и участие в спасителни операции, минопочистване, оказване на хуманитарна помощ, екологична защита, миротворчески операции под егидата на ООН и ОССЕ. По предложение на групата се създават Работни сили за военноморско сътрудничество в Черноморския регион, чието командване се сменя на шест месеца, като се провеждат ежегодни учения „Черноморско партньорство“.

Друго регионално обединение под формата на оперативна група за военноморско сътрудничество в Черно море (Black Sea For) се създава с участието на България, Турция, Украйна, Румъния и Грузия през 2001 г. С основна задача гарантиране на военната сигурност и постигане на военноморска съвместимост между държавите членки, но със зле функциониращ механизъм, групата остава в бездействие по време на руско-грузинската война от 2008 г. и с дълбоки разногласия между някои от тях.

В Черноморския регион са концентрирани стремежите на голям кръг актьори или участници. На приливи и отливи е борбата за лидерство в политиките, ресурсите и обществата. Има сериозни проблеми с изграждането на демократични институции и структури или установяването на принципите на доброто управление. Необходимите фактори за това са политическа стабилност, икономически и финансов просперитет, обществена толерантност. Осъществените и работещи формирования за регионално сътрудничество, постиженията в изграждането на инструментариума за военно, политическо, икономическо и геостратегическо сближение показват пътя, по който трябва да вървят страните от Черноморския регион в бъдеще.

ПРОБЛЕМИ НА СИГУРНОСТТА В СТРАНИТЕ ОТ ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

проф. д.н. Стефан Симеонов,

Варна, РБългария, e-mail: st_sim@abv.bg

Резюме: Географското, политическото и стратегическото значение на Черноморския регион нараства. В статията се разглеждат политиката на РБългария в Черноморския регион, системите и политиките за сигурност в страните от региона, състоянието на интегративните процеси в региона.

Ключови думи: национална сигурност, регионална сигурност, сигурност в Черноморския регион.

⁷ Аврейски, Н. Външна политика на Република България. Ч. I. София, 2019, с. 255.

SECURITY ISSUES IN THE BLACK SEA COUNTRIES
prof. DS Stefan Angelov Simeonov

Summary: The geographical, political and strategic importance of the Black Sea region is increasing. The article deals with the policy of the Republic of Bulgaria in the Black Sea region, the security systems and policies in the countries of the region, the state of the integration processes in the region.

Keywords: national security, regional security, security in the Black Sea region.

ТЕХНИКИ ЗА АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА РИСКА ОТ ТЕРОРИЗЪМ

доц. д-р Константин Казаков

УниБИТ, София, България, e-mail: kkazakov@unibit.bg

Тероризмът като заплаха представлява организация, група или физическо лице, което извършва, участва или заплашва да извърши действие, насочено към причиняване на жертви и/или щети на цивилни лица или на съоръжения на територията на страната.

Съвременните терористични организации имат отлична оперативна сигурност, което е сериозно предизвикателство пред разузнавателния анализ, тъй като терористите прикриват дейностите си, умело използвайки правата и свободите в демократичното общество. Тези възможности ги карат да бъдат много трудно откриваеми. Основното предизвикателство пред разузнавателния анализ е разбирането на средата за сигурност, както и намеренията и културата на терористите. За да подкрепят управленските решения и за да осигурят адекватен анализ на риска, анализаторите трябва да използват най-оптималните модели и инструменти за анализ и оценка на заплахата от тероризъм. При контратероризма не трябва да се допускат вредни последици за хората и тяхната собственост, но свободното движение на хора и капитали, както и бързото развитие на високите технологии в комуникациите усложняват оперативната среда за сигурност.

Терористичните операции съдържат следните етапи:

1. Намерение: Задействане или възможност, дискусия, решение;
2. Планиране: Избор на целта, събиране на разузнавателни средства за атака, режими на работа, избран режим на работа, логистика;
3. Изпълнение: Сглобяване на атакуващата група, обучение, събиране на разузнавателна информация за атака, подготовка за атака;
4. Атака: Проникване в целта, движение в целта, атака;
5. Въздействие: Резултати;
6. Ефекти: Поемане на отговорност.

Сигурността по линия на тероризма изисква сериозни ресурси, но липсата на сигурност води до тежки последици. Анализът на разузнавателните данни винаги е бил толкова важен, колкото и събирането на информация, тъй като

анализът на данните и синтезът на доклад създават смисъл и значение от често оскъдните данни за обекта на интерес.

В този доклад се разглеждат аналитичните техники, които се използват в антитерористичния анализ:

1. Анализ и оценка на заплахите. Идентифициране на заплахата;
2. Анализ и оценка на уязвимостта. Проучване на уязвимостта от заплахата;
3. Анализ и оценка на риска. Преценяване вероятността за настъпване на заплахата.

Тези техники са необходими на Държавна агенция „Национална сигурност“ за оказване на съдействие на ръководителите на стратегически обекти и на възлагащите стратегически дейности при идентифициране и оценка на потенциални заплахи, насочени срещу стратегически обекти и дейности от значение за националната сигурност.¹ Те са важни и за всеки собственик/оператор на означена европейска критична инфраструктура (ЕКИ), който е длъжен да изготвя оперативен план за сигурност на ЕКИ, с който се установяват елементите на ЕКИ и мерките за защита.²

Анализът на заплахи е първата от трите интегрирани фази при разработването на планове за защита от тероризъм. Двете следващи фази са анализ на уязвимостта и анализ на риска. Резултатите от тези три части на аналитичната работа поставят основата за изработване на политика, която се занимава с превенция, подготовка, реагиране и възстановяване. С други думи, всички техники, съдържащи се в този документ, са неразривно свързани и действат като градивни елементи за формиране на цялостен инструментариум за анализ в контратероризма. Тези стъпки в обобщен вид са:

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЗАПЛАХИТЕ

Заплаха е решимостта на човека (носител на заплахата) да нанесе вреда. Заплахите могат да бъдат насочени срещу повече хора, организации и нации. Анализът на заплахата дефинира два ключови фактора: наличие на носител на заплахата (лице, група или организация) и обект на заплахата (материален или нематериален). Накратко заплахата е събитие, инцидент или декларация за намерение за нанасяне на вреда, щета или друго враждебно действие като възмездие.

Когато анализаторите оценяват носителя на заплахата, те преценяват дали той има мотивация и способност да причинява вреда на дадена цел. За да преценят това, те трябва да установят два елемента за всеки от тези фактори: желание и очакване за мотивация, както и знания и ресурси за способност. Тези съображения са показани схематично на Фигура 1. Във вид на уравнение заплахата се изразява като:

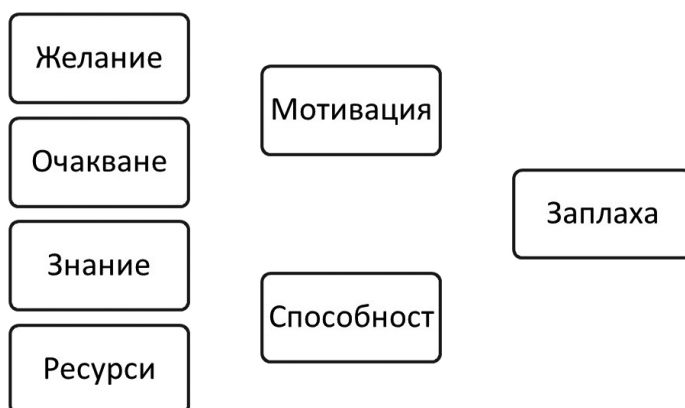
$$\text{Заплаха} = \frac{\text{Ниво на заплаха} = \text{Мотивация} \times \text{Способност}}{(\text{желание} + \text{очакване}) + (\text{знания} + \text{ресурси})}$$

¹ Чл. 41. (2), т. 2 от ПРАВИЛНИКА за прилагане на Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“.

² Чл. 6. (1) от Наредба за реда за установяване и означаване на ЕКИ в РБългария и мерките за тяхната защита, приета с ПМС № 38 от 18.02.2013 г.

Желанието може да бъде описано като ентусиазъм на носителите на заплахата да причинят вреда в преследването на своята цел. Очакването е увереността, че ще постигнат целта си, ако планът им бъде изпълнен. Знанието е информация, която ще позволи на носителите на заплахата да използват или конструират устройства или да извършват процеси, които са необходими за постигане на тяхната цел. Ресурсите включват умения, опит или материали, необходими за изпълнение на техния план.

Намерението за заплахата е оптимизмът, който носителът на заплахата има за успешно атакуване на дадена цел. Способност за заплахата е силата, която той може да доведе до целта.

Фигура 1

Методология на заплахата:

- Съществува заплахата, когато индивид или група има както мотивация, така и способност за атака;
- Мотивацията е субективно състояние на ума и следователно количественото определяне на този елемент е най-голямото предизвикателство за анализаторите;
- Нивото на мотивация на потенциалния нападател може да бъде в пряка връзка с очакваните последици от успешна атака.

Процесът на анализ изисква:

- Преглед и проучване на наличната разузнавателна информация;
- Формулиране на съответните заплахи и сценарии;
- Анализ и оценка на сценариите.

Анализаторите трябва да вземат под внимание контекста на заплахата, мисията и списъка на потенциалните цели, когато формулират модела на заплахата.

При съставянето на профила на заплахата целите могат и трябва да бъдат разглеждани по отношение на тяхната критичност, като: цена (пряка загуба, косвена или последваща загуба поради прекъсване); чувствителност (например компрометирана информация). Моделът на сумарни вреди е показан схематично на

Фигура 2. Цели, които не притежават нито един от тези атрибути, не могат да бъдат разглеждани от носителите на заплахата като атрактивни.

Фигура 2

Потенциални цели: с най-голям риск са критичните инфраструктури. „Критична инфраструктура“ е система или части от нея, която е от основно значение за поддържането на жизненоважни обществени функции, здравето, безопасността, сигурността, икономическото или социалното благосъстояние на населението и чието нарушаване или унищожаване би имало значителни негативни последици за Република България в резултат на невъзможността да се запазят тези функции.³

Стратегическата инфраструктура е физическа или кибернетична система, която представлява основата за функционирането на другите национални инфраструктури. Тези инфраструктури включват секторите енергетика, комуникации и транспорт. Щетите, нанесени на някоя от тези инфраструктури, биха могли да причинят странични щети на икономическата инфраструктура на страната като цяло и да доведат до процес на системно национален колапс. Критичните сектори са здравеопазване, водоснабдяване и канализация, енергетика (електричество, нефт, газ), транспорт, аварийни служби, държавни институции, комуникации, химическа промишленост и опасни материали от общ характер, национални символи, хранителни продукти, банкиране и финанси.

³ § 1. т. 1. Наредба за реда, начина и компетентните органи за установяване на критичните инфраструктури и обектите им и оценка на риска за тях. Приета с ПМС № 256 от 17.10.2012 г.

Оценка на заплахата е показана в Таблица 1:

- Определяне на съответните заплахи и сценарии;
- Според способностите и мотивацията;
- Въз основа на минали инциденти и бъдещи тенденции.

Оценка на заплахата							
Мотивация	5	10	15	20	25	Матрица	Ниво на заплахата
	4	8	12	16	20		
	3	6	9	12	15		
	2	4	6	8	10		
	1	2	3	4	5		
Способност (на противника)							

Таблица 1

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА УЯЗВИМОСТТА

Най-добрата цел за терористите е най-уязвимата, позволяваща максимални материални и нематериални щети. Терористичните атаки са вид пропагандни инструменти, затова колкото по-шокиращи и смъртоносни са атаките, толкова по-голям е успехът на терористичните организации. Важен критерий за терористите е ниската цена на техните атаки.

Уязвимостта може да бъде контролирана и за това се явява критичен фактор при анализ и оценка на риска от тероризъм.

За да се намали уязвимостта от тероризъм, трябва да се приложи емпатия, като се разгледа внимателно образованието, разузнаването, координацията и технологиите на терористичните организации. Непредвидимият характер на терористичните атаки прави определянето на уязвимостта много важна и сложна задача. Затова анализаторите трябва да мислят като терористи, за да определят уязвимостите. Въпреки че емпатията е много трудна за практикуване, познанията за организацията на терористите могат да бъдат решаващи.

Уязвимостта е физическа характеристика или оперативен атрибут, който прави обекта отворен за експлоатация и податлив на дадена опасност или атака.

Ниво на уязвимост = Достъпност x Видимост x Възможност за предотвратяване или контрол (реципрочна стойност)

Също така уязвимостта е слабост на актив, който може да бъде използван от носителя на заплахата⁴. От друга страна, уязвимостта е способността на актива да издържи на щетите, претърпени при осъществяване на заплахата. Вредата може да бъде както незначителна неприятна ситуация, така и катастрофална ситуация.

Уязвимостта е функция на няколко фактора – привлекателност (атрактивност) на целта, възможност за извършване на атака и потенциално въздействие. Този модел е показан схематично на Фигура 3.

Фигура 3

Обикновено тези фактори включват такива съображения като: статут на целта, потенциал за успех на атаката, потенциал на носителя на заплахата да се изтегли след атаката и потенциал за нанасяне на загуба. Тези фактори могат да бъдат оценени и съпоставени с мерките за намаляване на загубите, за възпиране или предотвратяване на атаката върху актива.

Анализите на уязвимостта обикновено следват следния ред:

1. Определяне на активите;
2. Подкреждане на тези активи в категории;
3. Задаване на степен или ниво на важност за всеки актив;
4. Определяне на потенциалното въздействие върху актива, ако понесе вреда.

Тъй като няма единен критерий за изчисляване на уязвимостта и всяка категория активи може да изисква специални съображения, може да се използва общ подход със следния модел:

$$\text{Уязвимост} = \text{Атрактивност} + \text{Достъпност} + \text{Въздействие}$$

За да се определи атрактивността, може да се задават следните примерни въпроси:

- Дали целта е лесно разпознаваема;
- Дали целта е предмет на медийно внимание/покритие;
- Дали целта има символичен статус по отношение на историческо, културно, религиозно или друго значение?

⁴ Терминът актив се използва за обозначаване на ресурс, който изисква защита.

Атрактивността се поставя в контекста на носителя на заплахата. Например някои екстремистки групи могат да се насочат към активи, които представляват западната култура или символизируют западните ценности, и да ги определят като привлекателни.

Достъпността може да се определи, като се задават следните въпроси:

- Колко трудно би било за носителя на заплахата да предвиди времето за най-висока посещаемост на целта;
- Съществуват ли мерки за сигурност (изчислени по скала от ниска до висока степен на възпиране или ниска до висока степен на превенция).

Въздействието може да се определи чрез въпроси като:

- Какъв е броят на хората, които посещават целта;
- От финансова гледна точка какво ще бъде въздействието на атаката, ако активът е: нарушен, недееспособен или унищожен.

Оценката на уязвимостта е показана в Таблица 2.

Оценка на уязвимостта					
Атрактивност и видимост	5	10	15	20	25
	4	8	12	16	20
	3	6	9	12	15
	2	4	6	8	10
	1	2	3	4	5
Достъпност					
Матрица Резултатът се умножава по реципрочната стойност на способността за превенция					
Ниво на уязвимост					

Таблица 2

АНАЛИЗ НА РИСКА И ОЦЕНКА

Рискът е функция на вероятността и последствията. Анализът на риска позволява да се препоръчат мерки, които ще дадат възможност на собствениците или операторите на активите да:

- Приемат риска, какъвто е;
- Третират риска, което включва решения, като избягване, намаляване или прехвърляне на риска.

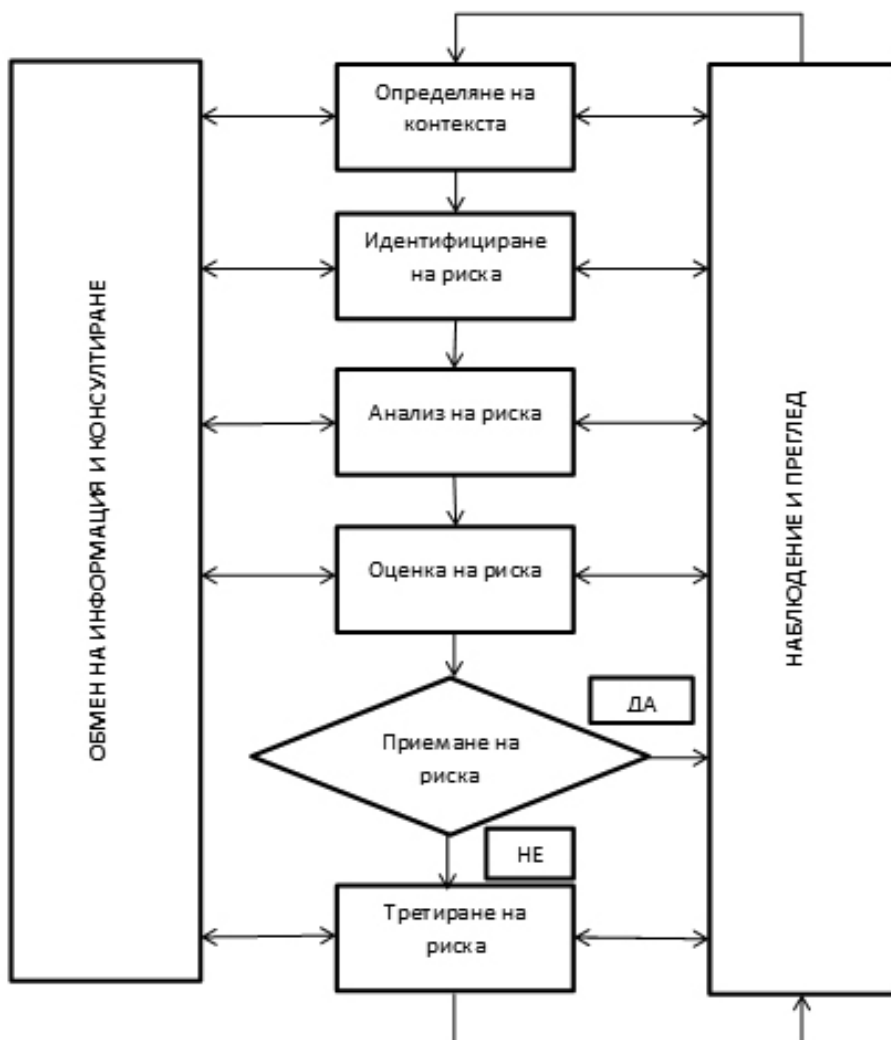
В международен план анализът на риска е предмет на стандарт. Швейцарската международна организация за стандартизация (ISO) публикува документ, който предлага общ подход за справяне с риска чрез предоставяне на общи насоки във връзка с принципите за управление на риска.

Разбирането на тези термини спомага за разграничаване на процеса на

управление на риска от аналитичния процес на оценка на риска, използвайки уравнението:

$$\text{Риск} = \text{Вероятност} + \text{Последствие}$$

Вероятността и последствията се оценяват в етапа на анализ на цикъла на управление на риска. Този аналитичен цикъл се състои от пет фази, показани на Фигура 4.

Фигура 4

Използват се два инструмента под формата на скали за оценяване на риска на разглеждания актив. Тези две скали се състоят от скала за вероятност и за последици.

Пример за скала за вероятност са показателите за степени на вероятност:

1. Почти сигурно. Очаква се ситуацията да се случи;
2. Вероятно. Ситуацията вероятно ще се случи;
3. Възможно. Ситуацията трябва да се случи в даден момент;
4. Малко вероятно. Ситуацията може да се случи в даден момент;
5. Редки. Ситуацията би се случила само при изключителни обстоятелства.

Пример за скала на последиците са следните показатели за степен на последиците:

1. Незначително. Ще доведе до малко прекъсване;
2. Малко. Ще доведе до незначителни смущения;
3. Умерено. Ще причини значителни неудобства;
4. Преимуществено. Предизвиква забележимо въздействие;
5. Катастрофално. Причинява неизпълнение на функциите/услугите с голямо въздействие.

Оценката на последиците е оценка на щети или последиците в резултат на ефективно изпълнен сценарий на атака. Оценката на последствията е сумарна вреда от икономически загуби, щети върху околната среда, ефект на доминото, ефект върху националната сигурност, психологически ефект и смущения в предлагането на услуги.

Резултатите от тези две оценки се поставят в матрица за оценка на риска (вж. Таблица 3), която определя коефициента на оценка на риска.

Вероятност	Последици				
	Много ниски	Ниски	Средни	Високи	Много високи
Много високи	5	10	15	20	25
Високи	4	8	12	16	20
Средни	3	6	9	12	20
Ниски	2	4	6	8	10
Много ниски	1	2	3	4	5

Таблица 3

Накрая, анализаторът разглежда коефициента за оценка на риска (Таблица 3), за да определи какви действия (ако има такива) са необходими.

Оценка на риска и предложени действия:

- Управление с нисък риск при използване на стандартни оперативни процедури;
- Умерен риск. Очертават се конкретни действия за управление, които трябва да бъдат предприети;
- Висок риск. Създава се план за непрекъснатост на бизнеса и план за отговор, който се тества ежегодно;
- Екстремнен риск. Необходими са спешни действия, които са в допълнение към тези за висок риск.

След като всеки риск бъде оценен по този начин, те могат да бъдат позиционирани в матрицата за оценка на риска (виж Таблица 4), така че да могат да се сравняват помежду си, за да се даде приоритет на възможностите за третиране.

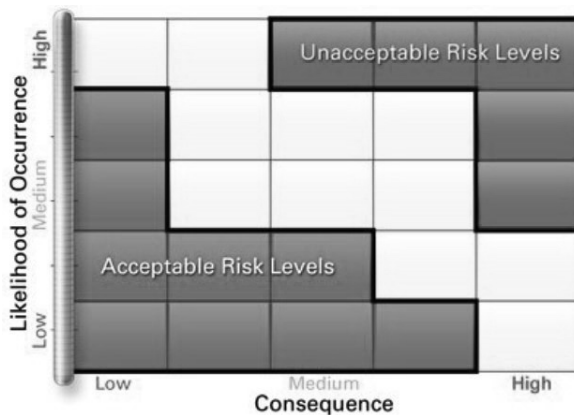

Таблица 4

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализ на риска означава отчитане на съответните сценарии за действие при различни заплахи, с цел да се направи оценка на уязвимостта и на потенциалните последици от нарушаването или унищожаването на критична инфраструктура. Анализът на риска е проучване, за да се установи колко висока е вероятността за възникване на всяка една от опасностите, колко добре организацията може да реагира, ако заплахата се превърне в реалност, и колко добре организацията може да продължи да функционира, когато заплахата се реализира.

Предварителният анализ включва прогноза, планиране и моделиране на „какво, ако“. Наличието на разузнавателни данни за терористичните организации е важно, ето защо сътрудничеството между ДАНС и операторите или собствениците на КИ е от съществено значение за осигуряване на сигурността на критичните инфраструктури.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Наредба за реда, начина и компетентните органи за установяване на критичните инфраструктури и обектите им и оценка на риска за тях. Приета с ПМС № 256 от 17.10.2012 г.
2. Наредба за реда за установяване и означаване на ЕКИ в РБългария и мерките за тяхната защита. Приета с ПМС № 38 от 18.02.2013 г.
3. ПРАВИЛНИК за прилагане на Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“.
4. Bennet, B. Rings of protection: Reducing your vulnerability to a terrorist attack. Occupational Health & Safety 73/6 (2004), 52–56.
5. Bolz, Fr., K. Dudonis, D. Schulz. The Counterterrorism Handbook Tactics, Procedures and Techniques, 2002.

6. Hammer, Carl. Tide of Terror: America, Islamic Extremism and the War on Terror. Boulder, CO: Paladin Press, 2003.
7. Hall, M., G. Citrenbaum. Intelligence Analysis, 2010.
8. International Organization for Standardization, Guidelines on Principles and Implementation of Risk Management, ISO 31000. Geneva, Switzerland: ISO, 2007.
9. Prunckun, H. Handbook of Scientific Methods of Inquiry for Intelligence Analysis, 2010, 162–182.
10. Waltz, E. Knowledge Management in the Intelligence Enterprise, 2003.
11. Yovchev, Ts., N. Krushkov. Special HLS Course, Homeland Security Academy, 2016.
12. Standards Australia. The Australian and New Zealand Standard on Risk Management.

ТЕХНИКИ ЗА АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА РИСКА ОТ ТЕРОРИЗЪМ

доц. д-р Константин Казаков

УниБИТ, гр. София, България e-mail: kkazakov@unibit.bg

Резюме: В тази статия се разглеждат аналитичните техники, които се използват в антитерористичния анализ:

1. Анализ на заплахата. Анализът на заплахите приема два ключови фактора: агент на заплахата и обект на заплахата;

2. Анализ на уязвимостта. Накратко, уязвимостта е слабост на актив, който може да бъде използван от носителя на заплахата. Уязвимостта е функция на няколко фактора – привлекателност на целта, възможност за извършване на атака и потенциално въздействие;

3. Анализ на риска. Рискът е функция на вероятността и последствията.

Целта на тази статия е преди всичко да развие и да допринесе за образователната литература на разузнавателната професия.

Ключови думи: сигурност, антитероризъм, анализ.

ANALYTIC TECHNIQUES FOR COUNTERTERRORISM

Konstantin Kazakov, assoc. prof. PhD,

ULSIT, Sofia, Bulgaria, e-mail: kkazakov@unibit.bg

Summary: This paper discusses the analytic techniques that are used in counterterrorism analysis:

1. Threat analysis. Threat analysis acknowledges two key factors – that there needs to be a threat agent and an object of the threat;

2. Vulnerability analysis. In short, vulnerability is a weakness in an asset that can be exploited by a threat agent. Vulnerability is a function of several factors – attractiveness of the target, feasibility of carrying out an attack, and potential impact;

3. Risk analysis. Risk is a function of likelihood and consequence.

The goal of this paper is first and foremost to develop and contribute to the educational literature of the intelligence profession.

Keywords: security, counterterrorism, analysis.

ВЪЗМОЖНО ЛИ Е ИНТЕГРИРАНЕТО НА НЕЗАКОННИТЕ МИГРАНТИ?

проф. д-р Стефан Мичев

*Университет по библиотекознание и информационни технологии,
София, Република България, s.michev@unibit.bg*

Миграцията на големи групи от хора съществува от хилядолетия, като променя своите мащаби и значение за развитието на човечеството. Безспорен факт обаче е, че в глобалната епоха, както никога досега, броят на хората, мащабите на преместванията и опитът за заселване, както и отражението на тези процеси върху стопанския, политическия, социалния и духовен живот нямат аналог в цялата човешка история. Дори „Великото преселение на народите“ (най-вече в Европа и от Европа), което променя европейската и световната история, спрямо днешните мащаби изглежда като бавен и в известен смисъл управляем процес. Разбира се, демографският бум слага сериозен отпечатък върху интензивността и разнородността на мигрантските потоци. Милиони хора бягат от родните си страни в търсене на сигурност, работни места, социална подкрепа и по-добро качество на живот.

Има достатъчно доказателства за това, че миграционният натиск, на който са подложени редица страни, генерира рискове и заплахи за сигурността. Под влияние на процесите на глобализацията границите между държавите се размиват, което води до някои специфични заплахи за сигурността (Димов, 2016). Броят на мигрантите в света расте. Само през 2015 г. Европа и държавите от Европейския съюз „посрещнаха“ стотици хиляди мигранти, а в световен мащаб през същата 2015 г. броят на мигриращите хора достига 244 милиона. През 2010 г. той е 222 млн., през 2005–91 млн. и през 2000 г. е 173 милиона (United Nations, 2015). Според прогнози на Световната банка около 250 милиона т.нар. климатични бежанци ще напуснат родните си места (в Африка и Латинска Америка) (Глобалното затопляне, 2015). Освен това, както отбелязва Васил Проданов: „В резултат на „европейските ценности“ на къснопотребителския неолиберален капитализъм средното равнище на раждаемост в Европа е паднало до 1,4 деца на една жена, а за запазване на сегашната численост се изисква минимум 2,1... Намалващото и застаряващо население на Европейския съюз натоварва социалните системи, прави необходима нова работна ръка, но в същото време липсва способност да

бъдат интегрирани около обща идентичност милиони мигранти. Таково голямо количество хора, които идват в Европа от други континенти и с друга религиозна и цивилизационна принадлежност за толкова кратко време, не е имало никога преди това в историята, включително и по време на падането на Римската империя. Затова тяхното интегриране в условия на общо нарастване на социално-икономически неравенства става невъзможно“ (Проданов, 2017, 406–407).

Увеличаващият се брой мигранти създава предпоставки за инфилтриране на лица, свързани с терористични и криминални организации, или на отделни екстремисти. Новите форми на колективно насилие се свързват с мрежови организации, които нямат точно местоположение. Те използват активно най-новите технологии и съвременната глобализирана финансова система. Традиционните йерархически организации губят все повече битки в тези нови условия (Проданов, 2005, 529). Ерозията на държавния суверенитет става предпоставка за присвояване на права за осъществяване на насилие от политически, религиозни и културни движения или субекти, които се намират във възход. Те налагат агресията си чрез средствата на терора или различни, по-малко организирани форми на насилие и това се превръща в основна заплаха за държавите.

В доскоро господстващия модел на сигурността един от структуроопределящите елементи беше неразривната връзка между суверенитет и сигурност. Това е така както от гледна точка на държавата като играч в международните отношения (принцип на ненамеса във вътрешните работи, установен чрез международното право, документите на ООН, Хелзинкската декларация и др.), така и от гледна точка на ангажиментите на самата суверенна държава към гражданите. Една от характеристиките на постмодерния модел на сигурност е промяната на парадигмата – от „сигурност чрез сила“ към „сигурност чрез интеграция“. Това значи рисковете и заплахите за сигурността да се посрещат, преди да са се разгърнали, т.е. на ниво предизвикателства, и да се договарят съвместните действия, като се договаря синхрон на интересите. В процеса на моделирането на сигурността, на системите за сигурност и провеждането на политиката за сигурност трябва да се търси синтез на две крайни позиции. Едната накратко може да синтезираме в изказа – „само силата гарантира сигурност“, другата – „само интеграцията води до сигурност“.

Миграционният натиск, на който страната ни е подложена, на пръв поглед и по мащаб, и по интензивност може би не изглежда толкова сериозен, но несъмнено крие редица рискове и заплахи за сигурността. И в България, и в целия Европейски съюз противодействието на незаконната миграция се превръща в силно политизиран въпрос както на национално, така и на европейско равнище (Стаматова, 2013).

Миграцията е движение на хора от едно място в света до друго с цел постоянно или продължително живеење обикновено чрез преминаване на политическа граница. Всеки миграционен процес има подготвителен период, през който се формира т.нар. миграционна нагласа. Обикновено тя е доброволна или принудителна. Принудителната нагласа е в резултат на рязка промяна на условията на живот, а доброволната се формира постепенно в резултат на образование, промяна на ценностната система и възприемане на други образци на начина на живот.

Вторият период на миграционния процес е самото преселване, а третият период е установяване на новото място.

В глобализацията се свят и при съвременната система на международните отношения посоката на основните миграционни потоци е от общества и държави в икономическа криза, насилие, липса на демокрация, много често и на държавност, към общества и държави с политическа стабилност, икономически просперитет, символна икономика и развита демокрация.

Най-често срещаните видове миграция са:

- *Вътрешна миграция* – свързва се с преместване и установяване в рамките на същата държава или континент.
- *Външна миграция* – отнася се до преместване и установяване в рамките на друга държава или континент.
- *Имиграция* – преместване в нова страна.
- *Емиграция* – напускане на една страна с оглед заселване в друга.
- *Трансфер на население* – този тип миграция е свързана с принудително преселение на голяма група от хора от един регион обикновено въз основа на етническа или религиозна принадлежност.
- *Бежанска миграция* – миграция, свързана с липса на принуда за напускане на границите на страната, но наложена вследствие на военни действия или искане, свързано с политическо убежище (Деливерски, 2017, 29).

Най-общо мигрантите могат да се разделят на две основни категории – хуманитарни и икономически.

Хуманитарните мигранти са бежанците. Обикновено тези мигранти търсят убежище в съседна държава, а техният статус и закрила е регламентиран в Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. (Женевската конвенция) и в Протокола за статута на бежанците от 1967 г. (Нюйоркският протокол). Съгласно Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. бежанец е всяко лице, което основателно се страхува от преследване поради своите раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политически убеждения, намира се извън страната си по произход и не може или не желае да се възползва от закрилата на тази страна или да се завърне в нея поради страх от преследване. Подобна легална дефиниция на „бежанец“ може да открием в Директива 2011/95/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, както и в Закона за убежището и бежанците в Република България.

Всичко написано в следващите страници на този доклад не се отнася до бежанците.

Икономическите мигранти се придвижват, за да намерят нова работа и възможности да подобрят икономическото си положение. Става дума за хора, които искат и могат да работят, имат нужната квалификация или са готови да се квалифицират допълнително в държавата, в която пристигат, и да бъдат конкурентни на пазара на труда. Съществуват режими на приемане както на бежанци, така и на икономически мигранти и те се отнасят до прекосяването на границата през КПП, до режима за работни визи, регистрация и т.н. Интеграцията на тези мигранти е необходима във всичките ѝ възможни форми.

Винаги е съществувала и миграция, която може да определим като социал-

на, или миграция за подобряване на социалния статус и благосъстояние, без да се търси връзка с възможностите за реализация на пазара на труда. В резултат на протичащите процеси на глобализация и разгръщането на т.нар. символна икономика в света рязко нараства броят на хората, които практически не могат да участват в съвременния икономически живот, но трябва да задоволяват своите материални и духовни потребности. В съвременния свят с изключителни темпове расте броят на социалните мигранти. Обикновено тези мигранти се придвижват към страни с по-висок стандарт на живот и развита социална система за подкрепа (помощи от най-различен вид, програми за социално включване, работеща система на здравеопазването, образованието и т.н.).

Как да определим мигрантите, които нарушават границите, не спазват законите на страната, в която се намират. Много често те се определят като „нелегални“. Смятам, че по-точното понятие е „незаконен мигрант“, защото „нелегален“ се отнася повече до престояването, а „незаконен“ се отнася и до нарушаване на границата на съответната страна, и до нарушаване на законите със самото пребиваване в страната.

Не мисля да влизам в спорове за начина на задържане, съдене и размера на наказанията на закононарушителите (чужди граждани). Как трябва да бъдат спирани на границата, в какви лагери трябва да бъдат настанявани, след като бъдат заловени или след като доброволно се представят пред властите, как трябва да бъдат връщани. Това са въпроси, които не са обект на този доклад.

Важно е обаче да подчертая, че е крайно време да направим съществена разлика между това как суверенната държава приема мигранти, които търсят икономическа реализация, от която пазара на труда има нужда, като държавата приемник противодейства на жестоката им експлоатация и осигурява тяхната социална защита и условия за материалното и духовното им развитие, и това какво трябва да прави суверенната държава, когато нахлуват мигранти на нейна територия.

Във всяко общество има проблеми с интегрирането на гражданите, нарушаващи законите, на гражданите, изтърпяващи ефективни наказания, на маргинализираните и социално изключени граждани, но подчертавам, става дума за гражданите, живеещи в своята държава. Няма необходимост и международни регламенти, които да задължават държавата да интегрира незаконните мигранти, за сетен път да подчертая не бежанците.

Тази теза, разбира се, може да бъде оспорена – особено когато трябва да се формира миграционна политика в новите икономически и социални реалности. Струва ми се обаче, че несполучливите опити на поредица държави да се справят с нелегалната и незаконната миграция са по-скоро резултат от пренебрегването на върховенството на закона.

Впрочем не трябва да се омаловажават опитите в международен и национален план да се negliжира, дори да се елиминира фактът на разрастващата се „незаконна миграция“. Общото събрание на ООН утвърди с много голямо мнозинство „Глобалния пакт за миграцията“. Той бе приет в Маракеш през декември 2018 година. Въпреки че пактът няма юридическа сила и не задължава държавите да променят своето законодателство, той има важно символно значение и е сиг-

нал за посоката, в която може да се развие международното право. Глобалният пакт за миграцията предизвика ожесточена съпротива от много страни. И преди този документ ООН е приемала редица декларации, отнасящи се до миграцията и мигрантите. През 2003 г. е приета Конвенция за защита на правата на мигрантите и техните семейства, в която се призовава страните да осигурят равни права за своите граждани и за пристигащите мигранти. Досега само 54 страни са подписали тази конвенция, но от европейските държави тя е подписана само от Босна и Херцеговина и Албания.

Съществената разлика с Глобалния пакт за миграцията от 2018 година е, че при неговата разработка и приемане участват много повече страни в света, включително и тези, които определяме като развити.

В Пакта се призовават страните да реформират системите за прием и отчитане на мигрантите. Основният термин, който съставителите на Пакта опитват да избегнат, е „нелегален мигрант“. Именно той се има предвид, когато се подчертава необходимостта от допълнително образование на журналистите, които трябва да го избягват заради очевидно негативната конотация и лошите асоциации. Но може би най-главното е, че в приетия Пакт в Маракеш по същество става дума за политика на отворените граници, при която просто не може да съществуват „нелегални мигранти“. Разбира се, Пактът няма юридическа сила, но има симптоматичен декларативен характер.

Незаконните мигранти все пак съществуват независимо от опитите за промяната на наименованията. Статусът на всяка група, съществуваща извън закона и действаща в нарушение на закона, по определение предполага генериране на рискове за националната сигурност. Рязкото нарастване на броя на хората с подобен статус, били те мигранти или не, изисква реакция на държавата, която включва както система от наказания, така и превенция и дългосрочна стратегия и политика за противодействие на рисковете и заплахите за сигурността. Освен неуспехите на национално ниво, очевидни са неуспехите при провеждане на единна мигрантска политика на Европейския съюз. Липсва солидарност между държавите при поемането на ударите от мигрантските потоци.

Най-сериозното предизвикателство не е просто единството на Европейския съюз, а постигането на единство при изработването и особено при провеждането на политиката на Европейския съюз. От създаването на ЕС до днес като че ли проблемът за постигането на единството се свързва повече с ценностите, отколкото с интересите. Член 3, параграф 2 от Договора за създаването на ЕС гласи: „Съюзът предоставя на своите граждани пространство на свобода, сигурност и правосъдие...“. Договорът от Лисабон също отдава по-голям приоритет на създаването на пространство на свобода, сигурност и правосъдие. Ако това се интерпретира като цел, то важно е да се посочи, че тя е изведена преди целта за отчитането и синхронизирането на интересите на отделните страни и на гражданите на държавите, членки на ЕС. Вероятно ще прозвуча ретроградно, но според мен сърцевината на всяка успешна политика е реализирането на интересите. Когато на преден план са ценностите, политиката става по-лицеприятна, но доста по-неефективна.

Напускането на Великобритания е заради несподелени ценности или заради интереси? Европейският парламент взе решение да препоръча на Съвета на ЕС

да започне процедура срещу Унгария заради нарушаване на основни европейски ценности. Според премиера на Унгария Виктор Орбан заради отказа на страната му да приема мигранти депутатите от Европейския парламент искат да въведат санкции срещу Унгария. В доклада по темата за Унгария, представен от Джуди Аржентини от „Зелените“, се изброяват 12 области, с които Будапеща е предизвикала мярката. За ЕС Унгария създава опасност за нарушаване на европейските ценности, а това оказва въздействие върху другите страни в ЕС и върху доверието помежду им.

Но дори да допуснем, че е необходима интеграция на незаконните мигранти, следващият въпрос е как тя може да се осъществява. От съвременните държавни институции се изисква отработен ефективен вътрешен граждански механизъм, какъвто е модерната демокрация, и заедно с това достатъчно гъвкавост и мобилност за участие и пробив на интереса в наднационалните институционални нива.

Принципите на политическото поведение на отделния човек не се променят съществено в глобални условия. Променят се институциите, нивата и начините на действие. Затова логиката на развитие на институциите е първо реализиране на националните интереси и след това и заедно с това – ценностите.

Европейският съюз се оказва неподготвен за реагиране при силови подходи и употреба на сила в международните отношения и реални интервенции. Достатъчно е да отбележим неадекватните действия при внушителната миграционна вълна, заляла Европа през 2015 г. На практика не можеше да бъде приложен моделът „сигурност чрез интеграция“, защото интеграцията се оказва невъзможна. Ако се обърнем към проблемите на националната сигурност, включително и тези в България, може да формулираме целта на интеграцията – постигане на интегритет в обществото.

Начинът, по който незаконните мигранти преминават границата, и особено начинът, по който незаконните мигранти изграждат общности, очевидно създава сериозни пречки при опитите те да бъдат интегрирани. Самото определяне на поведението като незаконно не кореспондира с желание за интегриране в обществото и държавата приемник. Основната характеристика на тези мигрантски общности е стремежът да се капсулират, да изграждат паралелни социални структури. Разбира се, стремежът на незаконните мигрантски общности да запазят на всяка цена културната си идентичност и етническа принадлежност сам по себе си е разбираем.

Съвременните развити държави и общества се изправиха пред заплахата не само да рухнат социалните им системи, не само да се увеличи броят на маргинализираните общности и да се влоши криминогенната обстановка, но и да се налага друг тип култура.

Съвременното разбиране за сигурността (национална и международна) не се базира само на различни икономически интереси, политически цели и социални последици. Сигурността съдържа в себе си и културния интегритет, а несигурността – заплахата за идентичността и за ценностното ни отношение към света. Сигурността е свързана и със способността на дадено общество да запази същностния си характер в променящи се условия, с устойчивостта на традиционните модели на език, култура, сдружаване, религиозна идентичност и обичаи. Това

означава, че сигурността „се отнася най-вече до идентичността, до способността на даден народ да поддържа своята култура, своите институции и начина си на живот“ (Хънтингтън, 2005, 231). Сигурността се отнася до „ситуации, при които обществата възприемат заплахите в термините на идентичността“ (Проданов, 2008, 46).

Според Бауман „Човек мисли за идентичността, когато не е сигурен за мястото, към което принадлежи, т.е. не е сигурен как да съвмести очевидното разнообразие на поведенчески стилове и подходи и дали хората около него приемат това поместване като правилно и подходящо, така че и двете страни да знаят как да продължават да се държат в присъствието на другата. Идентичност е име, дадено на търсеното бягство от тази несигурност“ (Бауман, 2000, 110–111).

Значението на културната идентичност за националната сигурност е очевидно и като че ли не трябва специално да се обосновава. Обикновено се изследват последиците от евентуално ерозиране на културната идентичност за сигурността, акцентира се на факта, че разрушаването на идентичността е един от рисковете за националната сигурност и са необходими сериозни и адекватни мерки, включително и от страна на държавата, за посрещането на този риск.

Словосъчетанието „културна идентичност“ се използва, за да се стесни и конкретизира съдържанието на идентичността като припознаване, приобщаване и отъждествяване с определен тип култура. Културната идентичност стои в основата на личната човешка сигурност и е опорна точка на всяка национална сигурност.

Във всички култури може да се открие едно функционално и едно имагинерно равнище. Предметите и институциите са функционални и са средствата, чрез които обществото реализира стотици хиляди цели и задачи, като изхранването, обличането, осигуряването на все по-добри условия на живот и възможност за продължаване на рода. В същото време обществото създава представи за бъдещето и за някакъв друг свят. Социалните представи не са само ментални продукти, а също така и символни конструкции, които се изграждат и самоизграждат в процеса на социални взаимодействия. Колективните представи са обяснителни механизми, които се отнасят до общ клас идеи и вярвания, докато социалните представи са феномени, които трябва да бъдат описани и обяснени. В съвременното общество те съответстват на митовете и системите от вярвания на традиционните общества. Хората имитират тези представи и така социалното въображение, като наиндивидуална ментална структура, става движещата сила за историческите промени. Човечеството се променя – като измисля само себе си и като проектира този имагинерен образ в бъдещето, то еволюира.

Култура е тази основа от значения и смисъл, която цялото общество създава за себе си и която му позволява да се идентифицира като такова. Културата, в рамките на общоприетата парадигма, е съвкупността от елементи, предмети, институции, концепции, идеи, обичаи, вярвания и представи, които отличават едно общество от друго. Всички тези елементи са в непрекъсната взаимовръзка. Те са символни системи, които имат за цел да обяснят действителността.

Духовната страна на националния живот се проявява не само чрез хората, представящи нацията в дадения момент, но и в цялото наследство от миналото,

което съществува като относително самостоятелна реалност, подложена на реинтерпретация. По този начин се осигурява приемствеността и високата устойчивост на националните идентичности. Духовният смисъл на битието се крие във факта, че без усещането за семейна и национална принадлежност човек не би могъл да се издигне на висотата, от която пред него се открива общочовешкият духовен хоризонт.

Наред с всичко друго състоянието на сигурност винаги се е възприемало и като ценност и се е свързвало с приемане или отхвърляне на ценности и ценностни системи. Това прави самия процес на определяне на сигурността сложен и противоречив, не рядко излизащ извън рамките на рационалното. Още през 1952 г. Арнолд Уолфърс предлага дефиниция, според която „в обективен смисъл чрез сигурността се измерва отсъствието на заплахата за определени ценности, а в субективен – отсъствието на страх, че тези ценности могат да бъдат заплашени“ (Wolfers, 1952, 67).

Държавността е и изразяване, и защита със сила, законност и ред на духа, общия интерес и общата воля на хората, живеещи на дадена територия. Доколкото се запазват във времето духът, обичаите, традициите, съответно интересите и волята на териториалните общности, ще се запазва – макар и в променяща се форма – и държавността като тяхна еманация, независимо от това дали се свиват, или се разширяват териториалните общности.

Оказа се, че интеграцията може да бъде ефективна като отношения между държави, в които като цяло гражданите споделят общи ценности и изграждат еднотипни институции. Колкото и да е парадоксално, въпреки промените на функциите на държавата в постмодерното общество, като че ли именно държавата може едновременно да реализира модела „сигурност чрез интеграция“, но и да постига „сигурност чрез сила“ при очевидни дезинтеграционни процеси и силови играчи на полето на сигурността.

Всъщност бъдещето може би е в реализирането на модела „сигурност чрез интеграция“, но очевидно е, че при силови въздействия не може да се разчита на политиката за интеграция към тези, които преследват политически, икономически и социални цели, противоположни на интеграцията в обществото.

На концептуално ниво е необходима промяна, която може да бъде резултат от нов тип анализ и синтез, достоверност и доказателственост на теоретичните конструкции за сигурността и националната сигурност в частност. Най-важното от гледна точка на моделирането на сигурността е, без да се отстъпва от процеса на интеграция, да се изработи единен механизъм за реагиране при силови подходи в международните отношения и реални интервенции.

При реализирането на модела „сигурност чрез сила“ човечеството е изработило механизми за постигане на мощ, ефективни силови структури и критерии за измерване на тази ефективност.

Предстои да се изработят действителни механизми за интеграция и измерители за тяхната ефективност вън от общите декларации за хуманност, права на човека и общочовешки ценности. Престои да дадем отговор на такива важни въпроси като например как и дали са възможни интеграцията като процес и интегритетът като резултат. Да съберем гражданска и професионална смелост, за да

поставим въпроса за възможностите на определени общности да се интегрират или нежеланието им да участват в този процес. Да открием новата роля на държавата за осъществяването на интеграцията както във вътрешен, така и в международен мащаб.

Впрочем личното ми мнение, изразено накратко, е, че интеграция с цел постигане на сигурност на този етап е възможна най-вече чрез държавата и в междудържавните отношения. Може да я наречем като Джоузеф Най „мека сила“, може да я определим като нова цивилизаторска мисия при сблъсъка на цивилизациите, може да я потърсим в гарантирането и спазването на правилата и реда на основа на постигнат консенсус с ясна ценностна основа.

Социалното и икономическото неравенство ще продължат да поражда нови конфликти, нови „армии просящи“, много по-различни от партизанските движения от епохата на Студената война. Държавите са от значение, защото са носители на отговорност, но и защото осигуряват изпълнението, което е решаващо за поддържането на вътрешния и международния ред.

В заключение на казаното дотук трябва да изтъкнем, че преходът от модерност към постмодерност в сферата на сигурността води до преобръщането на съществуващите парадигми на сигурност. То е резултат от цивилизационните промени, глобализацията, преминаването към общество на „знанието“, където информацията е основният ресурс, а целите на политиката за сигурност са ориентирани към индивидуалната сигурност. „Способностите в системите за сигурност на национално или коалиционно ниво са политически, дипломатически, икономически, военни, социални и културни. Те очертават всички потенциални комбинации от действия, от които вземащите решения избират. Следователно те представляват сферата на възможни реакции или начини на действие. Предизвикателството пред вземащите решения е как да разпознаят правилните възможности в комплекта от инструменти и как могат да бъдат комбинирани по нови и иновативни начини“ (Казаков, 2018, 121).

Може би бъдещето е в реализирането на моделът „сигурност чрез интеграция“, но само ако интеграцията е възможна. Сигурно е, че интеграцията не може да се осъществи насилно, но очевидно е, че на дезинтеграционните субекти и дезинтеграционните процеси трябва да се противопоставяме и силово.

Необходимо е да се изградят единна стратегия и политика за сигурност, в които да се изработят механизми за „бързо превключване“ от интеграция към използване на сила в зависимост от рисковете и заплахите. Това е сериозно предизвикателство пред анализаторите и държавниците при изработването на адекватна политика за сигурност.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бауман, З. Живот във фрагменти. София, 2000.
2. Глобалното затопляне в 10 въпроса. – В: a-spekto, 01.12.2015.
3. Деливерски, Й. Мигрантите – актуални проблеми и перспективи. София, 2017.
4. Димов, П. Анализ на параметрите на миграционните потоци с оглед на политиките на страните от Европа. София, 2016.

5. Казаков, К. Адаптиране към сложна и непредвидима среда за сигурност. – В: Сборник доклади от Международна научна конференция „Трансгранично сътрудничество, сигурност и перспективи за развитие в широкия Черноморски регион“ – 2017. Велико Търново, 2018.
6. Проданов, В. Насилието в модерната епоха. София, 2005.
7. Проданов, В. Системни цикли и бъдещето на историята: накъде върви светът? София, 2017.
8. Проданов, В. Социеталната сигурност. – В: *Международни отношения*, 2008, № 5–6, с. 47–62.
9. Стаматова, В. Понятието „незаконна миграция“ в правото на Европейския съюз. – В: Сборник доклади от научна конференция с международно участие на БСУ. Бургас, 2013.
10. Хънтингтън, С. Кои сме ние? Предизвикателствата пред националната идентичност на Америка. София, 2005.
11. United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). Population Division (2016) International Migration Report 2015: Highlights (ST/ESA/SER.A/375).
http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf
12. Wolfers, A. National Security as an Ambiguous Symbol. – In: *Political Science Quarterly*, 1992, 67, pp. 481–502.

ВЪЗМОЖНО ЛИ Е ИНТЕГРИРАНЕТО НА НЕЗАКОННИТЕ МИГРАНТИ?

проф. д-р Стефан Мичев

*Университет по библиотекознание и информационни технологии,
София, Република България, s.michev@unibit.bg*

Резюме: В глобалната епоха, както никога досега, броят на хората, мащабите на преместванията и опитът за заселване нямат аналог в цялата човешка история. Икономическите мигранти, които се придвижват и заселват легално, както и бежанците може и трябва да бъдат интегрирани. В света рязко нараства броят на хората, които практически не могат да участват в съвременния икономически живот, но трябва да задоволяват своите материални и духовни потребности. Мигрантите, които нарушават границите и не спазват законите на страната, в която се намират, са „незаконни мигранти“. Няма необходимост и международни регламенти, които да задължават суверенната държава да интегрира незаконните мигранти.

Ключови думи: миграция, мигрант, интеграция, идентичност, сигурност.

INTEGRATION OF THE ILLEGAL IMMIGRANTS – IS IT POSSIBLE?

Stefan Michev, prof. PhD

*The University of Library Studies and Information Technologies,
Sofia, Republic of Bulgaria, e-mail: s.michev@unibit.bg*

Summary: In terms of the migration process in the Global Era, the number of people, the scale of the relocation, the attempts to settle are unique in the whole history of the mankind. The economic immigrants, who relocate and resettle legally as well as the refugees can be and must be integrated. The number of the people who practically cannot participate in the economic life, but must fulfil their material and non-material needs, is rapidly growing. The immigrants who are illegally crossing the borders and do not regard the laws are defined as „illegal immigrants“. There is no need or international law that obligates the sovereign countries to integrate the illegal immigrants.

Keywords: migration, immigrant, integration, identity, security.

БЮРО ПО ЗАЩИТА – ЕДИН ПОГЛЕД НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОФИЛ, КОМПЕТЕНТНОСТ И КОНСПИРАТИВНОСТ

проф. д-р Валери Христов

преподавател във ВСУ „Черноризец Храбър“ – филиал Смолян

Настоящият доклад е изготвен във връзка с последните законодателни изменения и допълнения на Закона за защита на застрашени лица във връзка с наказателното производство, приети през втората половина на 2018 г. Посочената законодателна промяна поражда необходимост от научно изследване на създаването, функционирането, развитието и оперативната оценка на настоящото състояние на организационния и управленски профил на специфичното звено от системата на администрацията на Главния прокурор на РБългария, каквото е Бюрото по защита. Съществува обективна потребност от аналитичен поглед и правилна ориентация по отношение на същността и съдържанието на организационните и управленските аспекти в дейността на Бюрото, ситуирано в патримониума на ръководителя на Главна прокуратура в България. В приетите нормативни текстове през 2004 г.¹ и от началото на 2019 г.² се споменава и на няколко места в текста се подчертава, че дейността по прилагане на съответните комплекси от мерки по гарантиране на защита на подбрани физически лица, застрашени във връзка с наказателното производство, се осъществяват в условията на спазване на принципа за „конспиративност“. В съзнанието на специалистите и експертите по национална сигурност и обществен ред терминът „конспиративност“ напомня за разузнавателна, контразузнавателна, полицейско-разузнавателна и оперативно-техническа насоченост за скритост и тайнственост в някои дейности.

Това обстоятелство налага да се осъществи актуален преглед на обхвата на административния статут от функции, дейности, системи от мерки и управленска характеристика и да се отговори на въпроса за изясняване характера на организационно-управленския профил, като каква структура следва да се разглежда Бюрото за защита. Следва ли да се възприема като административна единица – своеобразно съчетание от правомощия на разузнавателна, полицейско-разузнавателна, опера-

¹ Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство, обн., ДВ, бр. 103 от 23.11.2004 г.

² Закон за изменение и допълнение на ЗЗЛЗВНП, обн., ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.

тивно-издирвателна, оперативно-техническа, охранителна платформа, твърде сходна на профила на Специалния отряд за борба с тероризма към МВР и на независимата Комисия за противодействие на корупцията по Закона за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобито имущество. Може ли анализът да определи Бюрото като специална структура, имаща комплексна компетентност на изброените по-горе или е административна единица с възложени частични полицейски правомощия, т.е. звено от групата на служби за обществен ред, съобразно нормативните текстове на ЗЗКИ. По този начин следва научно да се изясни каква е визията на профила на самостоятелната структура, ситуирана в организационната рамка при Главния прокурор на Република България.

Съгласно преходните и допълнителни разпоредби, посочени в Закона за защита на класифицираната информация (ЗЗКИ)³ в областта на националната сигурност и общественения ред в България две основни групи специализирани структури съществуват и провеждат съответните законови дейности по тяхната защита и борбата с престъпността и опазване спокойствието, свободите и правата на гражданите. Първата е съвкупността от служби за сигурност: ДАНС, ДАР, ДАТО, НСО, Служба „Военна информация“ и ГДБОП – МВР. С въведените нови промени в ЗЗКИ от 2018 г.⁴ Към тази съвкупност вече са добавени и Дирекция „Вътрешна сигурност“ – МВР и органите на Комисията за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобитото имущество КПКОНПИ, по чл. 16, ал. 2 от ЗПКОНПИ: – директорът на дирекцията, която извършва дейности по противодействие на корупцията, проверки на сведения при и по повод информацията за прояви на корупция на лица, заемащи висши публични длъжности и инспекторите в нея.⁵ Вижда се, че Дирекцията по събирането, обработването, проверката и документирането на преписки и сигнали за корупция по отношение лица, заемащи публични длъжности, изброени в закона, вече е причислена към групата на служби за сигурност на Република България.

Към втората група, съгласно Закона за изменение и допълнение на ЗЗКИ, приет през 2016 г.⁶, се причисляват ГДНП – МВР, ГДГП – МВР, ГДПБЗН – МВР, областните дирекции на МВР, Служба „Военна полиция“ при Министерството на отбраната.

Извън тази обща система от държавни органи за защита на националната сигурност се включват и консултативно-информационните органи в лицето на Съвета по сигурността при Министерския съвет, ръководен от министър-председателя на Република България, както и Консултативния съвет по национална сигурност при Президента на Републиката. По този начин се формира системата от структурни компоненти, имащи пълномощия да планират, организират, провеждат дейности по защита на националната сигурност, борбата с престъпността и опазване на общественения ред в страната, изчерпателно визирани в Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност⁷. Разбира

³ ЗЗКИ, обн., ДВ, бр. 45 от 30.04.2002 г.

⁴ Закон за изменение и допълнение на ЗЗКИ, обн., ДВ, бр. 7/2018 г.

⁵ ЗПКОНПИ, обн., ДВ, бр. 07 от 19.01.2018 г.

⁶ Закон за изменение и допълнение на ЗЗКИ, обн., ДВ, бр. 81 от 14.10.2016 г.

⁷ ЗУФСЗНС, обн., ДВ, бр. 61 от 05.08.2015 г.

се, със защита на националната сигурност и опазването на обществения ред осъществяват съответните законови правомощия и редица органи и организации на държавната власт и местно самоуправление в рамките на тяхната компетентност самостоятелно или съвместно с описаните по-горе специализирани държавни служби (ДКСИ, Агенция за българско гражданство, Агенцията за българите в чужбина и др.). В рамките на гарантиране на фирмената сигурност съгласно приетия Закон за частната охранителна дейност⁸ на територията на страната действат повече от 120 000 частни охранители от лицензирани търговски дружества за провеждане на видовете частна охранителна дейност или дейности по самоопазване. За осъществяване на охраната и опазването на обществения ред в сектора на съдебната власт съгласно приети и действащи основни нормативни актове са създадени две организационни звена, Дирекция „Охрана на съдебната власт“⁹ и Дирекция „Изпълнение на наказанията“¹⁰. Тези звена имат полицейско-охранителен характер и са пряко подведомствени на министъра на правосъдието.

С приетият Закон за защита на лицата, застрашени във връзка с наказателно производство, се регламентират обществените отношения и се уреждат условията за специална защита от страна на държавата на лица, застрашени в наказателно производство, и на лица, пряко свързани с тях, когато не могат да бъдат защитени със средствата, предвидени в НПК на Република България.¹¹

Според законодателя целта е да се подпомага борбата с тежките умишлени престъпления и организираната престъпност, като се осигурява от държавата специална защита на лицата, чиито показания, обяснения или информация са от съществено значение за наказателния процес. Явно законодателят е преценил, че фигурата на „защитено лице“ е с много важна и значима роля за доказването на съпричастността на лица към тежка или организирана престъпност и споделянето на безспорни доказателства. В подкрепа на неоспоримата потребност от този процесуален институт са и направените изводи в ежегодния доклад на Европейската комисия в началото на 2019 г. В доклада се визира, че в България се наблюдава един от най-големите дялове на хора, живеещи в риск от бедност, а корупцията и регулаторната несигурност, пречат на инвеститорите.¹²

Специална защита по закона от 2018 г. могат да получат следните категории застрашени лица: участници в наказателния процес – свидетел, частен обвинител, граждански ищец, обвиняем, подсъдим, вещо лице, поемно лице, осъден, лица пряко, както и лица косвено свързани с изброените – възходящи, низходящи братя, сестри, съпруг или лица, с които се намират в особено близки отношения.

Процедурата по включване на дадено физическо лице в Програма за защита за предоставяне на специална защита се извършва по предложение на окръжен прокурор, а в съдебното производство – от съда, чрез Бюрото по защита до

⁸ Закон за частната охранителна дейност, ДВ, бр. 10 от 30.01.2018 г.

⁹ Закон за съдебната власт, обн., ДВ, бр. 64 от 07.08.2007 г.

¹⁰ Закон за изпълнение на наказанията и заповедта за арест, обн., ДВ, бр. 25 от 03.04.2009 г.

¹¹ ЗЗЛЗВНП, обн., ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.

¹² Ел. сайт INEWS, Доклад на ЕК: Корупция и регулаторна несигурност гонят инвеститорите от България, 28.03.2019 г.

Главния прокурор. Главният прокурор преценява степента на заплахата и нейната обективност, както и възможността за включване в Програма за закрила и когато установи, че:

- са налице условията, предвидени в ЗЗЛЗВНП, издава Разпореждане за предоставяне на защита, което се изпраща за изпълнение в Бюрото по защита;
- не са налице условията, предвидени в този закон, издава разпореждане, с което не допуска предоставяне на защита по предложение на окръжен прокурор;
- не са налице условията по този закон, изпраща писмено становище до Съвета по защита по направеното предложение;
- разпореждането на Главния прокурор се издава или Съветът издава решение, което се приема до изтичането на срока на предварителната защита.

Посочва се, че специална защита е прилагането на комплекс от мерки за защита и дейности, предприемани от държавни органи, за да се намали рискът от осъществяване на противоправни посегателства спрямо цитираните по-горе видове/категории лица, подлежащи на държавна закрила, и да се повиши тяхната безопасност.

Специалната защита се осъществява чрез предварителна защита и Програма за защита на застрашени лица при условията на конспиративност, и по ред и начин, определени с акт на Главния прокурор. Видно е, че защитата се базира върху основата на пълна дискретност, критериите за която не са ясно формулирани нормативно. Предварителната защита представлява комплекс от мерки, които осигуряват незабавна защита на застрашено лице в срок от 30 дни въз основа на Разпореждане на Главния прокурор или вземане на решение от Съвета по защита.

Предварителната защита включва следните мерки:

- Лична физическа охрана;
- Охрана на имуществото;
- Настаняване на безопасно място;
- Настаняване в друго населено място за изтърпяване на наказанието.

Програмата за защита включва следните мерки:

- Промяна на мястото на живеене в страната;
- Промяна на мястото на работа;
- Промяна на детската ясла или институция в предучилищното, училищното и висшето образование;
- Настаняване в друго населено място;
- Настаняване в друга държава (релокация), с която има сключено споразумение.

Специалната защита включва и дейности по осигуряване на социална, медицинска, психологическа, правна, финансова помощ, подпомагащи интеграцията на лицето в новата среда, в което е въведено с негово съгласие. Прави веднага впечатлението законовият текст, който гласи, че мерките по специалната защита са задължителни за всички органи на държавно управление и местно самоуправление, както и за

всички юридически и физически лица. В този ред на мисли възниква основателният въпрос дали служителите на Бюрото по защита са подходящо подготвени да организират, планират и провеждат оперативно-конспиративни действия и мероприятия за изпълнението на мерките по защита в Програмите за защита в рамката на Специална защита. В публичното пространство се цитират случаи на „разгласяване“ тайната на мерките по защита на знакови фигури от националния „ъндърграунд“, срещу които се водят наказателни дела за престъпления от организирана престъпност (случаят с Пламен Леков и др.). Съдействието на Бюрото по защита не може да бъде отказано, а е задължително за органите и организациите. То се осъществява въз основа на подписани взаимни инструкции за взаимодействие и координация.

Контролът по реализиране на мерките за специална защита от Бюрото по защита се осъществява от Съвет по защита, включващ в състава си Главния прокурор, министъра на правосъдието, министъра на вътрешните работи, представляващ Висшия съдебен съвет, председателя на ВКС и председателя на ДАНС. Ако се приеме, че Бюрото е орган, част от съдебната власт, а тя по Конституция е независима от останалите две власти (изпълнителна и законодателна), то веднага се отправя въпросът за компетенциите за контрол на Съвета по защита, тъй като в него фигурират освен висши администратори от съдебната система, в това число и Главният прокурор, и представители на централната изпълнителна власт. Отправя се съответното питане, защо в състава на Съвета няма представител на законодателната власт и/или на българското разузнаване (това важи особено за мерките по релокация в чужди страни на защитени лица). Каква форма на контрол ще се прилага от Съвета по защита, тъй като се оказва, че орган от „смесен типова състав“ ще надзирава орган на Главния прокурор. Фигурата на Главния прокурор по презумпция е независима съгласно разписаните конституционни правомощия. Това е въпрос с повишена трудност, на който все още не е даден ясен отговор от съответните ведомства. В същото време се отчита, че до настоящия момент (от месец юни 2018 г. досега) от Съвета не са регистрирани случаи на пробиване на специална защита от страна на „заинтересовани“ групировки и лица. Тази констатация подсказва, че Съветът осъществява и оперативни функции, които не са изрично посочени в последните промени на Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство от средата на 2018 г. Също така не се разяснява каква е правната същност и съдържание на думата „пробив“ на специална защита. Пробивът свързва ли се с нерегламентирано, незаконно разгласяване на мерки по защита, и ако е така, то какви наказателнопроцесуални подходи се предвижда да се прилагат. За пробив обикновено се говори във военната област, при провеждане на военни маневри и действия за отбрана.

Наред с функциите си по осъществяване на специална защита Бюрото по защита:

- Организира и осъществява личната физическа защита на защитени свидетели, техни възходящи и низходящи братя, сестри, съпруг или лица, с които те са в особено близки отношения, при условията и по реда на Наказателнопроцесуалния кодекс (НПК) на Република България;
- Довежда принудително лица до орган на съдебната власт, когато това е разпоредено от Главния прокурор;

- Охранява и обезпечава провеждането на действия по разследването, когато това е разпоредено от Главния прокурор;
- Получава от МВР и ДАНС и от други държавни органи информация, свързана с изпълнение на функциите си. Много интересен е моментът, свързан с коментара какъв тип информация може да се иска и да се получи от органите на ДАНС, тъй като тя има преди всичко контраразузнавателна, оперативно-издирвателна и информационна функция. Веднага си задаваме въпроса Бюрото по защита има ли връзка и свързаности с контраразузнавателни или/и оперативно-издирвателни действия и мероприятия. Ако се организират, планират и осъществяват действия и мероприятия от посочените класове, следва служителите да бъдат обучавани за опазване на конспиративността от експерти на контраразузнавателното ведомство.

От анализа на изброените допълнителни функции е видно, че става въпрос за дейности, имащи характеристиките на охранителни, подпомагащи и информационни работни операции, които се предполага, че се организират и извършват в някои редки случаи не в условията на конспиративност, без необходимата за това маскировка и секретност.

В тридневен срок от датата на разпореждането на Главния прокурор или датата на решението на Съвета по защита, с което се предоставя защита преди изтичането на предварителната защита, Бюрото по защита сключва споразумение за защита със застрашеното лице или настойника, или попечителя, ако лицето е недееспособно. Лицето придобива статут на защитено лице от момента на подписването на споразумението. Споразумението няма характер на гражданскоправен договор по смисъла на ЗЗД.

Споразумението съдържа:

1. Номера на разпореждането на Главния прокурор или на решение на Съвета по защита за включване в Програма за защита;
2. Вида на мярката за защита и помощта, които се предоставят;
3. Времетраене на защитата;
4. Правата и задълженията на страните по Програмата за защита;
5. Условието за оттегляне от споразумението;
6. Датата и мястото на подписване и подписите на страните.

Бюрото е самостоятелна структура при Главния прокурор. Директорът на Бюрото по защита се назначава от Главния прокурор със съответна заповед. В закона за администрацията, Закона за съдебната власт, Закона за изпълнение на наказанията и заповедите за арест са изчерпателно изброени видовете административни структури в изпълнителната и съдебната власт. Сред тях не фигурира административна единица с наименование „бюро“. Разбира се, в правното пространство има изградени множество подобни административни структури, две такива административни звена са ситуирани в МВР и по-точно в Дирекция „Международно оперативно сътрудничество“, в която са създадени и функционират две административни структури – „Национално централно бюро „Интерпол“ и „Бюро СИРЕНЕ“¹³, а с приемане на Закона за изменение и допълнение на Закона

¹³ ЗМВР, обн., ДВ, бр. 17 от 26.02.2019 г., чл. 43.

за специалните разузнавателни средства¹⁴, считано от 1 януари 2015 г., в страната започва да действа Национално бюро за контрол на СРС като независим държавен орган, който осъществява наблюдение на процедурите по разрешение, прилагане и използване на СРС, съхраняването и унищожаването на информация, получена чрез СРС, както и защитата на правата и свободите на гражданите срещу незаконосъобразното използване на СРС. Националното бюро е колегиален орган, състоящ се от пет члена и се избира от Народното събрание.

В Министерството на правосъдието е структурирано Национално бюро за правна помощ, което е създадено въз основа на Закон за правната помощ през 2005 г.¹⁵ Националното бюро за правна помощ е независим държавен орган, пряко подчинен на министъра на правосъдието на Р България.

Разбира се, и в недалечното минало е съществувала за кратко време структурна единица с наименованието „бюро“. В правния мир от 01.05.2003 г. до 31.12.2007 г. към Министерството на финансите е създадена и функционира административна структура с наименованието Агенция „Бюро за финансово разузнаване“. От началото на 2008 г. с приемане на Закона за ДАНС звеното се разполага в организационната конструкция на Агенцията, вече разпозната като специализирана административна дирекция „Финансово разузнаване“, съществуваша и до настоящия момент.¹⁶ Чрез проведената законодателна промяна терминът „бюро“ е заменен с наименованието „дирекция“, фигурираща като самостоятелна организационна единица, съобразена с разпоредбите на Закона за администрацията.

Въз основа на вида на предварителната защита директорът на Бюрото по защита утвърждава План за действие за изпълнение на определените мерки за защита. Планът съдържа следните реквизити: основна цел; сили; средства; времетраене; задачи на служителите; мерки за безопасност и контрол. Утвърждаването на плана се извършва при наличие на финансов разчет за обезпечаване на изпълнението. За изпълнение на плана Директорът на бюрото със заповед определя:

- Служител за връзка;
- Други служители при необходимост от специални знания и умения за работа със застрашеното лице;
- Охраняващи екипи и техните ръководители, когато е определена мярка за защита по чл. 6, ал. 1, т. 1.¹⁷

Служителите от Бюрото по защита имат предоставени следните правомощия от закона:

- Да използват способности, средства, гарантиращи тяхната лична безопасност и прикритие на самоличността им. Коментарът на специалистите е, че това са разузнавателни способности от областта на сигурността и полицейското разузнаване;
- При условия на конспиративност:

а) Да използват сигнални, охранителни и известителни системи, системи за контрол и системи за видеонаблюдение, охранително осветление, комуникацион-

¹⁴ Чл. 34б от ЗСРС, обн., ДВ, бр. 107 от 27.12.2014 г.

¹⁵ Закон за правната помощ, обн., ДВ, бр. 79 от 04.10.2005 г.

¹⁶ ЗДАНС, обн., ДВ, бр. 123 от 27.12.2007 г.

¹⁷ ЗЗЛЗВНП, обн., ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.

ни средства, транспортни средства, съответно оборудвани помещения и др. Това са оперативно-технически подходи съобразно ЗСРС;

б) Да осъществяват контрол по спазване на поетите задължение по сключените споразумения от защитените лица;

в) Да организират пропускателен режим в обекти, свързани със защитени лица. Това е познатият в сферата на сигурността и обществения ред охранителен полицейски способ, който се прилага както в условията на конспиративност, така и в явната охранителна и оперативно-издирвателна дейност, провеждана често от органите на МВР, Военната полиция и ДАНС.

Видно от прегледа на посочените правомощия е, че никъде в допълнителните и преходни разпоредби на ЗЗЛЗВНП и Правилника за неговото прилагане не се определя съдържанието на термина „конспиративност“ в контекста на предварителната или специална защита на определени физически лица. Това е съществен недостатък на законотворческия процес. В сектора на защитата на националната сигурност и обществения ред спазването на високи нива на конспиративност е заложено законово като основен принцип на дейност в областта на прилагането на разузнавателни, контразузнавателни, оперативно-издирвателни, оперативно-технически и полицейско-разузнавателни подходи и способности. Ето защо е необходимо съдържателно разясняване на понятието „конспиративност“ съгласно духа и логиката на нормативния акт ЗЗЛЗВНП.

Интересен момент в статута на служителите от Бюрото по защита са посочените текстове в ЗЗЛЗВНП, според съдържанието на които на служителите се предоставят полицейски правомощия и те могат да действат като полицейски органи съгласно ЗМВР, част III, глави VII–XII, чл. 64, ал. 1, 2, 4, 5 и 6 – случаите на полицейско предупреждаване; чл. 65, 66, 70 – установяване на самоличност и полицейска проверка; чл. 72–74 – задържане в полицейски сгради; чл. 80, 91, 81 – в случаите по чл. 70, ал. 1, т. 1 и т. 4; чл. 71, 85, 86, 87, ал. 1, 2 и 5 – обиск, явно наблюдение, и чл. 89, 90–100 от ЗМВР – регламентиране прилагането на полицейски мерки. Явно, че на Бюрото по защита се възлагат и строго специфични полицейска правомощия, които, както се споменава в ЗЗЛЗВНП, следва да се организират, планират и осъществяват в условията на негласност. В повечето случаи полицейските мерки се провеждат от полицейските органи на МВР явно, а само в редки ситуации се спазва принципът на „конфиденциалност“.

В последователността на нашия експертен анализ следва да маркираме, че със законодателните промени, въведени в правното пространство с приетия Закон за изменение и допълнение на ЗЗКИ от 2018 г.¹⁸ съществени елементи от функциите, дейността, организационната и управленска структура на Бюрото по защита, законодателят оценява като твърде чувствителна информация, съставляваща „държавна тайна“, и е разписана като част от включените в Списъка на категории информация, класифицирана като държавна тайна, в Приложение № 1, към чл. 25 от ЗЗКИ.

Съдържанието на Раздел II, т. 7 визира като държавна тайна: Данни за вида, нивото на уреди и качества на специална техника, въоръжение, боеприпаси, защитни средства, уреди и материали, използвани от службите за сигурност, служ-

¹⁸ ЗИДЗЗКИ, обн., ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.

бите за обществен ред, от Специализирания отряд за борба с тероризма на МВР и от Бюрото по защита при Главния прокурор.

В текста на Раздел II, т. 9б се посочва като държавна тайна: Подробната организационна и щатна структура на Бюрото по защита при Главния прокурор, данни за самоличността на служителите, осигуряващи мерките по специална защита или дейностите по чл. 14, ал. 3 от ЗЗЛВНП (видовите категории застрашени лица във връзка с наказателно производство), информация за организирането или осъществяването на специална защита, установъчните данни, които може да спомогнат за установяване на застрашени лица по смисъла на същия закон.¹⁹

Тези видове информация, определени със ЗЗКИ като държавна тайна биват защитавани паралелно и с инструментите на наказателното право и са описани като тежки престъпления по служба, засягащи държавните тайни. Те са описани в особената част на Наказателния кодекс на Република България, чл. 357–360.

С включването в Списъка на категориите данни, класифицирани като държавна тайна, ролята, значимостта и функционалността на Бюрото по защита при Главния прокурор се препокриват донякъде със Специализирания отряд за борба с тероризма към МВР. Така с направените промени от 2018 г. на практика Бюрото по защита се изравнява по важност с една от най-тайните структури в страната, какъвто е СОБТ при МВР. Съгласно Закона за МВР отрядът на баретите има предоставено право на специална защита и могат да крият самоличността си, адресите, дори собствеността на автомобилите си.

Анализът и оценката на правната рамка, комплексите от мерки, тяхната конспиративна платформа, върху която се базират, основните функции и допълнителни дейности, предоставят възможността за достигане до извода, че прозира известна небалансираност в законодателната трактовка и оперативната преценка. Явно е, че Бюрото по защита е конструирана като една уникална, специфична организационна структура, която е самостоятелно разположена в обхвата на Главния прокурор. Тя може да бъде определена и като охранителна, и като полицейска, и като полицейско-разузнавателна, и като оперативно-техническа, и като органична част от съдебната система. В този контекст следва да се отбележи, че с направените нови промени в закона от 2018 г. на Главния прокурор се предоставя неограничената власт да определя устройството и правилата на Бюрото по защита и вече не е необходимо да ги съгласува с Висшия съдебен съвет.

В тази връзка считам, че е необходимо да се регламентират ясно основните функции на Главния прокурор, които да не се дублират с тези на службите за сигурност, службите за обществен ред и най-вече с полицейските служби в МВР, в случаите, когато ще се прилага качествено и правилно принципа на „скритост и маскировка“, основополагащ профила на системите от мерки за изпълнение на заложените в Специалната защита на защитени лица в наказателното производство. Следва много внимателно да се определят служителите, които работят с регистъра за издадени разпореждания от Главния прокурор и разрешения от Съвета по защита, както и правилното боравене с данните в съответствие с разпоредбите на Закона за защита на класифицирана информация и Закона за защита на личните данни.²⁰

¹⁹ ЗЗКИ, ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.

²⁰ Правилник за прилагане на ЗЗЛВНП, чл. 52, ал. 1 и 2, обн., ДВ, бр. 94 от 13.11.2018 г.

Само при избистрянето на посочените организационни и управленски положения ще се достигне до повишаване ефективността в дейностите по прилагане на мерките, заложили за осъществяване в Програмите за защита, и няма да се допускат „информационни пропуски“ в работата на твърде важното за борбата срещу тежката и организирана престъпност административно звено Бюро по защита при Главния прокурор.

В обобщение – същността, съдържанието, функциите, комплексът от мерки и оценката на организацията и управлението на Бюрото по защита, показват, че то следва да бъде причислено като относително самостоятелна организационна и функционална структура към общността на втората група специализирани държавни структури по опазване на обществения ред, борбата с престъпността и защитата на закриляни физически лица, техният живот, имущество и безопасност на най-близките свързани лица. Задълбоченият анализ на актуалния профил на Бюрото по защита го определя като структура с разузнавателно-полицейски черти и оперативно-управленски характеристики. Работата на Бюрото по защита се счита като строго секретна по правилата на ЗЗКИ. В днешно време с подобна функционална и организационна насоченост (обае от смесен тип – на сигурност и на полицейски правомощия) е създадената и действащата Комисия за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобито имущество, описана в ЗПКОНПИ като независима, самостоятелна организационна структура.²¹

Може да се направи констатацията, че Бюрото по защита се явява по организационно-управленския си и функционален профил твърде близко до Специализирания отряд за борба с тероризма при МВР и Комисията за отнемане на незаконно придобито имущество по Закона за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобитото имущество.²² По този начин в оперативно-то пространство вече има три „формирования на баретите“, които са облечени с подходящите униформи, качулки, въоръжени с няколко огнестрелни и хладни оръжия, оборудвани със свързочни и помощни средства и страховит вид. На вниманието на експертната и научна общност се поставя въпросът дали не е по-подходящо трите звена на баретите да се обединят в едно централизирано структурно подразделение, пряко подчинено на Министерския съвет или на съдебната власт (примерно като независима комисия при Министерския съвет или дирекция към ГД „Охрана“ при министъра на правосъдието).

На следващо място възниква въпросът редно ли мястото на Бюрото по защита да е в компетенциите на Главния прокурор, в администрацията му да има структура на „барети“ и каква е ползата за държавата и сигурността от тяхната организационно-управленска платформа, функционална насоченост, издръжка и финансиране. В този контекст на следващо място следва да се даде отговор на това какви са системните способности на Бюрото по защита да придобива, да се разпорежда и да владее недвижима собственост в страната и в чужбина (за изпълнение на мярката „релокация“), в която да въдворява временно или за по-дълъг период дадено защитено лице и неговото семейство или близки, както и служителите за връзка. Бюрото ще има ли правото да регистрира в съда фирми за прикри-

²¹ ЗПКОНПИ, обн., ДВ, бр. 7 от 19.01.2018 г.

²² ЗПКОНПИ, обн., ДВ, бр. 7 от 19.01.2018 г.

ване на подготвяните и осъществяваните в условията на спазване на абсолютна тайна дейности за изпълнение на заложените в Програмата за защита системи от мерки за Специална защита. Такива типове правомощия са възложени законово на органите на ДАНС, ДАР, Служба „Военна информация“, ГДБОП и ГДНП при МВР. Всички те имат профила на оперативни служби за сигурност или за опазване на обществения ред. Поставя се на вниманието въпросът като какъв вид статут на управление, устройство и функциониране следва да се определя и оценява самостоятелната административна структура Бюро по защита при Главния прокурор на страната, особено в случаите на прилагане на мерки извън пределите на нашата страна (извеждане на защитени лица зад граница – релокация в чужбина).

В контекста на споделеното се отправя питане дали съгласно така разписаните разпоредби в закона Съветът по защита ще съумява да обхваща цялостно и по съответните управленски нива дейностите по изпълнение на мерките по защита, които се провеждат в условията на спазване на законово определения принцип за дълбоко прикриване, т.е. в условията на конспиративност. В състава на самия Съвет са включени представители на съдебната власт, служители на МВР и ръководители на оперативни служби, което го определя като твърде разнороден екип. Приетите и действащите състави на Закона за защита на застрашени лица през 2018 г. дават основание да се стигне до извода, че е налице твърде обща и неопределена представа за сегашното състояние на организационна и управленска кондиция на Бюрото по защита и неговите пълномощия.

Като потвърждение и илюстрация може да се цитират данни от годишния доклад на Главния прокурор за дейността на Бюрото по защита.²³ Посочва се: „Бюрото по защита при Главния прокурор на България, едно от най-тайните подразделения на българското обвинение, е обезпечило сигурността на 31 души по 13 дела през 2017 г. От тях 11 са от предходни периоди, а 2 са делата, открити през 2017 г. На територията на чужди държави пребивават общо 13 защитени лица по 5 дела. Бюрото по защита е провело 64 планирани транспортирания и охрана на защитени лица и 280 непланови: множество срещи – със служителите за връзка; защитените лица, както и семейни срещи на защитените с близките им; проведени са 10 психологически консултации със защитени. В изпълнение на предвидените в 33ЛЗВНП мерки за промяна на местоживеенето, мястото на работа или учебно заведение са подадени: 7 документа за степени на образование, а 4 деца на защитени лица са настанени в нови учебни заведения; 13 акта за гражданско състояние – 12 за раждания, 1 за сключване на граждански брак; осигурени са 3 защитени жилища за хора, включени в Програма за защита и са наети други 2 жилища за служителите, прилагащи мерките за защита. Служителите са обучавани по полицейска подготовка, стрелкова подготовка, физическа подготовка и техники за защита. В изпълнение на изискванията за защита на класифицирана информация през 2017 г. от Бюрото по защита са обработени 1460 класифицирани документа. Броят на служители през 2016 г. е бил 93, а в края на 2017 г. – 88. За дейността на Бюрото има 12 вътрешноорганизационни акта, разработени и утвърдени от Главния прокурор“. Анализът и оценката на изнесените данни в

²³ Ел. сайт „Студия-трансмедия, „Секретно бюро към главния прокурор е пазило 13 свидетели в чужбина“, 15.05.2018 г.

отчетния доклад на Главния прокурор показва, че в обучението на служителите от Бюрото по защита не се коментират никакви сведения, отнасящи се до прикриването на действията по защита. Това предполага, че може би слабо е застъпена, а е повече от необходимо засилване на специализацията на служителите по разузнавателна подготовка с оглед ефективното прилагане на мерки за осигуряване на сигурна защитеност на лица в условията на конспиративност, т.е. предполага се оперативна среда на нелегалност, скритост и дискретност за постигане и осигуряване на надеждна безопасност.

Според мнението на експерти от Министерство на правосъдието промените в ЗЗЛВНП през 2018 г. отчитат и доразвиват досегашния опит по прилагането на мерките по защита от Бюрото по защита при Главния прокурор, както и законодателните решения в държавите – членки на ЕС. Това мнение е твърде общо и се нуждае от прецизиране. Според служителите на Министерството на правосъдието се прави допълнение, че целта е да се намали рискът от посегателства срещу защитените лица. Тази констатация е твърде обща и неясна за научната публика. Тя може да бъде открита в различни програми за превенция на престъпността и за противодействие на актуални видове престъпност, приети в министерства на изпълнителната власт. От общността се очаква, да се направи уточнение какъв ще е механизмът за това снижаване на равнищата на риска, какви тактически стъпки биха се предприели в тази посока и в какъв времеви тренд.

Тези мисли и разсъждения предизвикват твърде притеснителни бъдещи очаквания за ефективността и ефикасността в дейността и развитието на тази твърде важна за защитата на подбрани физически лица по повод наказателно производство, в насока подпомагане на борбата срещу тежки умишлени престъпления и организирана престъпност. Разбира се, времето ще покаже какви са реалните стойности резултативност на този значим за наказателния процес проект и ще даде обективни оценки на събитията, касаещи противодействието на тежката и организираната престъпност.

В този контекст на разсъждения и анализ считам, че на вниманието на научната общност следва да се предложи дискусия относно разширяване на ветрилото от прерогативи на Бюрото по защита и възлагане на допълнителни правомощия, свързани с евентуалната конспиративна размяна на лица между две държави. Става въпрос за категория лица, осъждани в наказателното производство, с произнесени ефективни присъди за „шпионство“ в полза на чужда държава и изтърпяващи ги в местата за изпълнение на наказанието. Това е един все още неизследван нов правен институт, който обаче в оперативното и разузнавателното пространство твърде често се прилага от наказателноправните и оперативните органи на две заинтересовани държави в международните отношения. Засега съществува празнота относно цялостното описание и регламентиране на обществените отношения, свързани с „размяната“ на осъждани лица, тяхното еднократно помилване или амнистиране от двете контактуващи и заинтересовани държави. На ход са експертите, анализаторите и специалистите.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство, обн., ДВ, бр. 103 от 23.11.2004 г.
2. Закон за изменение и допълнение на ЗЗЛЗВНП, обн., ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.
3. ЗЗКИ, обн., ДВ, бр. 45 от 30.04.2002 г.
4. Закон за изменение и допълнение на ЗЗКИ, обн., ДВ, бр. 7 от 2018 г.
5. ЗПКОНПИ, обн., ДВ, бр. 07 от 19.01.2018 г.
6. Закон за изменение и допълнение на ЗЗКИ, обн., ДВ, бр. 81 от 14.10.2016 г.
7. ЗУФСЗНС, обн., ДВ, бр. 61 от 05.08.2015 г.
8. Закон за частната охранителна дейност, ДВ, бр. 10 от 30.01.2018 г.
9. Закон за съдебната власт, обн., ДВ, бр. 64 от 07.08.2007 г.
10. Закон за изпълнение на наказанията и заповедта за арест, обн., ДВ, бр. 25 от 03.04.2009 г.
11. ЗЗЛЗВНП, обн., ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.
12. Ел. сайт INEWS, „Доклад на ЕК: Корупция и регулаторна несигурност гонят инвеститорите от България“, 28.03.2019 г.
13. ЗМВР, обн., ДВ, бр. 17 от 26.02.2019 г., чл. 43.
14. Чл. 346 от ЗСРС, обн., ДВ, бр. 107 от 27.12.2014 г.
15. Закон за правната помощ, обн., ДВ, бр. 79 от 04.10.2005 г.
16. ЗДАНС, обн., ДВ, бр. 123 от 27.12.2007 г.
17. ЗЗКИ, ДВ, бр. 44 от 29.05.2018 г.
18. Правилник за прилагане на ЗЗЛЗВНП, чл. 52, ал. 1 и 2, обн., ДВ, бр. 94 от 13.11.2018 г.
19. Ел. сайт „Студия-трансмедия, „Секретно бюро към Главния прокурор е пазило 13 свидетели в чужбина“, 15.05.2018 г.

БЮРО ПО ЗАЩИТА – ЕДИН ПОГЛЕД НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОФИЛ, КОМПЕТЕНТНОСТ И КОНСПИРАТИВНОСТ

проф. д-р Валери Христов

преподавател във ВСУ „Черноризец Храбър“ – филиал Смолян

Резюме: Докладът е посветен на експертната оценка за изясняване и научно определяне на статута на Бюрото по защита при Главния прокурор в организационен, функционален и управленски контекст.

Ключови думи: защитено лице, специална защита, предварителна защита, конспиративност, разпореждане, решение, контрол.

**OFFICE PROTECTION, A LOOK AT THE MANAGERIAL PROFILE,
COMPETENCE AND CONSPIRACY**

*Valeri Hristov, prof. PhD
VFU „Chernorizets Hrabar“*

Summary: Tre report is dedicated to the expert to clarity and evaluate scientific determination of the status of the Protection Bureau in the Attorney General of the organizational, functional and managerial context.

Keywords: protected person, special protection, preliminary protection, conspiracy, solution, control.

ПОДГОТОВКАТА НА КАДРИ ЗА СЕКТОРА ЗА СИГУРНОСТ – ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

доц. д-р Милен Иванов

Русенски университет „Ангел Кънчев“, Русе, България, poligon@abv.bg

Държавните органи и структури от системата за защита на националната сигурност на РБългария, които осъществяват разузнавателна, контраразузнавателна, оперативно-издирвателна, правоохранителна и охранителна дейност, изпълняват многообразни, сложни и изключително важни функции, свързани с поддържането на нормалното функциониране на обществото и държавата и защитата на правата и законните интереси на човека и гражданина. Изпълнението на техните задачи в голяма степен зависи от кадрите, техния професионализъм, морално-психологическа готовност и способност успешно да защитават законните права и интереси на гражданите, да гарантират сигурността на обществото и държавата, като тези способности на първо място зависят от състоянието на тяхната подготовка.

Особено значение за реализирането на успешна кадрова политика имат въпросите, свързани с усъвършенстване на професионалната подготовка и преподготовка на служителите, пряко ангажирани с изпълнение на основните функции на службите. Служителите от сектора за сигурност днес се сблъскват с голям брой нестандартни ситуации, бързото и правомерно разрешаване на които в значителна степен зависи от техните ценностни нагласи, професионалните им навици и способностите им да действат в рамките на законовите им правомощия. Формирането на тези и други необходими качества на служителите трябва да се гарантира от ефективна система за професионална подготовка.

Стремежът да се подготвят служителите от сектора за сигурност към сложните условия на професионалната дейност отдавна е свойствен на налаганата практика на тяхната подготовка. Има няколко обстоятелства, които особено остро поставят този въпрос в съвременните условия. Процесите на развитието на нашето общество изискват отказ от тенденциозното залитане към силовите методи и овладяване на по-цивилизовани психологически, педагогически и етични методи за работа с гражданите. От друга страна, като обобщим досегашния опит и нивото на развитие на теорията по въпроса може да изградим професионалната

подготовка на съвременно ниво, като успеем да съвместим постигане на високи резултати в разумно кратки срокове.

Експериментално е установено, че специалист, който е преминал пълен курс на обучение, правилно изграден дидактически и андрагогически и е фокусиран към професионалната и психологическата подготовка, за 4–6 месеца достига нивото на професионализъм, аналогично на това, което се постига след 8–10 години при стихийно, постепенно, по пътя на пробите и грешките и базирано на основата на положителните и негативните уроци обучение в правоохранителната дейност. В условията на значително текучество на кадрите в сектора за сигурност, обусловено от редица обективни и субективни фактори, това трябва да се отчита и да се предприемат сериозни мерки от страна на ръководителите на съответните структури.

Опитът показва, че подготовката на служителите на органите от сектора за сигурност се базира на няколко основни принципни, базови дефекта:

- нагласите и придобитите навици (в голямата си част или безполезни, или откровено вредни) на много от служителите са тежко наследство от силно централизираната административно-командна система;
- често срещашата се липса или слабост на хуманитарната, цивилизационната компонента в образованието и възпитанието на бъдещите служители (дефекти на образователните програми в средното училище, семейното възпитание и средата);
- трайно установения и наложен „силов уклон“, базиращ се на идеята за борба с престъпността, а не на създаването на правова държава, укрепване на законността и правовия ред, защита на правата и свободите на гражданите и т.н. Почти всички служители, преминаващи базов курс, се оплакват от липса на достатъчно правомощия и винаги считат, че задачите им могат да се решат успешно само ако имат право за задържат лица или да употребяват сила;
- „нормативен уклон“ (подобен на „технократския“) – навик и стремеж проблемите да се решават примитивно, от позицията дали в дадена ситуация има съответствие/несъответствие към някоя конкретна точка, алинея или член от закона;
- свързаната с нормативния уклон, вяра във всесилието и свършенството на законите, нормите, предписанията и опит да се решава всичко, като се използва само този инструмент. Придаване на решаващо значения на формалните критерии на ефективността на правоохранителната дейност и игнориране на нуждите и потребностите на хората и на идеята, че законът само описва моментното състояние на битието, а не неговата динамика. Това е свързано и с робуването на прословутата статистика и на документното описание на състоянието.
- присъщата за много практики завишена самооценка.

Поради това, че не се взимат под внимание гореописаните обстоятелства, системата за подготовката на кадрите се развива по инерция последните десетилетия, без да се отчита фактът, че обществото коренно се промени, а едновременно с това се променя и съзнанието на човека и неговото отношение към редица

базови принципи на социума. В момента съществуващата система за подготовка на кадрите е пряк наследник на системата, която беше изградена да решава задачи на съвсем друг тип обществени, политически и икономически отношения и при съвсем друг геополитически ред. Абсурдно е да си мислим, че ще постигнем резултата при тези условия. Какво се промени фундаментално след началото на века и как тези промени трябва да се отчетат от системата за подготовка?

1. Идеята, че човек има професия за цял живот, вече не работи. Динамиката на обществените процеси и скоростта на информацията са такива, че такава предикция е несъстоятелна. Всеки гражданин трябва да е в състояние в най-кратки срокове да се преквалифицира и професионализира в най-различни и често несвързани помежду си области. Това значи, че подготовката на служителите трябва да е краткосрочна и пределно интензивна, фокусирана към решаването на конкретен проблем. На фона на тази идея е абсолютно неефективно държавата да се ангажира с дългогодишно обучение на служители, съчетавайки висше и професионално образование. Съществуващата система, например четиригодишното обучение в „затворена среда“ на Академията на МВР и на военните училища, е анахронизъм. Тя разходва значителен публичен ресурс, без да има предвидим резултат на изхода си. При нея съществуват обаче и следните парадокси:

- времето за обучение е дълго и предвид динамиката на обществените процеси съществува вероятност в края на подготовката, необходимите знания, навици и умения да се излишни или да не покриват изцяло нуждите на заеманите длъжности;
- подготвяните по нея служители имат твърде общи компетентности и без допълнително пре- и дообучаване на конкретното работно място не могат да изпълняват ефективно служебните си задължения. Това поражда порочната практика да се търси работа за служителя, а не да се търси служител с необходимите за длъжността качества;
- поради сравнителната социална изолираност на образователните институции от подобен род се получава и значителна изолация на обучаваните и от практиката. Те не могат да участват активно в професионалната дейност и да усвояват най-съвременните за професията качества, да изучават непосредствено обстановката и да изграждат качества, които ще са им необходими веднага със заемането на длъжностите в структурите;
- преподавателите в подобен род висши училища са твърде откъснати от практиката. Дори и да имат достатъчно професионален стаж, преди да се отдадат на преподавателска кариера, натрупаните знания бързо се преобразуват в рутинно преподаване на остарели тактики. От това страда както научното им израстване, така и възможността, ако притежават положителни качества и опит, да ги реализират чрез кариерно израстване в оперативните структури. А ако не притежават такива качества, то тогава те няма на какво да научат и обучаваните.

2. Обществото е вече твърде инертно към проблемите, които не може да си обясни. Тоест, гражданите не разбират сложните процеси, свързани със защитата на националната сигурност, противодействието на престъпността и опазването на обществения ред. Те виждат само външните прояви на заплахите и искат те да

бъдат неутрализирани. Това създава сериозен проблем с мотивацията на лицата, които свързват своята професионална реализация със сектора за сигурност. Те няма откъде да придобият своевременно реална представа за естеството на професионалната кариера в сектора за сигурност. Това създава сериозен проблем с подбора на кадрите и с последващите им очаквания за подготовката и за изпълняваните задължения.

3. Средното образование вече не дава необходимата за осмислена професионална реализация подготовка. То е сегментирано, примитивно, без елементи на възпитателно въздействие, откъснато е от трудовия пазар (с малки изключения) и не се ангажира с трудовото бъдеще на учениците (Николов, 2013). Съответно те не получават в него необходимите знания и умения, които да им позволят да направят осмислен избор за кариера в служба на обществото и държавата.

4. В държавната администрация, като цяло, и в сектора за сигурност в частност, липсва единна и ефективна система за подбор, подготовка и кариерно развитие на персонала. Това прави проектирането на бъдещето от страна на всеки служител невъзможно или твърде илюзорно, което поражда постоянен стрес и несигурност, те пък от своя страна правят служителите конюнктурни и пасивни в изпълнението на задълженията си (Младенов, 2019).

5. Съществуващите системи за подготовка (всички правоохранителни органи имат различни) на служителите от сектора за сигурност са примитивни и архаични, базирани на нискотехнологични методи за просто зазубряне на текстов материал и напълно откъснати от практиката. Всеки служител, преминаващ курс за първоначална подготовка или такъв за усъвършенстване на професионалната си квалификация, е сигурен, че ще го завърши успешно дори и да не полага сериозни усилия. Напълно е изключена конкуренцията като средство за повишаване на качеството и на резултатите от учебния процес. Триадата обучение – възпитание – развитие на личността не съществува като основа на методиката за преподаване. Преподаваният учебен материал, и като теория и като практика, е откъснат от съвременните постижения на науката, свързани със сигурността на държавата и с авангардните практики. Липсват научноизследователски звена, които да подпомагат усъвършенстването на учебния процес (Стойков, 2012).

6. Липсата на военна подготовка се отразява негативно на готовността на служителите да решават сложни задачи в интерес на обществото, които са свързани с риск за живота и здравето им. Чувството за лична отговорност, дълг, грижа за подчинение и поставяне на интересите на гражданите пред личните е напълно непознато за тях.

Това са накратко фиксирани само част от тежките проблеми, които съпътстват изследваната област и формират негативния краен резултат – подготовката на служителите не отговаря на нуждите на обществото. Анализирайки както тези фактори, така и много други, пряко или косвено свързани с проблемите на подготовката на кадри в сферата на сигурността, можем да твърдим, че е необходимо да се предприемат следните основни стъпки, за да се промени към по-добро ситуацията:

1. Възстановяване на военната служба като задължителна за всички държавни служители. Тя трябва да е за период от шест месеца и да позволява на обуча-

ваните на получат базови знания за това, което е необходимо на отделния войник в боя, и да създаде първоначална основа на командно-организаторски качества. Първият месец от това обучение трябва да е задължително съпроводен със сериозни физически и психически натоварвания. Тези стресори трябва да имат една основна задача – да проверят мотивацията на кандидата за служба в интерес на обществото.

2. Всеки, постъпил на държавна служба в сектора за сигурност, да преминава базов курс, който да е еднакъв за целия сектор. Независимо в коя служба ще се развива кариерно служителят, той трябва да е получил необходимия минимум от базови знания в областта на правните науки, управлението, огневата подготовка, да има задълбочени знания за това как функционира държавата и обществото и да има умения и навици за работа с комуникационна техника и друга специфична техника и апаратура, да действа в условията на усложнена обстановка (бедствия, техногенни аварии, извънредни ситуации, война и др.).

3. Специализационният етап, етапът, в който ще се овладяват спецификата на конкретната професия (полицай, разузнавач, контраразузнавач, пожарникар и т.н.), трябва да е пределно концентриран, като приоритетно значение в методиката на провеждането на занятията трябва да има практическото и психологическото моделиране на задачите, условията и трудностите на специфичната професионална дейност, които да водят до активизиране на професионални мисли, качества, намерения и действия, максимално приближени до типично професионалните условия, което при многократни повторения ще доведе и до нужното развитие на кадрите.

4. Създаване на Академия за национална сигурност и Център за стратегически анализ, които да са подчинени на Министерски съвет и да се ръководят методически от секретаря на Съвета по сигурността към Министерски съвет. Тяхната задача ще бъде, координирано с Министерството на образованието, да контролират и да ръководят обучението и образованието, свързано с националната сигурност.

5. Създаване на единна система за професионална подготовка, която да включва необходимите за сектора за сигурност професии – полицай, пожарникар, спасител, разузнавач, охранител, служител по сигурността и т.н. (някои от тези професии и сега съществуват).

6. Реформиране на държавните ведомствени висши училища, които обучават в момента кадри за сектора за сигурност. Разделяне на висшето образование от професионалното и увеличаване на дела на публично-частното партньорство в сферата на професионалната подготовка. Намаляване на срока на обучение във ведомствените висши училища до три години, с получаване на образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър“.

7. Създаване на средни професионални училища за професиите, свързани със сектора за сигурност, по подобие на съществувалите в миналото „сержантски“ училища.

8. Намаляване на броя на „офицерските“ длъжности в правоохранителните органи и въоръжените сили. Например напълно достатъчно е в ротата да има само двама офицери – командир на ротата и негов заместник, както е напълно

достатъчно в оперативните звена на оперативно-издирвателните органи да има ограничен брой „офицери“/държавни служители с висше образование за сметка на изпълнителския състав със средно образование.

9. Пълно преосмисляне и реинженеринг на системата за кариерно развитие в сектора за сигурност и респективно на системата за подготовка. Преминаване към система за активен подбор и ясни критерии за кадрово развитие, базирано на качества и резултати. Премахване на конкурсите при кариерното израстване, като се заложи на механизъм, отчитащ личните качества и професионализма на служителите, а не на изпълнението на формалните критерии за конкурсите.

Съвсем очевидно е, че подобна революция в работата с кадрите в сектора за сигурност е почти невъзможно да се случи в сегашните условия и да се реализира от отговорните служители, заемащи сега ключовите длъжности в администрацията, която управлява тези процеси. Но колкото по-рано се осъзнае проблемът и колкото по-своевременно се вземат необходимите мерки, толкова по безболезнено ще се осъществи той и ще се спести значителен обществен ресурс, който в момента се разходва в безсмислени процедури и безполезна курсове за обучение. Системата за сигурност харчи огромни средства на данъкоплатците и не са в правото си да искат качеството на дейността на този сектор да отговаря на техните очаквания. А главната причина в момента да има сериозно разминаване между очакванията на обществото и реалността от действията на правоохранителните органи и въоръжените сили е несъвършената система за подбор, подготовка и развитие на човешките ресурси.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Младенов, М. Непукизмът като кариерен фактор в публичния сектор. Професионално обединение на държавните служители, 2019, <http://pods-bg.org/?p=2691>
2. Николов, А. Училищното образование в България: Състояние и тенденции. Институт за пазарна икономика, 2013, <https://ime.bg/bg/articles/uilishtnoto-obrazovanie-v-bylgariya-systoyanie-i-tendencii/>
3. Стойков, С. Интегралният сектор за сигурност, базиран на знания, 2012, <https://nauka.bg/wp-content/uploads/Integralniqt-sektor-za-sigurnost0baziran-na-znaniq-2012.pdf>

ПОДГОТОВКАТА НА КАДРИ ЗА СЕКТОРА ЗА СИГУРНОСТ – ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

доц. д-р Милен Мирчев Иванов

Русенски университет „Ангел Кънчев“, Русе, България, polygon@abv.bg

Резюме: Докладът разглежда актуални въпроси, свързани с професионалното обучение на служители от националния клон по сигурността, агенциите за обществен ред и други, пряко свързани с националната сигурност, държавните институции. Факторите, влияещи върху този процес, са анализирани и са изследвани причините за това състояние, като са идентифицирани рисковите моменти и последствията, до които водят. Бяха направени ключови тенденции и бяха направени препоръки за реструктуриране и подобряване на обучението на персонала в сектора за сигурност.

Ключови думи: национална сигурност, образование, персонал, реинженеринг.

TRAINING FOR THE SECURITY SECTOR – PROBLEMS AND PROSPECTS

Milen Mirchev Ivanov, assoc. prof., PhD

Angel Kanchev University of Rousse, Ruse, Bulgaria, polygon@abv.bg

Summary: The report looks at topical issues related to the professional training of officers from the national security branch, public order agencies and others directly related to national security, state institutions. The factors influencing this process have been analyzed and the causes of this condition have been investigated, identifying the risky moments and the consequences to which they lead. Key trends have been made and recommendations have been made for restructuring and improving staff training for the security sector.

Keywords: national security, education, education, staffing, reengineering.

ЦЕННОСТИТЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА И ПОДГОТОВКАТА НА КАДРИ ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

доц. д-р Валентин Тодоров

ВСУ „Черноризец Храбър“, E-mail: v.d.todorov@abv.bg

Основните ценности на демокрацията, възникнали по време на Френската революция – свобода, равенство и братство, са претърпели съществени промени в зависимост от моделите на демокрацията – либерален, социален и други. Днес можем да ги открием в ценностите, върху които е основан Европейският съюз:

- човешко достойнство;
- свобода;
- демокрация;
- равенство;
- върховенство на закона;
- зачитане на правата на човека¹.

Човешкото достойнство е вътрешното и в същото време социално право на ценност и зачитане. То е присъщо на всеки човек и е неделимо от него. Зачитането на човешкото достойнство означава, че държавата трябва да забранява всичко, което накърнява човешкото достойнство, и да не допуска дейности на държавни органи или граждани, които да го накърняват. В нашето полицейско законодателство това изискване се проявява в забраните за нечовешко или унижително отнасяне с граждани и задържани лица от органите на полицията, забраните за изтезания, ограниченията в употреба на сила и др.

Свободата означава възможността да определяш сам живота си. В правовите държави свобода е правото да правиш всичко, което законите позволяват.

Гражданските свободи поставят граници на намесата на правителството в личния живот на гражданите и ограничават възможностите му за злоупотреба с властта. Защитата на гражданските свободи е и сред основните отговорности на Министерството на вътрешните работи. Държавата трябва да гарантира свободния достъп на гражданите до процеса на взимане на решения в обществото, сво-

¹ Тези ценности са включени в Лисабонския договор и са общи за всички държави членки.

бодата на словото, на сдружаването, открития достъп до информация, свободата на религиозен избор, свободата на движение и т.н.

Свободата може да бъде реална само ако държавата гарантира сигурността на отделния гражданин. Не може да бъде свободен този, който живее под заплахата от престъпления и произвол, тъй като не може да упражнява гражданските си права и свободи, предвидени в Конституцията. Задължение на държавата е да развива и издържа системата за сигурност на гражданите – Министерството на вътрешните работи, Държавна агенция „Национална сигурност“, военна и общинска полиция, както и да създаде условия за активно участие в системата за сигурност на гражданите, обществените организации и бизнеса.

Демокрацията се основава на демократично избрано и представително правителство, което е представител на народа и се отчита пред него. Свободните и честни избори имат най-голямо значение за установяване на демократичното правителство. Държавата носи отговорността за организирането на изборите и гарантиране правото на хората да гласуват и бъдат избирани без каквато и да е принуда и натиск. Това е причината за забраните за политическа дейност в системата на МВР, ДАНС и органите на правораздаването и недопустимостта от наемса на служителите от тези органи в изборния процес.

Лисабонският договор допълни представителната демокрация с право на гражданите да **участват в управлението** чрез редовен диалог между тях и институциите на Съюза, право на широки допитвания до обществеността, разширяване на формите на граждански контрол и въвеждане на високи стандарти на отчетност, откритост, прозрачност и участие. В тази връзка Министерството на вътрешните работи трябва да търси пътища и форми за участие на гражданите в управлението на полицейските служби и да се стреми да разширява формите на гражданския контрол.

Принципът на откритост и прозрачност на МВР трябва да се отразява в обучението на неговия личен състав. Особено важно е това изискване за полицията, която трябва да търси подкрепата на обществото за осъществяването на своите задачи. За целта Европейският кодекс за полицейска етика препоръчва полицията да обучава своя състав в среда, която е възможно най-близо до социалните реалности. Това е причината, поради която се препоръчва общото полицейско обучение да бъде колкото е възможно по-отворено към обществото². Полицейско обучение в затворени и отдалечени места, при което обучаваните живеят в казарми, е допустимо само за някои типове специално обучение. Независимо от това общото обучение на полицията трябва, когато е възможно, да се извършва в „нормални“ условия.

Друга важна препоръка на Европейския кодекс за полицейска етика е, че в допълнение към вътрешното обучение трябва да се прилага външно обучение, включващо институции, различни от полицията. Пътят за реализирането на това изискване е възможността за активно участие на висшите училища в обучението на кадри за службите на МВР.

Равенството като ценност на демокрацията се свързва с наличието на равни възможности за реализация на всеки гражданин. Тя означава равна свобода и равни шансове за всеки независимо от произход или пол.

² Чл. 27 от Европейски кодекс за полицейска етика. Приет с препоръка №10/2001 г. на Комитета на министрите на ЕС.

Равенството на гражданите изключва от дейността на МВР прояви на дискриминация по какъвто и да е признак, равенство на гражданите пред закона, еднакво ниво на защита и сигурност за всички слоеве на населението, равен достъп до правосъдие и полицейски услуги и др.

Равенството на гражданите се проявява и в принципите за постъпване на работа в МВР – прозрачност и публичност на процедурите при назначаване на работа, конкурсно начало, отчитане на професионалните качества, опит и квалификация, забрана за дискриминация, равни възможности за развитие в кариерата, прилагане на мотивационни механизми за професионално развитие³.

Върховенство на закона се постига чрез установяване на юридическа мяра на свобода на личността и нейните общности, като в него се определят правата и задълженията на участниците в обществените отношения. Върховенството на закона включва и върховенството на Конституцията спрямо всички други нормативни актове. Върховенството на закона се проявява и в задължението на държавните органи да не прилагат нормите, които противоречат на законовите разпоредби, и във възможността за оспорване по административен и съдебен ред на незаконни административни актове на държавните органи.

По отношение на дейността на МВР върховенството на закона се проявява и в задължението на държавата да регламентира със закон структурата, задачите и правомощията на органите на Министерството, както и в задължението на длъжностните лица да спазват законите и да ги прилагат в случаи на правонарушения.

За да прилагат законите, служителите на МВР трябва да притежават задълбочени познания в областта на административното право и процес, наказателно и наказателно-процесуално право, криминалистика и криминология. Трябва да придобият и умения за прилагане на законодателството в частта му за събиране и оценка на доказателства, налагането на административни наказания и прилагане на обикновена и смъртоносна сила.

Зачитане правата и свободите на човека е една от основните ценности на Европейския съюз, основаваща се на Европейската конвенция за защита на основните права и свободи. С лисабонския договор Европейският съюз се присъедини и към Хартата за правата на човека, въпреки че тя не е част от учредителните договори. Хартата има задължителна правна сила, а съдът по правата на човека в Страсбург ще гарантира и нейното спазване.

Защитата на правата на гражданите е в пряка връзка с нивото на обучението на служителите на закона, които трябва да придобият добри познания и умения за прилагането на националните и международните норми на човешките права. Такива знания и умения могат да се постигнат само чрез продължително образование и обучение, които да съответстват на изискванията на Европейската конвенция за защита на правата на човека и националното законодателство.

За да се постигне разбиране и прилагане на нормите, регламентиращи правата на човека, е необходимо и обучение по професионална етика. Обучението трябва да се противопоставя и бори с расизма и ксенофобията.

Ценностите на демокрацията трябва да лежат в основата на обучението на

³ Вж.: по-подробно Илиев, И., Мария Лечева. Управление на полицейските служби в България. София, 261–263.

всички служителите от системата за сигурност, тъй като те са призвани да защитават сигурността на обществото и е необходимо да споделят фундаменталните ценности на демократичната държава. Изучаването на тези ценности позволява да се осъзнае новата роля на системата за сигурност, която трябва да служи на обществото и да защитава отделния гражданин, тъй като „крайният продукт и същинският смисъл на понятието *национална сигурност* е гарантирането на човешката сигурност и защитата на свободата и достойнството на гражданина, както и защитата на суверенитета, териториалната цялост и опазването на държавната граница“⁴. Тази цел променя приоритетите на жизненоважните интереси, защитавани от системата за национална сигурност, като на първо място сред тях се поставя сигурността на гражданина, обществените и икономическите аспекти, без да подценява измеренията, свързани с отбраната, външната политика, разузнаването, охраната на обществения ред и защитата на законността.

Познаването на ценностите на демокрацията позволява да се създаде и една нова култура в сферата на сигурността, подчинена на защита и служба на обществото. Тази нова култура трябва да замени дълбоко вкоренените стереотипи за службите на МВР като силови структури на властта. Поставянето на ценностите на демокрацията в основата на обучението на служителите на МВР им позволява да разберат смисъла, значението и конкретните професионални измерения на основополагащите принципи на политиката за национална сигурност, като⁵:

- върховенство на закона;
- взаимна обвързаност и непротиворечивост в отношенията между сигурността и основните права и свободи на гражданите;
- диалог и разширено сътрудничество между гражданите, обществото и държавата;
- доверие между държавните институции и сътрудничество с частния сектор, неправителствените организации и гражданите;
- национален консенсус по политиката за национална сигурност;
- откритост, прозрачност и отговорност при формирането и провеждането на политиките за сигурност;
- демократичен контрол над системата за национална сигурност.

Изброените ценности на демокрацията очертават съдържанието на **базовата подготовка** на служителите от всички нива на системата за национална сигурност, която трябва да включва:

- Знания за механизмите на представителната демокрация и тяхната защита;
- Знания за системата за международната и национална система за защита правата на човека;
- Знания за европейското и националното законодателство в сферата на сигурността и умения за прилагане на законите;
- Знания за правния статут на служителите в системата за сигурност и длъжностните им компетенции;

⁴ Вж.: т. 3 от увода на Актуализираната стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на НС от 14.03.2018 г. Обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

⁵ Чл. 17 от Актуализираната стратегия за национална сигурност.

- Знания за поддържането на комуникация и разширено сътрудничество с гражданите, обществото и държавата и формите за служене на обществото.
- Знания за формите на демократичен контрол за системата на сигурността.
- Знания за етичните измерения на прилагането на закона;

Служителите на МВР **трябва да бъдат обучени:**

- Да защитават и не нарушават правата и свободите на човека;
- Да защитават жертвите на престъпления, домашно насилие, трафик на хора и др.;
- Да осигуряват равенството на гражданите пред закона;
- Да осигуряват еднакво ниво на защита и сигурност за всички слоеве на населението;
- Да осигуряват равен достъп до правосъдие и ползване услугите на МВР;
- Да не допускат дискриминация и насилие.

Упражняването на конкретната професия в сферата на сигурността, освен базовата подготовка е необходимо и **специализирано обучение** за придобиване на знания и умения за изпълнение на дейностите в съответното направление на дейност – опазване на обществения ред, оперативно-издирвателна дейност, превенция и гасене на пожари, защита от бедствия и др. Специализираното обучение включва и обучение по тактиките за прилагане на закона, които трябва да съответстват на изискванията на законодателството.

Очертаната система от знания и умения, необходими за работа в системата на сигурността, надхвърлят възможностите на средното образование или програмите на Центровете за професионално обучение на МВР⁶ и се приближават към държавните изисквания за придобиване на образователно-квалификационната степен „бакалавър“⁷, която осигурява широкопрофилна или специализирана професионална подготовка по професионални направления и специалности. Разбирането на ценностите на демокрацията, придобиването на знания и умения за прилагането на законите и формирането на една нова култура, основана на стремежа за служба на обществото и спазването на правата на човека е невъзможно да се придобие в краткосрочни курсове за първоначална подготовка на новоназначените служители в МВР. Очевидно е, че е налице необходимост от разширяване на мястото на колежа и университетите в подготовката на кадри с висше образование за системата на МВР чрез обучение на кандидати за работата в МВР в образователно-квалификационната степен „бакалавър“ и „магистър“ в областта на националната сигурност или други области на висшето образование, които имат отношение към дейността на службите за сигурност.

Тенденцията към нарастване на ролята на висшето образование в подготовката на кадри за системата на МВР се забелязва и в Германия, където ръководният

⁶ Закон за професионалното образование и обучение. Обн., ДВ, бр. 68 от 30 юли 1999 г., с многократни изм. и доп., последно, изм. и доп., ДВ, бр. 108 от 29 декември 2018 г.

⁷ Чл. 42, ал. 2 от Закона за висшето образование. Обн., ДВ, бр. 112 от 27.12.1995 г., с множество изм. и доп., последно, бр. 98 от 27 ноември 2018 г.

състав на полицията се обучава в съвместни магистърски програми по управление на Академията в Мюнстер и местния университет. В съвместни магистърски програми на полицейската академия и университетите се обучават и комисарите във Франция.

Европейският кодекс за полицейска етика изисква:

- Обучението трябва да бъде колкото е възможно по-отворено към обществото.
- В обучението на полицаите задължително трябва да участват външни обучаващи организации;
- Обучението трябва да се извършва в среда, която е възможно най-близо до социалните реалности.

Очевидно е, че при тези извиквания университетите трябва задължително да участват в обучението на полицейските служители от всички нива. Те трябва да намерят мястото си в повишаването на квалификацията, специализацията и актуализацията на служителите от системата на МВР чрез сътрудничество и коопериране в образованието между системата на МВР и университетите, обучаващи в сферата на националната сигурност, както и чрез провеждане на специализирани курсове с участието на служители от МВР.

Високите изисквания към образованието на служителите на МВР, както и наличието на университети, обучаващи в бакалавърски и магистърски програми на професионалното направление „национална сигурност“, дава възможност на МВР да се възползва от кадрите, придобили образователно-квалификационна степен в университетите. Придобитата професионална квалификация в университетите би трябвало да се отчита при постъпване на работа в системата на МВР, но у нас не е така. За постъпване на работа в МВР на длъжност от категория „Г“, за която се изисква висше образование, е достатъчно само да се представи диплом за висше образование, без никой да се интересува от професионалното направление и квалификацията, придобита в процеса на обучение, поради което ще се спра малко по-подробно на този въпрос.

Тъй като в Европейския съюз няма други приети документи, свързани с обучението на персонала в системата за сигурност, ще използваме препоръките на Европейския кодекс за полицейска етика, отнасящи се за подбора на кадрите в полицията – Службата за борба с организираната престъпност, Криминална полиция, Охранителна полиция, Общинска полиция, Гранична полиция, Отряда за борба с тероризма, Служба „Вътрешна сигурност“ и Дирекция „Миграция“. Извън обхвата на тези препоръки остава ГД „Пожарна безопасност и защита на населението“, но тъй като системата за подготовка и приемане на работа в тази служба е по закона за МВР, тези препоръки могат да се прилагат.

Европейският кодекс за полицейска етика препоръчва *полицейският персонал, на всяко ниво на постъпване, да бъде набираан на базата на неговата професионална квалификация и опит, които трябва да бъдат подходящи за задачите на полицията*⁸.

В коментара към този текст се подчертава, че за да се подберат подходящи кандидати за полицията, подборният процес трябва да се базира само на обек-

⁸ Чл. 22 от Европейски кодекс за полицейска етика.

тивни критерии, каквато е **професионалната квалификация, която трябва да отговаря на задачите на полицията**. Тя може да бъде разделена на лични умения и опит.

Към **личните умения** принадлежат личните способности и наклонности на кандидата – логична преценка, открито отношение, зрялост, справедливост, комуникационни умения, да имат добро разбиране на социалните, културните и общностни проблеми.

Личният опит се формира от завършеното образование и жизнения опит, в това число и предишния работен опит на кандидата.

От тази препоръка се вижда, че професионалната квалификация задължително трябва да се отчита при постъпване на работа в МВР, т.е. трябва да се приемат на работа с предимство граждани, които вече имат образователна степен, придобита професионална квалификация или личен опит по противодействие на престъпността или опазване на обществения ред. Така ли е у нас?

Съгласно чл. 3, ал. 1 от Наредба №8131з-334 за постъпване на държавна служба в МВР специфичните изисквания към кандидатите за постъпване на държавна служба в МВР са:

1. Да не са по-възрастни от 40 години към датата на обявяване на конкурса – само за длъжности, за които се изисква задължителна първоначална професионална подготовка.

2. Да притежават:

а) висше образование с минимална образователно-квалификационна степен на висшето образование, определена в щатове на съответните структури – за изпълнителски длъжности и за длъжности, по-високи от изпълнителски;

б) средно образование – за младши изпълнителски длъжности.

3. Да отговарят на минималните изисквания за физическа годност, определени съгласно специализираните методики за изследване на физическата годност на кандидатите за назначаване на държавна служба в МВР – само за длъжности, за които се изисква задължителна първоначална професионална подготовка.

4. Да отговарят на минималните изисквания за психологична пригодност, определени съгласно специализираната методика за психологично изследване на кандидатите за назначаване на държавна служба в МВР⁹.

Както се вижда от текста на Наредбата за постъпване на държавна служба в МВР, първото условие за постъпване на работа в МВР е наличието на висше или средно образование, без да има каквито и да било изисквания към професионалната квалификация на кандидатите. Очевидно е, че това не съответства на изискването на Европейския кодекс за полицейска етика, подборният процес да се базира само на обективни критерии, каквато е **професионалната квалификация, която трябва да отговаря на задачите на полицията**.

Кандидатите, преминали успешно през етапите за медицинска, физическа и психологическа годност, преминават в заключителния етап по приема – заключи-

⁹ Наредба №8121з-334 от 25 юли 2014 г. за назначаване на държавна служба в МВР. Обн., ДВ, бр. 64 от 5 август 2014 г., доп., ДВ, бр. 10 от 6 февруари 2015 г., изм. и доп., ДВ, бр. 33 от 8 май 2015 г., изм. и доп., ДВ, бр. 61 от 5 август 2016 г., изм. и доп., ДВ, бр. 25 от 24 март 2017 г.

телно интервю пред комисия от ръководни служители от съответната дирекция и представители на служба „Човешки ресурси“¹⁰.

Съгласно Специализирана методика за провеждане на заключителното интервю се проверяват професионалната мотивация и професионалните познания, способности и умения на кандидатите за държавни служители в МВР.

Конкурсната комисия оценява кандидатите чрез въпроси, свързани с техния минал професионален и житейски опит, задаване на проблемни ситуации (казуси) и проверка на свързани с бъдещата дейност общодостъпни познания.

Оценяването на кандидатите се извършва в следните две области:

1. оценка на професионалната мотивация – от 0 до 15 точки;
2. оценка на професионалните познания, способности и умения – от 0 до 15 точки.

При оценяването на професионалната мотивация на кандидата се отчитат дългосрочността на плановете за професионална реализация в МВР, реализмът на мотивацията и степента на нейната свързаност със съдържателните аспекти на конкретната професионална дейност, отношението на кандидата към принципите на работата и обществените функции на МВР.

При оценяването на професионалните познания, способности и умения се проверяват уменията на кандидатите за разрешаване на проблемни ситуации, подобни на възникващите в реалната професионална дейност, уменията и способностите на кандидатите да разрешават междуличностни конфликти, да участват активно в групови дейности и екипи, тяхната обща култура и социална зрялост.

Както се вижда от горния текст, комисията няма задължение да присъжда точки за професионалната квалификация, придобита в акредитирани в професионални направления „Национална сигурност“ специалности на висшите училища и колежи. Очевидно е, че за МВР е по-важно комисиите да преценяват дали кандидатите могат да разрешават междуличностни конфликти, да участват активно в групови дейности и екипи, имат ли обща култура и социална зрялост и то без да има конкретни критерии за тези общи понятия. Нещо повече, когато кандидати, завършили образователно-квалификационни степени на висшето образование в областта на националната сигурност кандидатстват за работа за обикновени полицаи от категория „Е“, служителите на човешки ресурси им връщат дипломите за висше образование, тъй като не им били нужни.

Не мога да се съглася и с факта, че при сегашната методика за провеждане на заключителното интервю максималната оценка на професионалните познания, способности и умения носи 15 точки, което съставлява 20% от максималния брой точки, които могат да се получат в трите етапа на конкурсната процедура, а би трябвало да е определяща при приемането на работа.

Не мога да се съглася с подобно пренебрежително отношение към обучението във висшите училища и колежите по охранителна дейност, както и към наличието на трудов стаж в охранителни фирми, звена за самоохрана, военна полиция, участие в мироопазващи мисии и друга охранителна дейност. Това отношение към професионалната квалификация, придобита извън системата на МВР,

¹⁰ Специализирана методика за провеждане на заключително интервю с кандидатите за назначаване на държавна служба в МВР.

е стара традиция на МВР, от време на тоталитарните режими, и е крайно време да бъде преодоляна.

Длъжен съм да отбележа, че Законът дава възможност за постъпване на работа в МВР за специфични длъжности, за които не се изисква задължителна първоначална професионална подготовка, чрез конкурс на базата на вече придобита професионална квалификация. Така за тези, които практически изпълняват задачите на МВР, професионална квалификация, придобита извън Академията на МВР, не се отчита при постъпване на работа, а за чиновниците в административните дирекции на МВР е напълно достатъчно да постъпиш на работа.

Очевидно е според мен, че се нуждаем от промяна в Закона за МВР и Наредбата за условията и реда за постъпване на държавна служба в МВР¹¹ чрез включване на отделен етап от конкурса за проверка на професионалната квалификация, чрез проверка на документи за придобита квалификация или трудов стаж по опазване на обществения ред, както и решаване на тест за проверка нивото на професионалната квалификация. Етапът за проверка на професионалната квалификация и наличието на трудов стаж по опазване на обществения ред трябва да се провежда преди заключителното интервю и трябва да носи минимум 30 точки при сегашната система за оценяване на кандидатите. Такава практика в МВР има в конкурсите за израстване в категория, където основните критерии за заемането на съответната длъжност са резултатите от работата и резултатите от тестове за проверка на нивото на професионалната квалификация.

Нерешен остава и въпросът къде трябва да се провежда професионалната подготовка на служителите на МВР.

Съгласно чл. 170, ал. 3 „Професионалното обучение на държавните служители в МВР се извършва в Академията на МВР, в научноизследователските и научно-приложните институти на МВР, обучаващи звена на МВР и в други обучаващи институции“. Този текст противоречи на Закона за професионалното обучение и образование, тъй като професионално образование и обучение се провежда само в професионалните гимназии и центрове за професионална подготовка¹². Във висшите училища, каквато е Академията на МВР, могат да се придобиват образователно-квалификационни и образователни и научни степени в области, професионални направления и специалности на висшето образование по реда на Закона за висшето образование. Професионално обучение не може да се извършва и в научноизследователски, и научноприложни институти, а само в Центрове за професионална подготовка. Това не изключва възможността част от обучението да се извършва в институтите или в работна среда. За да извършва първоначално професионално обучение на служители с висше образование, Академията на МВР трябва да създаде и акредитира нов Център за професионална подготовка или да прави това в съществуващите ЦСПП за обучение на служители от категория „Е“.

¹¹ Наредба №81213-334 от 25 юли 2014 г. за назначаване на държавна служба в МВР. Обн., ДВ, бр. 64 от 5 август 2014 г., доп., ДВ, бр. 10 от 6 февруари 2015 г., изм. и доп., ДВ, бр. 33 от 8 май 2015 г., изм. и доп., ДВ, бр. 61 от 5 август 2016 г., изм. и доп., ДВ, бр. 25 от 24 март 2017 г.

¹² Вж.: Закон за професионалното образование и обучение. ДВ, бр. 68 от 30.07.1999 г., с множество изм. и доп., последно изм., бр. 97 от 10.12.2010 г.

За останалите видове професионално обучение – повишаване на квалификация, специализация и актуализация на знанията, чл. 173, ал. 3 от Закона за МВР допуска обучението да става и в други учебни заведения. Този текст очертава законовата възможност университетите да участват в повишаване на професионалната подготовка на служителите на МВР, специализацията и актуализацията на професионалната им подготовка.

Към настоящия момент няма ограничителни условия за кандидатстване на служители на МВР във средни и висши училища. Това е една добра възможност за придобиване на висше образование за работещите на длъжности от категория „Е“, което им е необходимо за израстване в по-горната категория „Г“, както и за придобиване на магистърски степени, необходими за заемането на ръководни длъжности.

Университетите могат да намерят мястото си в системата за специализация и актуализация на знанията на служителите от системата на МВР и чрез сътрудничество и коопериране при провеждането на курсове за повишаване на правната подготовка, курсове за борба с отделните видове престъпления и нарушения на обществения ред.

Стратегията за национална сигурност открива и още една възможност за участие на университетите в системата за национална сигурност – чрез научно-изследователската дейност в сферата на сигурността, включително и участие в програми на ЕС за научни изследвания и иновации в сферата на сигурността.

Изводи:

Ценностите на демокрацията представляват основата на обучението на служителите от системата за сигурност, тъй като те са призвани да защитават сигурността на обществото и трябва да споделят фундаменталните ценности на демократичната държава.

Изучаването на тези ценности позволява да се осъзнае новата роля на системата за сигурност, която е призвана да служи на обществото, да защитава отделния гражданин и да гарантира неприкосновеността, свободата и достойнството му.

Познаването и зачитането на ценностите на демокрацията изискват едно широкопрофилно, продължително обучение на служителите от системата на МВР, което налага разширяване на ролята на висшето образование в подготовката на служителите в системата на МВР.

Изискването за прозрачност и сътрудничество на МВР с обществото изисква обучението на служителите да бъде колкото е възможно по-отворено към обществото. Обучение в затворени и отдалечени места, при което обучаваните живеят в казарми и т.н., може да бъде необходимо само за някои типове специално обучение.

Професионалната квалификация, придобита в университетите по специалности от професионално направление „национална сигурност“, трябва да се отчитат при приемането на служба в МВР. Трябва да се отчита при постъпване на работа и професионалната квалификация в сферата на сигурността, придобита в колежи и центрове за професионално обучение, както и наличието на опит в сферата на сигурността. За целта са необходими промени в Закона за МВР, Правилника за приложението му и Наредбата за постъпване на работа в МВР.

ЦЕННОСТИТЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА И ПОДГОТОВКАТА НА КАДРИ ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

*доц. д-р Валентин Тодоров
ВСУ „Черноризец Храбър“*

Резюме: В епохата на Четвъртата индустриална революция са необходими нови кадри, с нови ценности, умения и подготовка. Прилагането на нова система на професионална подготовка, компетентно обучение и високо образование изисква промени в нормативната база за работата и устройството на МВР и службите му.

Ключови думи: образование, обучение, подготовка на кадри за МВР.

THE VALUES OF DEMOCRACY AND THE TRAINING OF STAFF FOR THE MINISTRY OF INTERIOR

*Valentin Todorov, assoc. prof., PhD
VFU „Chernorizets Hrabar“*

Summary: In the era of the Fourth Industrial Revolution, new personnel are needed, with new values, skills and training. The implementation of a new system of vocational training, competent training and higher education requires changes in the legal framework for the work and structure of the Ministry of Interior and its services.

Keywords: education, training, training of the Ministry of Interior.

МОДЕЛ НА РИСКОВЕТЕ ЗА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

проф. д-р Юрий Търкаланов,
УНСС, rolt@abv.bg
докторант Димитър Белелиев,
УНСС, beleliev@dibel.bg,

Аксиоматика

Енергийната сигурност се разглежда като:

- стабилност, надеждност и непрекъснатост на доставките на енергийни ресурси в необходимия обем;
- ефективно, икономически оправдано енергоснабдяване на достъпни цени;
- операционна и техническа надеждност на енергийната система, на оборудването и персонала.

Моделът на рисковете за енергийната сигурност се основава на теорията на риска, в частност на класификацията на видовете рискове. Чрез модела се осъществява първият етап от анализа и управлението на рисковете – тяхната идентификация. Целта е да се очертаят най-вероятните рискове за енергийната сигурност на РБългария като основа за по-нататъшна оценка за тяхната степен. Поради ограничения обем в доклада не се разглеждат рискове от природен характер.

Моделът обхваща всички елементи на енергийната система:

- производство и потребление на електрическа енергия;
- доставка и потребление на енергоносители, като нефт, газ, въглища;
- използване на други енергоносители, като биомаса – основно за отопление.

Обща оценка на средата

В България електрификацията е 100%. Продукцията на електрическа енергия през 2016 г. е 42,29 млрд. кВт., с което страната се нарежда на 57 място в света. Консумацията през същата година е 32,34 млрд. кВт. (60-о място). През 2017 г. е реализиран износ на 9,187 кВт. (23-то място).

Инсталираните енергийни мощности са 10,75 кВт. (57-о място в света). От тях:

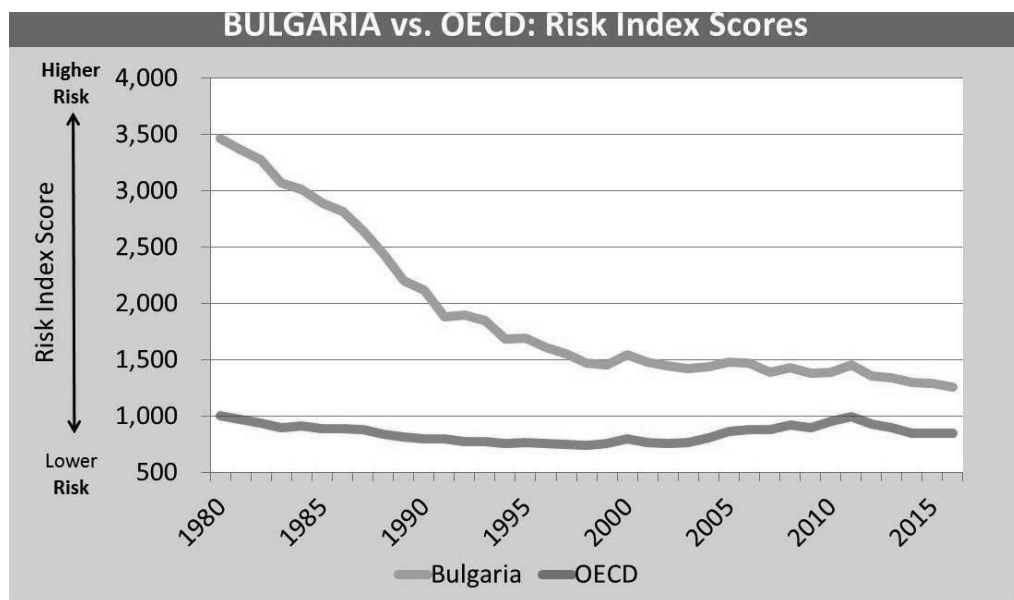
- 39% са на фосилни горива (2016 г.) – 170-о място;
- ядрено гориво – 20 % (2017 г.) – 8-о място;
- ВЕЦ – 23% (2017 г.) – 83-о място;
- Възобновяеми енергийни източници (ВЕИ) – 19% (2017 г.) – 41-во място.

Страната почти изцяло внася такива енергоносители, като суров нефт и природен газ. По внос на нефт през 2015 г. тя е на 39-о място в света, а на природен газ през 2017 г. – на 44 място (СИА, 2019].

Енергийната сигурност на България е обект на международни оценки. Институтът за глобална енергетика (Global Energy Institute) в Международния индекс на енергийните рискове за 2018 г. поставя страната ни в III група на рисковете (Скалата е 4-степенна, като първата е нисък риск, четвърта – висок риск.). България се намира в група с такива страни като: Япония, Индия, Турция и Португалия (GEI, 2018).

Според изчисления на Центъра за изследване на демокрацията (ЦИД), основани на данните от индекса, България заема 53-то място сред 75-те най-големи потребители на енергия, като през 2015 г. е заемала 73-то място.

От 1980 г. насам България има една от най-високите стойности на индекса на рисковете за енергийната сигурност и номинално, и в сравнение със средното за страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Въпреки това стойностите на индекса на рисковете за България като цяло върви надолу през целия период след 1980 г. и се доближават до тези на страните от ОИСР (ЦИД, 2108).

Фигура 1. Енергиен риск: България – ОИСР. Източник: *International Energy Risk, Index 2018 Edition: Bulgaria*

Класификация на рисковете

Въпросът за класификация на рисковете има важно методологическо и практическо значение. Изграждането на адекватни класификационни системи е предпоставка за успешна идентификация на рисковете за определен обект или проект. В специализираната литература по теория и управление на риска се използват различни класификационни критерии. За целите на настоящия доклад прилагаме утвърдена/стандартна схема според сферите на обществена дейност, съобразена с особеностите на енергийната система.

Сред тези особености можем да посочим:

- надеждността на доставките на енергоресурси зависи от политически, икономически и екологични фактори;
- производството и доставката на електрическа енергия зависи от технологичната въоръженост;
- от своя страна техническата надеждност се влияе от нивото на използваните технологии и операционни процедури;
- потреблението на ел. енергия и други енергоносители зависи от икономически и социални фактори.

В този смисъл моделът включва следните видове рискове: политически, икономически, социални, технологични и екологични.

Политически рискове

Политическите рискове произтичат от външнополитическата рамка и отражението ѝ върху националната енергийна политика.

Политическа рамка на Европейския съюз

Като член на ЕС България може да взема решения в рамките на провежданата от Съюза енергийна политика. Условията, в които се осъществяват основните политики на ниво ЕС, приложени в конкретните планове в енергийния сектор у нас, поражда неопределености от политически, икономически, административен и организационен характер (БАН, 1, 2017).

Един от основните елементи на европейската енергийна политика, оказващи влияние в контекста на разглежданата тема, е преходът към нисковъглеродна енергетика, респ. икономика, което поражда рискове от:

- противоречие между европейската рамка и националните цели;
- външнополитически усложнения във връзка с необходимостта от заместването на енергийни мощност на фосилни горива с ядрени мощности и засилване на използването на природен газ.

Национална зависимост от внос на горива

Налице е висока зависимост от внос на енергийни ресурси. България осигурява над 70% от брутното потребление на енергия чрез внос. Според официални оценки зависимостта от внос на природен газ и суров нефт е практически пълна и има традиционно едностранна насоченост от Руската федерация. Руският приро-

ден газ се доставя по едно трасе – през Украйна. Освен това страната ни разчита изцяло на внос на ядрено гориво от Русия, макар ядрената енергия, съгласно методика на Евростат, да се счита за местен енергиен източник (Енергийна стратегия на Република България до 2020 г., 2011, с. 9).

Ограничения като брой източници на енергийни ресурси и използването на енергийните ресурси за постигане на (външно) политически цели пораждат следните рискове:

- източник на риск е стремежът на Русия да елиминира Украйна като транзитна територия за пренос на газ поради обстоятелството, че нашата газопреводна мрежа е пряко свързана с украинската; към този момент украинската връзка е основната за доставка на природен газ от външни източници;
- осигуряването на алтернативно трасе през Турция не решава едностранната зависимост от Русия, то също се влияе от външнополитически позиции и ограничения в рамките на ЕС.

Икономически рискове

България е бедна на енергийни ресурси и е техен нетен вносител. Стратегическите възможности по отношение на въглеродните горива са силно ограничени по отношение на:

- произход на горивото;
- транзитирането;
- компенсация при неспазване на договори при непредвидени обстоятелства.

Затрудняване, намаляване или срыв на енергийните доставки е главният външноикономически риск. Свързан е с:

- дисбалансите в световните енергийни пазари;
- неустойчивостта на цените на нефта и природния газ; България е уязвима от високите и нестабилни цени на въглеродните енергийни ресурси;
- слаба диверсификация; затруднения в търсенето на алтернативи при относително запазване на ценовите нива;
- ограничаване и сериозно намаляване на добива на въглеродни енергоносители в перспектива поради постепенно изчерпване.

Ограничаване и прекратяване на износа на електроенергия

Този риск се поражда от:

- динамиката на външния енергиен пазар, колебанията в търсенето на електроенергия и цените ѝ;
- остаряването на енергийни мощности;
- извеждането на енергийни мощности от експлоатация в рамките на енергийната политика на ЕС или ограничаване на производството.

Икономически неефективно производство и използване на енергия, което носи финансови загуби. Това е основният риск във вътрешноикономическата сфера. Поражда се от:

- високата енергийна интензивност на българската икономика;
- неефективно използване на първичните енергийни ресурси;
- ниската енергийна ефективност в производствения и жилищния сектор; в частност последният се характеризира с наличието на остарял сграден фонд и използване на енергийно неефективни уреди;
- вътрешносистемна задлъжнялост в енергийния сектор вследствие и на неефективно управление.

Енергийната интензивност на българската икономика (енергийното потребление за производството на единица от БВП) е от 2,5 до 6 пъти по-висока от страните в ЕС. (Цветанов и др., 2018). Енергийната интензивност на БВП на страната ни е с 89% по-висока от средната за ЕС (Енергийна стратегия на Република България до 2020 г., 2011).

Високите равнища на енергийна интензивност се дължи на:

- специфична отраслова структура;
- висок дял на енергоемките отрасли;
- ниска енергийна ефективност в някои сектори (БАН, 1, 2017).

Съотношението получена енергия – вложени ресурси за българската икономика е ниско – 49% при 64% за Европа (Енергийна стратегия на Република България до 2020 г., 2011, с. 25).

Технологични рискове

Технологичните рискове са свързани с надеждността на енергийните мощности, преносната и разпределителната мрежа. Могат да бъдат очертани по следния начин:

Сривове в снабдяването с електроенергия, нефт, природен газ и горива вследствие на повреди и промишлени аварии. Основни фактори са:

- остаряваща инфраструктура, технологична база и електропреносна мрежа;
- ограничени финанси за поддръжка и технологично обновяване;
- съсредоточаването на преработката на суров нефт в деривати практически само в едно предприятие.

Високи загуби на електроенергия в процеса на трансформация и разпределени
Трудности при адаптирането към нисковъглеродни и възобновяеми източници. Свързани са със следните обстоятелства:

- газификацията се реализира с ниски темпове, вкл. и поради високата първоначална инвестиция;
- ВЕИ остават скъпи технологии и не се очакват резки промени поради това ръстът на тези източници след 2020 г. се очаква да бъде нисък.

Социални рискове

Социалните рискове са свързани с достъпа до енергия от потребителите. Достъпът до енергия се изчислява като дял от разходите за енергия в дома в общите домакински разходи (БАН, 2017).

Ограничаване на достъпа до енергия

Това е основният риск в релацията енергетика – социална сфера. Основното измерение на този риск е *енергийната бедност*, която се характеризира със следното:

- българските семейства отделят висок процент от доходите си за достъп до енергия и покриване на енергийните сметки;
- поскъпване на електроенергията, растеж на цените на едро;
- нарастващо потребление на дърва и въглища за отопление.

Делът на разходите за енергия в средногодишния доход след 1990 г. нараства през 2013 г., според данни на ЦИД, съставлява 13,1%. Статистика на ЕС показва, че повече от 30% от домакинствата в България не могат да поддържат в домовете си адекватно отопление през зимните месеци (ЦИД, 2104).

Дисбаланси при задоволяване на вътрешното търсене

Нараства вероятността за недостиг на собствени мощности за производство на електроенергия за вътрешния пазар след 2025–2030 г. Тя се поражда основно от извеждането от експлоатация преди или при изтичането на съответните срокове на значителни енергийни мощности на фосилни горива. Очаква се нарастването на потреблението на електроенергия да не е значително. При това положение за преодоляване на възможните дисбаланси ще е необходимо или внос на електроенергия, или строителство на нови мощности в европейската енергийна рамка с всички произтичащи от това политически, икономически, финансови и технологични усложнения.

Екологични рискове

Провежданата от ЕС политика на декарбонизация на енергийното производство до голяма степен ще разреши съществуващите рискове, свързани със замърсяване на почвата, водите и с парниковите газове.

От друга страна, използването на ВЕИ също оказва влияние върху околната среда и формира рискове от друг характер, които изискват специализирани изследвания.

Някои аспекти на социалните рискове формират и рискови зони от екологичен характер. Нарасналата употреба на биомаса (дървесина) и въглища за отопление влошава сериозно качеството на въздуха.

Заклучение

Моделът на рисковете представя общата рамка, в която се реализира идентификацията на рисковете за енергийната сигурност. Той се опира на утвърдена класификационна схема, съобразена с особеностите на енергийната система. В методологическо отношение моделът създава основата за по-нататъшна оценка и управление на рисковете.

ЛИТЕРАТУРА:

1. БАН (Българска академия на науките), Договор с предмет: „Изготвяне на Национална стратегия в областта на енергетиката (с фокус върху електроенергетиката)“. Междинен доклад 1, 2017, <http://bas.bg/IR1>, достъп на 15.04. 2019 г.
2. БАН (Българска академия на науките), Договор с предмет: „Изготвяне на Национална стратегия в областта на енергетиката (с фокус върху електроенергетиката). Междинен доклад 2, 2017, <http://bas.bg/IR2.pdf>, достъп на 15.04. 2019 г.
3. Бюлетин за състоянието и развитието на енергетиката на Република България през 2018 г., <https://me.government.bg/bg/themes/byuletin-za-sastoyanieto-i-razvitiето-na-energetikata-na-republika-balgariya-prez-2018-g-1954-296.html>, достъп на 15.04.2019 г.
4. Георгиев, Юлий. Управление на риска в сигурността. София: Изток-Запад, 2015.
5. Дончев, Пламен. Политиката за енергийна сигурност на Европейския съюз в началото на XXI век. София: Фондация „Национална и международна сигурност“, 2013.
6. Енергийна стратегия на Република България до 2020 г., 2011, <https://www.me.government.bg/bg/themes/energiina-strategiya-na-republika-balgariya-do-2020-g-147-295.html>, достъп на 14.04.2019 г.
7. Желязков, Иван, Трифонов, Тодор, Енергийната сигурност на България, София, Фондация „Национална и международна сигурност“, 2012.
8. Насоки за въвеждането на управление на риска в организациите от публичния сектор, <https://fukvopublic.minfin.bg/docList.aspx>, достъп на 06.04. 2019 г.
9. Цветанов, Пламен, Хаджийска, Кристина. Предизвикателства и проблеми на енергийната сигурност на България. Български енергиен и минен форум, 16.05.2018, <https://bulenergyforum.org/bg1/statia/predizvikatelstva-i-problemi-na-energiynata-sigurnost-na-blgariya>, достъп на 15.04.2019 г.
10. ЦИД (Център за изследване на демокрацията). Енергийният сектор на България: основни проблеми в управлението, 2010, <http://old.csd.bg/artShowbg.php?id=15198>, достъп на 05.04. 2019 г.
11. ЦИД (Център за изследване на демокрацията). Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България, 2014, <https://csd.bg/bg/publications/publication/energy-sector-governance-and-energy-insecurity-in-bulgaria/>, достъп на 05.04. 2019 г.
12. ЦИД (Център за изследване на демокрацията). Policy Brief No. 81: Енергийната сигурност на Югоизточна Европа: ролята на газовата връзка Гърция – България, 23.11.2018, <https://csd.bg/bg/publications/publication/policy-brief-no-81-energy-security-in-southeast-europe-the-greece-bulgaria-interconnector/>, достъп на 06.04. 2019 г.
13. CIA, Central Intelligence Agency. The world factbook: Bulgaria, 2019, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>, достъп на 06.04.2019 г.
14. GEI, Global energy institute, International energy security risk, Index 2018, <https://www.globalenergyinstitute.org/international-energy-security-risk-index>, достъп на 06.04. 2019 г.
15. GEI, Global energy institute. International energy security risk, Index 2018. Edition Bulgaria, <https://www.globalenergyinstitute.org/sites/default/files/pdf/Bulgaria.pdf>, достъп на 06.04. 2019 г.

МОДЕЛ НА РИСКОВЕТЕ ЗА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

проф. д-р Юрий Търкаланов

УНСС, rolt@abv.bg

докторант Димитър Белелиев

УНСС, beleliev@dibel.bg

Резюме: В доклада се обосновава модел на рисковете за енергийната сигурност на Република България чрез анализ на актуалното състояние на енергийната система.

Ключови думи: енергийна сигурност, риск, идентификация.

MODEL OF THE RISKS TO THE ENERGY SECURITY OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Yuriy Tarkalanov, bprof, PhD

University of National and World Economy, rolt@abv.bg

Dimitar Beleliev, PhD student

University of National and World Economy, beleliev@dibel.bg

Summary: The report justifies a model of the risks to the energy security of the Republic of Bulgaria by analyzing the actual state of the energy system.

Keywords: energy security, risk, identification.

ДИНАМИКАТА В РЕГУЛАЦИИТЕ НА ПРЕВЕНЦИЯТА НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ И ФИНАНСИРАНЕТО НА ТЕРОРИЗМА – ПОДРОНВАНЕ НА ДОВЕРИЕТО В ДЪРЖАВНАТА ВЛАСТ

доц. д-р Станислава Минева

ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, Република България

I

Превенцията на изпирането на пари и финансирането на тероризма е институционализирана световна практика, подчинена на единни глобални стандарти, с над двадесетгодишна история. Нейната поява, развитие и усъвършенстване се дължи на все по-категоричното навлизане в управлението на обществените процеси на проактивния рисков подход. Основна цел и предназначение на системата от превантивни мерки срещу изпирането на пари и финансирането на тероризма е самозащита на финансовата система от риска да бъде използвана с престъпни намерения. Постигането на тази цел се реализира чрез процедури за максимално ограничаване на непознаването на клиентите на финансовата система, неинформираността за съдържанието на осъществяваните от тях сделки и операции, и ограничаване на неопределеността в бизнес отношенията.

Ефективността на системата от мерки срещу изпирането на пари и финансирането на тероризма зависи от редица фактори. Най-значимите от тях, които категорично може да бъдат определени като препятствие за постигане на посочената по-горе цел, са:

1. Организацията на дейността, която да не се превръща във фактор, който затруднява нормалното функциониране на финансовата система, която от своя страна да не се превръща в пречка и тежест за бизнеса. Става дума за адекватно правно регулиране на обществените отношения, възникващи при изпълнение на превантивните мерки, визирани в Глобалните стандарти за противодействие на изпирането на пари и финансирането на тероризма.

2. Стриктното изпълнение на задълженията от всички, включени в системата лица – публични и частни субекти. Комплексното прилагане на предвидените в правен регламент превантивни мерки, в обем и дълбочина, съответстващи на нивото на уязвимост на задължените субекти, снижава до минимум риска от използването им за изпиране на пари или финансиране на тероризъм.

3. Разбирането и осъзнаването на смисъла и предназначението на системата от превантивни мерки от цялото общество, като особено значение и влияние върху ефективността оказва мотивацията за изпълнение на регулацията от задължените субекти. Единствено чрез принудителни административни мерки, като средство за упражняване на контрол върху изпълнението на задълженията, не може да се очаква ефективност.

4. Доверието в държавната власт. Доброто управление води до повишаване на доверието и до повече ангажираност на обществото в дейности от публичната сфера. Съвременните концепции за добро управление акцентират върху способността на държавната власт да реализира политики, които отразяват оптимално балансиране на разнопосочни обществени интереси. Липсата на обществена подкрепа, ниското доверие и съпричастност към обществените проблеми са често причината за провал и на най-добрата публична политика. Обратното твърдение е също вярно, неспособността на държавното управление да реализира адекватни политики води до подронване на доверието в държавната власт и отказ от подкрепа на публичните политики.

II

Институционализацията у нас на системата от мерки за противодействие на изпирането на пари и финансирането на тероризъм е също вече с над двадесетгодишна история. Първият нормативен акт в областта е приет през 1996 г. Нейната организация, управление и ефективност в исторически контекст са обект на множество дискусии и изследвания. Анализът на съдържанието на набелязаните и реализирани законодателни и организационни мерки, които Република България транспонира в националното законодателство през този период, както и на практическите резултати от тях, показват обаче, че институционализацията на тази световна практика в нашата страна все още е свързана с формално възприемане на международната визия и формално изпълнение на глобалните стандарти, но не е съпроводено с нейното по-задълбочено съдържателно интерпретиране и ефективно реализиране. В резултат у нас през годините се очертаха две съществени проблемни ситуации, които според автора не само снижиха ефективността на практиката, но и отслабиха доверието в държавната власт.

Първият проблем е свързан с неразбиране от страна на държавната власт на смисъла и предназначението на глобалната система от превантивни мерки – самозащита на финансовата система срещу проникването и използването на тази система за престъпни цели. Най-ясно той се очерта през 2008 г., когато с едно законодателно решение – реструктуриране на финансовото разузнаване от Министерство на финансите в новосформираната тогава Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС), се измести качественото предназначение на системата. На преден план се поставиха „реактивните“ функции по противодействие на престъпността чрез разкриване и доказване на вече извършени престъпления, за сметка на „проактивните“, свързани с предотвратяване подготовката и извършването на подобни престъпления. Резултатът е снижаване на ефективното изпълнение на ангажиментите на „задължените лица“ по Закона за мерките срещу изпиране на пари.

Във визията за тях, която се съдържа в глобалните стандарти на Службата за финансов контрол (FATF) и в Директивите на Съвета на Европа относно превенцията на изпирането на пари и финансирането на тероризма, ясно се очертава тяхната мисия – да не допускат проникване във финансовата система, част от която са те, на форми на организираната престъпност, явление, което би компрометирало и поставило в риск и самите тях. Задължените лица следва да осъществяват своята дейност в защита, на първо, място на системата, към която принадлежат, част от която са – финансовата система. Мотивите, които ги ръководят, са съществено по-различни от тези, които се изисква да проявяват в качеството им на „задължени лица“ към правоохранителната система, към която те по същество не принадлежат.

Вторият проблем произтича от привнасянето на чужда за обществото ни традиция – корегулация на обществени отношения, без предварително да са създадени адекватни нагласи. Налагането на задължения, несъществуващи в досегашната обществена практика, които са трансформирани в несвойствени за задължените лица дейности, и липсата на подкрепа от страна на държавата за тяхното осъществяване, създава на първо място усещане за отдръпване на държавата от важни области, свързани със сигурността. На второ място – ниска ефективност на практиката поради липса на системно обучение на различните категории задължени лица в продължение на повече от двадесет години. И не на последно място по важност – изискване за интегриране на рисковия подход в бизнес процеси, който подход е все още предизвикателство дори за публичните органи. Рисковият подход на управление безспорно е доказал своята значимост в защитата на сигурността, но неговото прилагане изисква добро познаване (обучение и възпитание), значителни ресурси (технически средства и финанси) и отлична експертиза (подготвени риск мениджъри).

Следователно, изпълнението на предвидените в глобалните стандарти мерки за превенция на изпирането на пари и финансирането на тероризма у нас при условия на: а) качествено променена цел на системата; б) неподготвеност на обществото и липса на ясно идентифициран интерес за задължените лица, който ще бъде реализиран с прилагането на мерките; в) необходимост от влагане на сериозен допълнителен ресурс от задължените лица – финансов и човешки; г) липса на квалификация за подобна дейност; д) и непрекъснати промени в регулацията без предварителна оценка на въздействието се превръща в тежест за голяма част от задължените субекти, снижава ефективността на системата и води до спад на доверието в държавната власт.

III

Предмет на настоящото изложение не е цялостната институционализация на практиката у нас. Акцентът са последните промени в законодателството на Република България във връзка с въвеждане на изискванията на Директива (ЕС) 2015/849 на Европейския парламент и на Съвета от 20 май 2015 г. за предотвратяване използването на финансовата система за целите на изпирането на пари и финансирането на тероризма. Хронологично промените в регулацията на превантивната система за периода март 2018–май 2019 г. са:

1. Нов Закон за мерките срещу изпирането на пари (ЗМИП) – обн., ДВ, бр. 27 от 27.03.2018 г.

2. Нов Правилник за прилагане на закон за мерките срещу изпирането на пари (ППЗМИП) – ПМС №357 от 31.12.2018 г.

3. Изменения, отразени в § 71 от преходните и заключителните разпоредби на Закон за изменение и допълнение на Закона за оръжията, боеприпасите, взривните вещества и пиротехническите изделия (обн., ДВ, бр. 37 от 07.05.2019 г., в сила от 11.05.2019 г.), с които са направени промени и в Закона за мерките срещу изпирането на пари (ЗМИП).

4. Въвеждане на нови задължения за „задължените лица“:

- с приемането на новия правилник (в края на месец декември 2018 г.) в срок, съгласно чл. 67, ал. 1 от ППЗМИП до 15.02.2019 г. да бъдат изготвени и изпратени до ДАНС планове за въвеждащо и продължаващо обучение във връзка с мерките за превенция на изпирането на пари и финансирането на тероризъм;
- в плана за обучение се изисква да се включва и текущо практическо обучение, насочено към разпознаване на съмнителни операции, сделки и клиенти – чл. 67, ал. 1 от ППЗМИП;
- в срок до 12.05.2019 г. да бъдат изготвени и изпратени за утвърждаване до ДАНС Вътрешни правила за контрол и предотвратяване на изпиране на пари, които следва да съдържат нормативно определени процедури;
- във вътрешните правила се включват: ясни критерии за разпознаване на съмнителни операции или сделки и клиенти, вътрешна система за оценка на риска и определяне на рисковия профил на клиентите – чл. 101, ал. 2, т. 1 и т. 7;
- за установяване, оценка, разбиране и ограничаване на рисковете от изпиране на пари и финансиране на тероризма се изготвя национална оценка на риска (НОР) – чл. 95, ал. 1 от ЗМИП;
- резултатите от НОР служат за – осигуряване на своевременен достъп на задължените лица до необходимата информация, за да се улесни извършването на собствените им оценки на риска, чл. 97, ал. 1, т. 5. от ЗМИП.

Краткото описание на най-съществените нови моменти очертава необходимостта за по-малко от половин година повече от тридесет категории задължени лица (точната им бройка не е официално известна), без методическа и ресурсна подкрепа от контролните органи, да осъществят високоспециализирана и изискваща професионална компетентност дейност срещу заплахата от сериозна имуществена санкция при неспазване на задълженията.

Не бяха определени в достатъчна степен изисквания, минимални стандарти, форма и съдържание на обучителните курсове, както и оторизирани обучители, които да предоставят търсената качествена образователна услуга, което доведе до формално изпълнение на задължението със съмнителни резултати. С промените от м. май 2019 г. в Закона за оръжията, боеприпасите, взривните вещества и пиротехническите изделия се отмени и задължението на лицата по чл. 4 от ЗМИП за изготвяне и изпращане на вътрешни правила към ДАНС в срок до 12 май. Изменят се ал. 1 и ал. 2 на § 6 от преходните и заключителните разпоредби на ЗМИП, като се удължава срокът за привеждане на вътрешните правила, изготвяни от лицата по

чл. 4 от ЗМИП в съответствие с изискванията на закона и се осигурява възможност за отразяване на заключенията от националната оценка на риска. Задължените лица следва да имат предвид и че отпада изискването за изпращането на вътрешни правила по ЗМИП към ДАНС. Правилата следва да бъдат изготвени и приети в срок до 6 месеца от публикуването на резултатите от националната оценка на риска на интернет сайта на ДАНС и не следва да бъдат изпращани към ДАНС.

Въпросите тук, на които настоящото изложение търси отговор, са: Кое наложи промяната в правно регламентираното задължение – изготвяне и изпращане за утвърждаване от ДАНС на вътрешни правила от задължените лица? Как се отразява върху мотивацията на онези задължени лица, които отговорно и съвестно в срок, след като са вложили съответно необходимите ресурси за изготвянето на тези правила, новината, че в последния ден на първоначално определения срок за изпълнение на задължението им то отпада? Защо в новата формулировка на процедурата по приемане на тези правила отпада изискването за изпращането им до ДАНС? Отговорите на тези и други въпроси се съдържа в ясно формулираната препоръка на Съвета на Европа от 05.06.2019: „(11) България е приела законодателни изменения през 2018 г. и работи за пълното транспониране на Директива 2015/849 (Четвърта директива относно борбата с изпирането на пари). Следва да се обърне внимание на ефективното прилагане на тези мерки. Органите все още не са приключили и не са уведомили за националната оценка на риска, която е крайъгълен камък в разработването на адекватни национални политики за борба с изпирането на пари и финансирането на тероризма“.

Динамиката на нормативната рамка у нас, не само в тази сфера на отношения, е дефинирана като един от основните проблеми на българското общество в „Стратегия за развитие на държавната администрация 2014–2020“ на РБългария. В случая не просто честите промени на една регулаторна рамка са основният проблем, а вътрешното противоречие в направените промени поради нереализиран държавен ангажимент. Резултатите от НОР служат за осигуряване на своевременен достъп на задължените лица до необходимата информация, за да се улесни извършването на собствените им оценки на риска, чл. 97, ал. 1, т. 5. от ЗМИП, които се включват във вътрешните правила: ясни критерии за разпознаване на съмнителни операции или сделки, и клиенти, вътрешна система за оценка на риска и определяне на рисковия профил на клиентите – чл. 101, ал. 2, т. 1 и т. 7. Национална оценка на риска от изпиране на пари и финансиране на тероризъм не е изготвена и към настоящия момент. Това е достатъчно основание дори и постъпилите в срок в ДАНС новоприети или актуализирани вътрешни правила да бъдат върнати поради правно несъответствие. Липсата на единна методика за тяхното изготвяне и отпадането на утвърждаването им от контролния орган ще доведе до още по-голямо разпокъсване на практиките. Обстоятелство, което противоречи изцяло на единния рисков подход за справяне с проблеми в сферата на сигурността. Когато държавата прехвърля специфични отговорности от публични към частни субекти без необходимото ресурсно осигуряване и методическа подкрепа, когато самата тя не изпълнява своите ангажименти във връзка с правоприлагането, когато обременява непрекъснато бизнеса и откровено се подиграва дори и с лоялните организации, резултатът е далеч от добро управление и доверие в държавната власт.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Директива на Европейския парламент (ЕС) 2015/849 и на Съвета от 20 май 2015 г.
2. Закон за мерките срещу изпирането на пари, обн., ДВ, бр. 27 от 27.03.2018 г.
3. Закон за изменение и допълнение на Закона за оръжията, боеприпасите, взривните вещества и пиротехническите изделия, обн., ДВ, бр. 37 от 07.05.2019 г.
4. Правилник за прилагане на закон за мерките срещу изпирането на пари, ПМС №357 от 31.12.2018 г.

ДИНАМИКАТА В РЕГУЛАЦИИТЕ НА ПРЕВЕНЦИЯТА НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ И ФИНАНСИРАНЕТО НА ТЕРОРИЗМА – ПОДРОНВАНЕ НА ДОВЕРИЕТО В ДЪРЖАВНАТА ВЛАСТ

доц. д-р Станислава Минева

ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, Република България

Резюме: Прилагането на предвидените в глобалните стандарти мерки за превенция на изпирането на пари и финансирането на тероризма у нас при условия на качествено променена цел на системата, неподготвеност на обществото и непрекъснати промени в регулацията, без предварителна оценка на въздействието, се превръща в тежест за голяма част от задължените субекти, снижава ефективността на системата и води до спад на доверието в държавната власт.

Ключови думи: глобални стандарти, превенция на изпиране на пари, правна регулация, доверие в държавната власт.

THE DYNAMICS IN THE REGULATION OF MONEY LAUNDERING PREVENTION AND TERRORIST FINANCING – UNDERMINING CONFIDENCE IN STATE POWER

Stanislava Mineva, *assoc. prof., PhD*

VFU „Chernorizets Hrabar“, Varna, Bulgaria

stanislava_mineva@abv.bg

Summary: The implementation of the measures for prevention of money laundering and terrorism financing envisaged in the Global Standards, in the conditions of a qualitatively changed system goal, public unpreparedness and continuous changes in the regulation without a preliminary impact assessment, becomes a burden for a large part of the obliged entities, reduces the efficiency of the system and leads to a decline in the confidence in the state power.

Keywords: global standards, prevention of money laundering, legal regulation, trust in state power.

ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ – ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ ИЛИ НЕУТРАЛИЗАЦИЯ

ас. д-р Йорданка Стоянова-Тонева
ВСУ „Черноризец Храбър“

Нарастващата динамика на значими и актуални събития и процеси в съседните на България страни естествено ни връща година назад, когато в края на месец юни 2018 г. приключи българското председателство на Съвета на ЕС. Един от основните, неслучайни приоритети на България беше европейската перспектива на Западните Балкани. Този акцент провокира прогнози, които пряко засягат бъдещата регионална политика на нашата страна. Формулира въпроси, свързани със съдбата на Западните Балкани и безпокойство дали те ще продължат да бъдат във фокуса на ЕК след края българското председателство.

Година по-късно, с настоящия анализ ще опитаме да очертаем основните причини за този приоритет¹:

Първата причина е в излизането на Великобритания от ЕС. След Брекзит твърдението, че Западните Балкани ще я заместят в Съюза, звучи несериозно. Великобритания винаги е играла важна роля в цялата европейска история: има противоречивото минало, била е колониална империя, но е родила парламентаризма, индустриалната революция. Страните от региона, макар и малки по територия и население, имат също своя принос в европейската история и цивилизация. От гледна точка на интересите на ЕС днес логично можем да уточним, че присъединяването на нови западноевропейските страни към ЕС може да се приеме като своеобразен интеграционен отговор на дезинтеграционен процес с цел неговото стопиране.

Втората причина: ЕС заявява, че ще лидерства на Балканите именно с интеграционните си възможности, като оставя на САЩ² водещата роля по военно-политическите въпроси в рамките на НАТО. Това не променя някои нагласи

¹ Китипов, Косьо. Българското председателство и Западните Балкани: Колко голяма е крачката от етикета до приоритета? Изказване на посланик Китипов от Кръгла маса в УНСС, април 2018 г.

² Мравов, Константин. Какво предвижда нов план на САЩ за Западните Балкани – Балкани, 29 ноем. 2017.

в региона, каквито например има при албанците³. Военната база „Бондстийл“ е олицетворение на тази ситуация. Още повече че на опашката за евчленство албанците са след своите исторически врагове – сърбите и черногорците. А Сърбия, макар и обявила се за военно неутрална страна, реално поддържа тесни връзки с Москва⁴.

Чрез декларациите за бъдещи интеграционни процеси, подплатени с икономически средства, ЕС парира засилването на влиянието на Русия на Балканите – посредством основните ѝ оръжия от нефтено-газови доставки, суровинна база и огромен пазар.

Трета причина: След опита за политическо партньорство на ЕС на Изток (включващо Украйна, Беларус, Молдова, Грузия, Армения, Азербайджан) е необходимо Брюксел да се реваншира на Запад, т.е. в Западните Балкани. Никой не се надява, че някоя от държавите от Източното партньорство ще стане член на ЕС в близко бъдеще. За Западните Балкани обаче е преценено, че такова членство е възможно и реално, а погледнато от друг ракурс – дори крайно необходимо⁵.

Оповестена е надеждна перспектива за разширяване и за силен ангажимент на ЕС към държавите от Западните Балкани. А 2025⁶ г. е посочена като хоризонт за възможното приемане на Сърбия и Черна гора. След обиколката си на страните от региона Жан-Клод Юнкер препоръча започване на преговори с Република Македония и Албания.

Четвърта причина: Китай активизира дейността си по превръщането на Балканите в трамплин за експанзия на Пекин в Европа⁷. Китай не пести средства, инвестира в инфраструктурни обекти и проекти. Китай не изисква изпълнение на критерии, не дава препоръки, не бърза, но бавно и сигурно преследва дългосрочни цели⁸.

Петата причина е свързана с Турция⁹. Анкара не разполага с меката интеграционна и притегателна сила на ЕС, с финансовите и икономическите му възмож-

³ Чорбаджийски, Мартин. Политическата криза в Република Македония като фактор за нестабилността на Балканите – презентация на Младежка кръгла маса „България и Балканите: между амбициите за лидерство и абдикацията“, публикувано на 29 март 2017 г.

⁴ Радомирски, Валентин. Актуално развитие на ситуацията в региона на Балканите – *Дипломация*, 2013, бр. 10.

⁵ Лайчак, Мирослав. Две държави на Балканите са пред разпад, а три – в дълбока криза. *Сега*, 07 март 2017, бр. 5820 (54) (Мирослав Лайчик е словашкият външен министър).

⁶ Heath, Ryan. The Race for EU Membership, Politico, 15 December 2016, <http://www.politico.eu/article/the-race-for-eu-membership-neighborhood-turkey-uk-european-commission/>

⁷ Увеличават се и китайските инвестиции в региона, особено в инфраструктурни проекти, в рамките на стратегията на Пекин „Един пояс, един път“ (пример за това е проектът за скоростна жп линия и автомагистрала между Белград и Будапеща).

⁸ Tonchev, Plamen. „China’s Road into the Western Balkans“, European Union Institute for Security Studies, Brief 3, February 2017, p. 4, http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_3_China_s_Silk_Road.pdf

⁹ Карагъзов, Мариян. Новата външна политика на РТурция и предизвикателствата пред сигурността на България. София: ДИ, 2014.

ности и технологичен капацитет. Няма и огромната суровинна и енергийна база на Русия. Турция има икономическо присъствие на Балканите, но без решаващо значение. Това, с което Анкара разполага, е историческото османско наследство тук.

Първо, става въпрос за човешки капитал, формиран от турските и турцизираните общности на Балканите, както и от обявените за исторически съюзници бошняци, мюсюлмани и албанци.

Втората линия, чрез която се формира влияние, е ислямът, привнесен в региона от османците. Ще бъде грешка, ако се допусне духовно и материално балканските мюсюлмани да се управляват от Анкара. А тези тенденции са реални.

Днешна Турция на Ердоган много ясно и точно е формулирана от държавния секретар на САЩ Майк Помпео: Тоталитарна ислямска диктатура. На състоялата се четиристранна среща във Варна на 26 март 2018 г. между Бойко Борисов – Ердоган – Туск – Юнкер Ердоган успешно демонстрира, че той контролира ситуацията във взаимоотношенията с Брюксел, а не обратното. И както видяхме, Ердоган не загуби предсрочните парламентарни и президентски избори, защото, ако беше станало обратното, освен той самият, щеше да загуби и неоосманисткият проект, основан на абсолютизъм в страната и на експанзия навън.

Шеста причина: За отиващия си след европейски избори състав на ЕК и за тандема Туск – Юнкер е крайно необходимо да запишат интеграционни плюсове в актива си. Иначе рискуват да останат в историята като екипа, преговарял за излизането на Великобритания от ЕС.

В сложния пъзел между големите играчи се питаме – Къде е тук ролята на България? Предимно във факта, че ротационно се оказа в позиция да поемане председателството на Съвета на ЕС в първите шест месеца на 2018 г. За съжаление, Балканите не са били приоритет на първите два кабинета на Борисов. В центъра на българската външна политика циркулираха отвлечени идеи за българската роля в уреждане на Близкоизточния хаос и въртене на други сходни дипломатически въпроси. И няма съмнение, че сегашната ситуация е благоприятна за България и региона.

Демонстрираната шестмесечна хиперактивност не е достатъчна. Евроинтеграцията на Западните Балкани трябва да се превърне в приоритетна политика на всяко следващо българско правителство. Само в такава среда е възможна реализацията на всички, вече исторически инфраструктурни проекти в региона.

У нас по повод срещата на върха ЕС – Западни Балкани на 17 май 2018 г. в София се сблъскаха две крайни оценки: от предопределен триумфален успех и апотеоз на българското европредседателство до надвиснал провал поради бойкот от лидери на някои държави заради присъствието на Косовска делегация. Но дипломатията е затова – да даде варианти, като анализира вътрешните процеси и влиянието на външни фактори в отделните страни, положителните и отрицателни тенденции в двустранните им отношения, позициите на съседните страни, членки на ЕС. Както и на други държави от Съюза с отношение към балканската проблематика. Специално внимание заслужава и отношението на Турция. Както заради заявената претенция, че Западните Балкани са в зоната на преките турски интереси и влияние, така и поради специфичната ситуация, когато Турция е отделена от Западнобалканската шесторка в процеса на разширяване на ЕС.

Тези приоритети, изцяло ориентирани към евроинтеграционните процеси в региона, са реален опит за противопоставяне на един хипотетичен проект, лансиран, но нереализиран опит за политическа неутрализация на Западните Балкани.

Външнополитическият фактор винаги е бил доминиращ във вътрешнополитическите процеси на Балканите. Теза, която носителят на Нобелова награда за литература – Иво Андрич, илюстрира с думите си, определяйки Балканите като *дребното кърваво ресто* в играта на Великите сили. В тази геополитическа зона се сблъскват влияния и интереси както на глобалните силови полюси от ранга на САЩ, ЕС, НАТО, Русия, така и на регионални центрове и сили като: Република Турция, страните от Персийския залив, Република Германия, страните от „Вишеградската четворка“.

В подкрепа на посочената теза се открояват няколко реални, неслучайни изказвания и аргумента, които илюстрират опитите за неутрализация на Западните Балкани във време на динамизиране на ситуацията и ясно заявена ориентация на тези страни.

Първо. В хода на актуалната политическа криза в Република Македония едно крайно изявление на американския конгресмен Дейна Рорабейкър¹⁰ разтърси Балканите и провокира реакции в РМакедония. Републиканецът Дейна Рорабейкър се обяви за промяна на границите на Балканите и подялба на Македония.¹¹ *Създаването на македонска държава се провали и в момента съществуват всички условия тя да бъде поделена между нейните съседи, включително Косово и България*, казва Рорабейкър в интервю за албанската телевизия „Визион плус“. Подобни гръмки изявления не са случайни. Това е похват за публично опипване на почвата и открито разузнаване на позиции, мнения и интереси, изразени чрез реакциите на всички засегнати страни.

Първо реагират в Скопие, като официално искат чрез посолството си във Вашингтон становище от Държавния департамент за изказванията на републиканския конгресмен. Българското Външно министерство също излиза с изявление и заявява, че „България има принципна и последователна политика за европейска и евро-атлантическа интеграция на всички държави от Западните Балкани“¹². В унисон с нашата позиция, ЕС също не остава безразличен към изказването на американския конгресмен. *Ние изцяло подкрепяме страната, включително нейния суверенитет, зачитаме и нейните граници. Ние всъщност постоянно казваме, че не може да има промени* – казва говорителката на Еврокомисията Мая Коциянчич. Този отзвук провокира Държавния департамент на САЩ да защити политиката си спрямо РМакедония, заявявайки, че тя е непроменена.

Ако обобщим: САЩ и ЕС, в качеството си на генератори на политика, про-

¹⁰ Конгресмен – републиканец, член на Комисията за външни работи, председател на Подкомисията за европейски въпроси. – **Американски конгресмен призова за подялба на Македония** – 07 февруари 2017 // <https://nova.bg/news/view>

¹¹ Рорабейкър казва следното: „Аз имам влияние върху външната политика и на следващите заседания на Комитета по външна политика ще обсъдим въпроса за промяната на границите на Балканите, с цел те да имат смисъл и да доведат до мир“.

¹² <http://debati.bg>

явяват политическо късогледство и недооценяват ситуацията както на Балканите, така и по отношение на Република Македония. „Брюксел, Берлин и Вашингтон третираха и продължават да третират Македония като нормална държава, в която не етнически фактори, а гражданското общество и европейският дневен ред определят характера на политическите отношения. Подобен подход гарантира дълъг живот на национализма в проблемната ни съседка, но и съдържа рискове за допълнителното му радикализиране.“¹³

Второ. Русия се появява на Балканите като опит да разсее възела Русия – Украйна. Руското влияние на Балканите е осезателно изразено основно чрез Република Сърбия.

В края на месец юни 2016 г. в Москва няколко политически партии от четири балкански държави (включително и от Македония) подписват декларация за превръщането на Балканите във военно неутрална зона. Този политически акт се превръща в основното събитие на конгреса на Путиновата партия „Единна Русия“. На 22 юни 2016 г. в свое обръщение Държавната дума на Русия поздравява инициаторите за този проект и обявява, че той ще обезпечи регионалната сигурност на Балканите¹⁴. Кодовото име на тази идея е Б-4¹⁵ и според нея Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина, Македония трябва да бъдат военно неутрални държави. Този руски проект е обусловен от влиянието на ЕС на Балканите и се явява контрапункт на американското присъствие в региона и *експанзионна* политика на НАТО към конкретни балкански държави. Според Русия проектът Б-4 ще осигури на Македония стабилност и икономическо развитие, а за предвидения алианс от неутрални държави – сигурност и логични перспективи. Стабилната неутралност отговаря на техните исторически традиции независимо в какви държави и съюзи са били включени. Смушаваща е увереността на Русия, че е задвижена реализацията на един проект, който предстои да еволюира, а в Македония се питат – каква тежест може да има проект, подписан от един коалиционен партньор (Стилкович), като за външната политика на държавата по конституция пряка отговорност имат президентът, премиер-министърът и министърът на външните работи.

Трето. Германия подготвя финансов план¹⁶ за икономически инвестиции в държавите от Западните Балкани, които все още не са членове на ЕС. Планът, наречен „Берлин плюс“¹⁷, може да се сравни с американската Програма за икономическо възстановяване на Европа след Втората световна война – т.нар. план

¹³ Ценков, Емил. Геополитически обзор, април 2017, публикуван на 1 май 2017 г.

¹⁴ Адамчевски, Мирче. Б-4 за Македонија во нов балкански сојуз. – *Колумни*, 24 февруари 2017.

¹⁵ Инициатор на проекта Б-4 е Сергей Железняк, заместник-секретар на Генералния съвет на партията „Единна Русия“ и член на Комитета за международни въпроси при Държавната дума.

¹⁶ Германия с план „Маршал“ за Балканите: Берлин подготвя план за икономически инвестиции в държавите, които едва ли скоро ще бъдат приети в ЕС, 6 юни 2017 // www.vesti.bg/sviat/balkani/.

¹⁷ Германска инициатива, лансирана през м. май 2017 г. от германския външен министър Зигмар Габриел, селективно ориентирана към определени държави в региона. През м. юни 2017 г. българският премиер изрази желанието на страната ни да се присъедини към тази инициатива.

„Маршал“. Предвижда се скоро берлинският план да бъде внесен за обсъждане в Европейския съвет, след което да се създаде специален фонд за Западните Балкани за икономическо стимулиране на страните.

Една от основните идеи е изграждане на инфраструктурни връзки, като магистрала между Сърбия, Босна и Херцеговина, Албания и Косово.

Целта на Германия е чрез инвестиции да тушира политическото напрежение в региона и по този начин да се погрижи за собствената си сигурност. Тлеещи или активни политически кризи има в Сърбия, Македония, Албания, Косово, Черна гора и Босна. Въпреки декларираната евроатлантическа ориентация, вътрешно-политическите проблеми и междудържавните пререкания ги отдалечават от фактическото членство в ЕС.

Четвърто. В унисон с позицията на държавите, които целят поддържане на перманентно напрежение на Балканите, е изявлението на **Тимоти Лес**¹⁸. Доколко той изразява позицията на Великобритания, е под въпрос. Част от прогнозите и анализите му звучат притеснително за сигурността на Балканите. Систематизирани, неговото констатации¹⁹ могат да се обобщят:

- завръщане на национализма на Балканите; евентуалното отслабване на западното влияние ще създаде предпоставка за прекрояване на балканските граници;
- нови бежански потоци ще залееят Балканите. Предстоящ хаос може да се очаква след вероятното отцепване на Република Сръбска, която чрез референдум ще предпочете присъединяването си към Сърбия. Ролята на Русия в пренареждането на пъзела ще бъде определяща, а целта е минимизиране на западното влияние на Балканите;
- ефектът на доминото ще се прояви в няколко посоки: първо, хърватите в Босна ще се опитат да се присъединят към Хърватска заедно с територията, на която живеят. И второ, албанците в РМакедония ще се опитат да реализират вековния си блян за Велика Албания, като се отделят териториално от Македония и заедно с Косовските албанци се присъединят към Албания.
- Според Тимоти Лес основният двигател на тези процеси в РМакедония ще бъдат албанските партии, които са в коалиция със СДСМ на Зоран

¹⁸ Тимоти Лес е анализатор, дипломат и проводник на политиката на британското министерство на външните работи. Бил е начело на канцеларията на Британското посолство в Бая Лука (Босна и Херцеговина). Завеждащ-отдел „Направление Югоизточна Европа“; Политически секретар на Британското посолство в Скопие. Дипломатическата му кариера се предхожда от преподавателска. Т. Лес е преподавал Източноевропейска политика в университета в Кент. Бил е анализатор и в рейтинг-агенцията „Дан енд Бредстрий“, отговаряща за Балканите и територията на бившия Съветски съюз. Директор на агенцията „Нова Европа“, занимаваща се с изследване нивата на политически риск в Източна Европа. В отговор на статията на Джасмин Муханович „Ново разделение е последното нещо, от което се нуждаят Балканите“, Тимоти Лес твърди, че на балканските страни им липсва опит за работа в мултиетническа среда и е време да се обмисли ново териториално разпределение на региона. – In: Less, Timoty. Mult-ethnic States have failed in the Balkans. – Balkan Insight, January 2017.

¹⁹ Македонија. – *Весту*, 21 декември 2016.

Заев и Радмила Шекеринска. Независимо дали са на власт или в опозиция, те работят за една и съща идея и цел. Подкрепата на международния фактор също не е за пренебрегване.

- просръбски ориентираните черногорци, които са почти половината от населението на Черна гора, ще потърсят сдружаване с разширена Сърбия;
- България и Гърция ще си разпределят остатъчна Македония след териториалното отделяне на областите, населени с албанци;
- Русия ще засили своята позиция на Балканите чрез традиционно добрите си контакти и отношения с православните Сърбия, Черна гора, Гърция и България;
- Нарастващото влияние на ислямския фактор ще провокира навлизане на мюсюлмански екстремисти от Саудитска Арабия и др. страни и ескалацията на насилието в някои балкански райони ще бъде неизбежна;
- Основна роля за прекрояването на Балканите имат САЩ, които, прикрити под лозунга „Защита правата на малцинствата“, подкрепят и стимулират вътрешната фрагментация на мултиетническите държави.

Новият балкански порядък според Лес е перспектива, която успешно би се реализирала, ако отслабне влиянието на ЕС.

Дали това е удачната формула за сигурност в региона? И реален ли е въпросът – Западните Балкани – не кога, а дали?

Извеждането на темата за Западните Балкани като един от основните приоритети на българското председателство е изключително важна. Наивно е да вярваме обаче, че нашият принос е изключителен. Шест месеца ентусиазъм не са тъждествени на последователна и аргументирана външна политика. Истината е, че през последните 10–12 години изпуснахме възможността да водим активна регионална политика, включително в посока Западните Балкани. Най-голямата слабост на българската външна политика е нейната непоследователност. Изключвам последната година по обективни съображения.

Българската външна политика трябва да се ориентира в посока:

- Развитие на двустранните отношения. По инициатива на България може да се създадат и развият механизми за ситуационни съюзи;
- Стабилизация. Най-близка достижима цел: да се генерират реформи, да се стимулират политики;
- Икономическо развитие в рамките на Берлинския процес.

Притеснително е, че в Стратегията на ЕС има само 4 реда за Западните Балкани. Текстът е пълен с условности, което предполага една силно свита перспектива за Западните Балкани.

- И най-важното е да се отстояват българските национални интереси тук – на Балканите²⁰.

Най-точните и рационални оценки ще бъдат дадени от дистанцията на времето.

²⁰ Григоров, Петър. Перспективите пред Балканите след подписването на Договора за приятелство, добросъседство и сътрудничество между България и Македония – *Геополитика*, 09 септ. 2017.

ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ – ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ ИЛИ НЕУТРАЛИЗАЦИЯ

ас. д-р Йорданка Стоянова-Тонева
ВСУ „Черноризец Храбър“

Резюме: Един от основните приоритети на България в периода на българското председателство на Съвета на ЕС беше европейската перспектива за Западните Балкани. Този акцент в политиката на страната ни пряко засяга бъдещата регионална политика на всички балкански страни. В изследването се анализират основните причини за българския приоритет и значимостта на всички факти, събития и процеси на Балканите, водещи до динамизиране на междудържавните отношения.

Съпоставени са двете основни тенденции, които е възможно да се открият на балканската сцена – стремежът към европеизация на Западните Балкани и опитите за неутрализация на определени територии, свързани с глобалните геостратегически интереси на големите политически играчи.

Ключови думи: евроинтеграция, Западни Балкани, българско председателство на ЕС, политика, сигурност, международни отношения, национални интереси.

WESTERN BALKANS – EUROPEAN INTEGRATION OR NEUTRALIZATION

assist. prof. Yordanka Stoyanova-Toneva, PhD
VFU „Chernorizets Hrabur“, Varna

Summary: One of Bulgaria's main priorities during the Bulgarian Presidency of the EU Council was the European perspective for the Western Balkans. This emphasis in the politics of our country directly affects the future regional policy of all Balkan countries. The study analyzes the main reasons for the Bulgarian priority and the importance of all the facts, events and processes in the Balkans leading to the dynamic of interstate relations.

The two main trends that can be identified on the Balkan scene are compared – the pursuit of Europeanization in the Western Balkans and attempts to neutralize certain territories related to the global geo-strategic interests of major political players.

Keywords: European integration, Western Balkans, Bulgarian EU Presidency, politics, security, international relations, national interests.

ИНТЕГРАЦИЯТА НА БЕЖАНЦИТЕ И НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Десислава Аргирова

докторант към катедра „Социални и правни науки“

Технически университет – Варна, България

e-mail: desislavamp@gmail.com

ВЪВЕДЕНИЕ

Интеграцията на бежанците е един от показателите за демократичност на обществото, показател за развитието и утвърждаването на човешките права и свободи. Тя е непрекъснат и динамичен процес, който изисква усилия и готовност от страна на бежанците да се приспособят към приемащото ги общество, без да е нужно да се отказват от своята културна идентичност, и съответно – готовност и разбиране от страна на приемащата общност и публичните институции да възприемат бежанците като равнопоставени личности на самите тях. Интеграцията е дългосрочен двупосочен процес на взаимно приспособяване на прииждащи имигранти и граждани на приемащата държава. Заетостта играе ключова роля в процеса на интеграция, а основното познаване на езика, историята и институциите на приемащото общество е от изключително значение за интеграцията. Подкрепата в процеса на образование играе главна роля за успешното и активното участие в обществения живот. Осигуряването на достъп до институциите, както и до обществените стоки и услуги, наравно с местните граждани и без дискриминация, общуването и взаимодействието с тях, са основни механизми за процеса на интеграция. Правото на културна и религиозна идентичност следва да се гарантира, с изключение на случаите, в които културните или религиозните практики противоречат на неприкосновени права в рамките на европейското и национално законодателство. Интеграционните политики и мерки е добре да се включват като част от всички политики и нива на управление, а актуализирането и усъвършенстването на нормативната уредба, определяща правата и задълженията на бежанците, както и анализът на вътрешното законодателство и разработването на предложения за изменение и допълнение на нормативни актове, определящи правата и задълженията на бежанците, са от съществено значение за улесняване на интеграцията в българското общество. (<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=667>, посетен на 12.06.2019 г.).

Във всеобщата декларация за правата на човека е посочено: „Всеки има право да търси и да получи убежище в други страни, когато е преследван“. Поради факта, че никъде не са посочени задълженията на отделните държави да предоставят убежище, всяка отделна държава на принципа на върховенството на държавния суверенитет решава дали да предоставя убежище при определени обстоятелства, или да не предоставя този вид закрила. В хода на производството за предоставяне на съответен вид особена закрила лицата са под по-благоприятния правен режим на търсещите убежище, регламентиран в Закона за убежището и бежанците и за тях по време на производството не се прилага Законът за чужденците в Република България. След окончателното приключване на съответното производство с влязъл в сила необжалваем акт, с който се отказва предоставяне на особена закрила, те отново попадат под общите разпоредби на Закона за пребиваване на чужденците в Република България. Съществува разлика между понятията „търсещи убежище“ и получили съответния вид особена закрила в Република България (убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут, временна закрила). До приключване на съответното производство лицата са от категорията на търсещи особена закрила (кандидат-бежанец, бежанци в производство и т.н.). След това те или получават съответния правен статут, или получават отказ, и ако нямат друго правно основание, трябва да напуснат територията на Република България (Цанков, Веселин. Бежанско право. София, 2006).

В съвременната реалност възприемането на понятието за сигурността излиза извън границите на националната сигурност. Съществува мнение, че в основата на възприятието за сигурност стоят политическият, военният, икономическият и общественият сектор, които функционират едновременно (Baylis, J., Smith J. Globalization of World Politics. Oxford University Press, 2001, p. 255).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Убежището е един от видовете закрила на чужденци, преследвани заради техните убеждения или дейност в защита на международно признати права и свободи. Предоставя се от Президента на Република България съгласно чл. 98, т. 10 от Конституцията на Република България (КОНСТИТУЦИЯ на Република България, обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.100 от 18 декември 2015 г.). Законът за убежището и бежанците от своя страна определя условията и реда за предоставяне на закрила на чужденци на територията на Република България, включително условията и реда за предоставяне на убежище. Съгласно този закон всеки чужденец може да поиска предоставяне на убежище в Република България, като изложи искането си до Президента лично и по собствена воля. По време на производството за предоставяне на убежище и след предоставяне на същото чужденецът не може да бъде връщан на територията на държава, в която са застрашени неговият живот или свобода по причина на раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политическо мнение и/или убеждение, или той е изложен на опасност от изтезания или други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание. От друга страна, чужденците, подали молба за убежище или получили убежище в страната, носят

гражданска, административнонаказателна и наказателна отговорност при условията и по реда, касаещи българските граждани, както и придобиват правата и задълженията на българските граждани, с изключение на ограниченията, предвидени в чл. 31 във връзка с чл. 32, ал. 1, т. 1–4 от Закона за убежището и бежанците, а именно: да участват в избори за държавни и местни органи, в национални и местни референдуми, както и да участват в създаването и да членуват в политически партии; да заемат длъжности, за които със закон се изисква българско гражданство; да бъдат военнослужещи и други, изрично предвидени със закон. Съгласно чл. 6, ал. 2 от Закона за убежището и бежанците по искане на Президента на Република България, длъжностните лица в Държавната агенция за бежанците установяват всички факти и обстоятелства от значение за производството за предоставяне на убежище и оказват съдействие.

Международната закрила включва статут на бежанец и хуманитарен статут и се предоставя от председателя на Държавната агенция за бежанците при Министерския съвет. Статут на бежанец се предоставя на чужденец, който изпитва основателни опасения от преследване поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или поради политическото си мнение или убеждения и именно поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на държавата си по произход или да се завърне в нея. Хуманитарен статут се предоставя на чужденец, който не отговаря на изискванията за предоставяне на статут на бежанец и е принуден да напусне или да остане извън държавата си по произход, тъй като в тази държава е изложен на реална опасност от тежки посегателства, като смъртно наказание или екзекуция, изтезание, нечовешко или унижително отношение или наказание. Хуманитарният статут се предоставя и в случай на война, когато за хората от определена държава съществуват тежки и лични заплахи срещу живота или личността им като цивилни лица поради насилие, произтичащо от вътрешен или международен въоръжен конфликт.

Временна закрила се предоставя в случай на масово навлизане на чужденци, които са принудени да напуснат държавата си по произход поради въоръжен конфликт, гражданска война, чужда агресия, нарушаване на човешките права или насилие в големи размери на територията на съответната държава или в отделен район от нея и които не могат по тези причини да се завърнат там. Министерският съвет предоставя временна закрила, въведена с решение на Съвета на Европейския съюз. Сроктът на временната закрила се определя с решението на Съвета на Европейския съюз (Закон за убежището и бежанците, обн., ДВ, бр. 54 от 31.05.2002 г., изм. и доп., бр. 80 от 16.10.2015 г., в сила от 16.10.2015 г., бр. 101 от 22.12.2015 г.).

Изкуството да успеем, от една страна, да се противопоставим на предразсъдъците за бежанците, като се опитаме да извлечем от тяхното присъствие ползите, които биха могли да донесат на българския бизнес, като, от друга страна, имаме предвид сериозните културни, религиозни и ценностни различия, които мигрантите предстои да преодоляват в процеса на приспособяване към нашата икономическа, социална, културна и правна среда, е ключов фактор към успешната интеграция (проф. д-р Николай Натов. „Кризата с бежанците – възникване, правни аспекти, проблеми и разрешения. Влиянието ѝ върху международните бизнес отношения“. София, февруари 2016 г.).

Макар интеграцията да се осъществява в рамките на националната политика и в конкретен културен контекст, тя е в основата си един дълбоко личен процес, чрез който у бежанците се създава усещане за принадлежност, като само по този начин те биха могли да създават приятелства и да се радват на взаимно уважение. Социално-икономическите характеристики на приемащото общество, медийно разпространяваните представи и преувеличаването на единичния междуличностен или локален конфликт до събитие с национално значение, влияят негативно на емиграционните и имиграционните процеси (<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ejsp.222>, посетен на 15.06.2019 г.). Създаването на официална програма за презаселване представлява щедро изразяване на ангажираността на държавата да сподели отговорността за справяне с бежанската ситуация със страните на първо убежище. За да стане обаче презаселването едно трайно решение, бежанците трябва да разполагат с възможността и подкрепата, необходими за интегрирането им в новите общности. Създаването на програма за презаселване изисква предварителна подготовка между нивата на държавните власти и/или неправителствените партньори, за да се гарантира, че още при пристигането на бежанците и за целия период на интеграцията им ще бъдат налице необходимите услуги за прием и интеграция.

След Втората световна война много хора, избягали от своите държави по време на войната, не могат или не искат да се завърнат в тях заради преживяното, разрушенията и липсата на сигурност. Затова международната общност решава да уреди техния въпрос, като приеме разпоредби тези хора да получат разрешение да останат там, където се намират, за да живеят спокойно и без страх за живота си. Така през 1951 г. Организацията на Обединените нации (ООН) приема Конвенцията за статута на бежанците, подписана в гр. Женева, Швейцария, и затова е по-известна като „Женевската конвенция от 1951“ (Конвенция за статута на бежанците (Женевска конвенция), приета на 28 юли 1951 г. от Конференцията на пълномощниците на ООН по статута на бежанците и лица без гражданство, ратифицирана със закон на Народното събрание от 22 април 1992 г., допълнена със закон на Народното събрание от 1 април 1993 г., в сила за Република България от 10 август 1993 г.). По-късно, през 1967 г., в Ню Йорк допълнително е подписан и Протокол за статута на бежанците, известен като „Нюйоркският протокол“. Тези два международни акта уреждат правата на хората, избягали от страната си на произход в друга държава, за да потърсят убежище и закрила. Най-важното между тях е правото да се получи „статут на бежанец“.

Във всички държави от Европейския съюз Женевската конвенция на ООН се спазва и прилага като задължителна. Освен нея Европейският съюз има и други общи правила, които освен статута на бежанец уреждат и възможност за получаване на един допълнителен вид статут на територията на Европа, наречен „субсидиарна закрила“. В България тази субсидиарна закрила се нарича „хуманитарен статут“. Така човек, който търси закрила, може да получи в държавите от Европейския съюз един от двата вида индивидуални статута – статут на бежанец или субсидиарна закрила (хуманитарен статут), които са познати под общото име „международна закрила“. България се присъединява и подписва Женевската Конвенция и Нюйоркския протокол през 1992 г., а през 2007 г. се присъединява и

към държавите от Европейския съюз. По този начин за България са задължителни както правилата на ООН за закрила на бежанците, но така също и правилата на ЕС за предоставянето на международна закрила – както под формата на статут на бежанец, така и под формата на хуманитарен статут. (<http://asylum.bg/bg/bg-3/>, посетен на 18.06.2019 г.).

Европейският съюз е изправен пред значителни външни предизвикателства, изискващи съгласие за политически, икономически и социални решения, включително: за запазване единството на Съюза, насърчаване на световната търговия и запазване позицията на Европа като водещ търговски блок; управление на миграционния натиск и запазване принципите на Шенгенското споразумение; защита принципите за национална сигурност на държавите членки и постигане единомислие в мерките срещу нелегалните икономически мигранти. Европа днес е изправена пред дилемата дали да продължава с политиката си на отворени граници, или да засили рестрикциите. Кризата с бежанците и мигрантите включва търсенето на баланс между сигурност и хуманитарен аспект. Незатихващите военни действия и нестабилната обстановка в редица държави са основен определящ фактор за интензивността на миграционните вълни към Европа. Наред с това увеличаващият се брой на младежкото население в територии със слабо развити икономики, недостигът на ресурси и дълбоките социални противоречия в Африка и Близкия изток са катализатор за живеещите там да потърсят по-добри условия за работа и живот. Бежанското право започва по-рано от регулирането на човешките права в международното право, а формирането на института по правата на бежанците е свързано с развитието на международните отношения. Миграционният и бежански натиск повече от век поражда необходимостта от съгласувана и последователна международна политика за тяхното подпомагане и сигурност. Предприетите мерки за разселване и връщане на икономическите мигранти, които не са застрашени в собствените си държави, не влияе особено възпиращо върху желаещите да влязат в ЕС, което затруднява държавите членки, особено тези, които имат задължението да охраняват външните граници на Съюза, сред които е България. Националните интереси за сигурност блокират най-ценните принципи на Шенген и Дъблинския регламент и по границите се издигнат преградни стени.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Бежанците са хора със свои собствени истории. Те обичат, страхуват се, имат планове за бъдещето или пък свой собствен бизнес. Те са хора с умения и таланти и ако успеем да се противопоставим на предразсъдъците за тях и се опитаме да извлечем ползите, които те несъмнено биха могли да ни донесат, помагайки им да преодолеят културните, религиозни и ценностни различия, които им предстоят в процеса на приспособяване към нашата икономическа, социална, културна и правна среда, ще успеем да им помогнем да се интегрират успешно, а тогава те не биха били опасност за националната сигурност.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Всеобща декларация за правата на човека.
2. Закон за убежището и бежанците. Обн., ДВ, бр. 54 от 31.05.2002, изм. и доп., бр. 80 от 16.10.2015 г., в сила от 16.10.2015 г., бр. 101 от 22.12.2015 г.
3. КОНСТИТУЦИЯ на Република България. Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 100 от 18 декември 2015 г.
4. КОНВЕНЦИЯ ЗА СТАТУТА НА БЕЖАНЦИТЕ (ЖЕНЕВСКА КОНВЕНЦИЯ), приета на 28 юли 1951 г. от Конференция на пълномощниците на ООН по статута на бежанците и лица без гражданство, ратифицирана със закон на Народното събрание от 22 април 1992 г., допълнена със закон на Народното събрание от 1 април 1993 г., в сила за Република България от 10 август 1993 г.
5. Цанков, Веселин. Бежанско право. София, 2006.
6. Натов, Николай. „Кризата с бежанците – възникване, правни аспекти, проблеми и разрешения. Влиянието ѝ върху международните бизнес отношения“. София, февруари 2016 г.
7. Baylis, J., Smith J. Globalization of World Politics. Oxford University Press, 2001, p. 255.
8. <http://www.refugee-integration.bg/>, посетен на 19.06.2019 г.
9. <http://asylum.bg/bg/bg-3/>, посетен на 18.06.2019 г.
10. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ejsp.222>, посетен на 15.06.2019 г.
11. <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=667>, посетен на 12.06.2019 г.

**ИНТЕГРАЦИЯТА НА БЕЖАНЦИТЕ И НАЦИОНАЛНАТА
СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Десислава Аргирова

докторант към катедра „Социални и правни науки“

Технически университет – Варна, България

e-mail:desislavamp@gmail.com

Резюме: Поддържането на стабилното икономическо и социално развитие на Черноморския регион изисква съвременна имиграционна политика, включваща интензивна борба с нелегалната миграция, подпомагане на легалната миграция, както и интеграция на постоянно пребиваващите имигранти в обществото на приемащата страна. Миграционната политика е свързана с осигуряване на безопасност, а постигането на тази цел е невъзможно без координация и взаимодействие на национално и на международно ниво в съответствие с Договора за Европейската общност и Договора за Европейския съюз, Конвенцията за прилагане на Споразумението от Шенген, както и националната правнонормативна уредба в частта ѝ за контрола на границите. Проблемите, свързани с граничното управление, не могат да бъдат решени единствено на границата, а изискват действия на всички нива в национален и международен план. Усъвършенстването на ефективните гранични проверки и наблюдение, предотвратяването и пресичането на посегателства срещу

обществения ред и националната сигурност заедно с разработването на обща политика по предоставяне на убежище, съобразена с националните законодателства на отделните държави, се открояват като приоритет и необходимост в съвременната реалност.

Ключови думи: бежанци, интеграция, сигурност, миграция, Европейски съюз.

INTEGRATION OF REFUGEES AND NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Desislava Argirova

*PhD Student of Social and Law Sciences Department
Technical university of Varna, Bulgaria
e-mail: desislavamp@gmail.com*

Summary: Maintaining the stable economic and social development of the Black Sea region requires a modern immigration policy, including an intensive fight against illegal migration, support for legal migration, and the integration of immigrant residents in the host society. Migration policy is related to ensuring safety and achieving this goal is impossible without coordination and interaction at national and international level in accordance with the EC Treaty and the Treaty on European Union, the Convention Implementing the Schengen Agreement as well as the national legislation in its part on border control. Border management issues can't be resolved only at the border, but require action at all levels nationally and internationally. Improving effective border controls and monitoring, preventing and intercepting attacks on public order and national security, along with the development of a common asylum policy tailored to the national laws of individual countries, are highlighted as a priority and a necessity in today's reality.

Keywords: refugees, integration, security, migration, European Union.

ПОЛИТИКИ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА РАДИКАЛИЗАЦИЯТА В ОБЩЕСТВОТО

Сали Любенов, студент III курс – ЗНС
Александър Иванов, студент IV курс – Психология

През последното десетилетие броят на терористичните атаки или на опитите за извършването им продължава да нараства в цял свят. В Европейския съюз, въпреки сравнително малкия брой терористични атаки и жертви, заплахата за сигурността на гражданите остава постоянна. В този смисъл тероризмът представлява сериозна заплахата и за българското общество, и за националните интереси.

Тероризмът категорично се свързва в множество изследвания с предхождащото го явление радикализация. Става дума за комплексен, динамичен и сложен процес, който създава рискове и заплахи за националната сигурност. Свързан е с поляризация и нарушаване на социалното единство в обществото и следва да му се противодейства на ранен етап чрез прилагането на мултидисциплинарен подход. Ранното разкриване създава възможност за прилагане на мерки по превенция не само на самата радикализация, но и за осуетяване привличането на радикализираните лица към терористични структури, за дерадикализация и социална реинтеграция на бивши привърженици на антидемократични доктрини, използващи насилието като метод за постигане на целите си.

С приетата Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма на Република България (2015–2020) с Решение №1039 на Министерски съвет от 30.12.2015 г. страната ни представи един концептуален подход за справяне с проблема радикализация. Акцентът в Стратегията е върху политиките за превенция и по-доброто разбиране на радикализацията. Дават се определения на термините радикализъм, екстремизъм, тероризъм и други, които, независимо от липсата на общоприети определения, са все пак добър първи опит.

„Радикализацията е процес, по време на който се достига до крайност на мненията, възгледите, вярванията и идеологиите до степен на яростно отхвърляне на алтернативни на проповядваните идеи. Радикализацията се характеризира с решителна готовност за налагане на собствените възгледи и принципи над тези на останалата част от обществото чрез отхвърляне на конституционните устои на демокрацията и непризнаване на основните права на човека. Много често това

води до споделяне на идеологията на насилието“ (Гл. II. Чл. 1, т. 11). Следователно, първо, радикализацията не е акт, а продължителен процес. И второ, той може да се задълбочи до степен на налагане на тези идеи над останалата част от обществото. В тази връзка важно разграничение е направено с радикализация, която води до насилие (насилствена радикализация): явление, при което отделни личности или групи възприемат мнения, възгледи и идеи, които могат да доведат до актове на тероризъм. „Насилственият екстремизъм“ е дефиниран като явление, при което отделни личности или групи подкрепят или извършват идеологически мотивирано насилие, за да постигнат своите идеологически цели. Тези две явления водят до заплахата за основните общочовешки ценности, като свободата и правата на личността, и до заплахата за сигурността в обществата. Най-крайното явление, дефинирано в Стратегията, е тероризмът – „всяко деяние с криминален характер, съпроводено с акт на насилие, което чрез преднамерено застрашаване на безопасността и живота на гражданите, както и на важни инфраструктурни обекти, има за цел да създаде страх и несигурност в обществото и да дестабилизира демократичните институции като средство за постигане на конкретни политически и идеологически цели“ (Гл. II. Чл. 1, т. 17).

В редица изследвания, посветени на въпросните явления, се очертават редица фактори, които способстват за или водят към радикализация. Те могат да бъдат на макро- и микросоциално ниво и индивидуално-личностни. На макросоциално ниво факторите са глобализацията, която позволява безпрепятствено разпространение на идеологии, безпроблемното движение на хора и средства. От този порядък са проблемите в интеграцията на малцинствени групи, бедността и социалната безперспективност. На микросоциално ниво се разглеждат такива категории като: социалната идентификация, колективните емоции, взаимодействието между отделни групи, отчуждаването от държавата и обществото. На индивидуално ниво са факторите като: личностни характеристики, личен опит, емоциите, пол, възраст и т.н. Според доклад на Тодор Цветков „все повече специалисти осъзнаха, че в основата на тероризма стои религиозната радикализация и че не всеки радикален се превръща в терорист, но всеки терорист преди това е бил радикален“ (Сборник „Радикализъмът и младите“, редактор Йордан Божилов. Изд. Елестра ЕООД, 2016, с. 8).

Тероризмът е сложен феномен, отличаващ се с етапност. Първата фаза от него е именно радикализацията. Една от причините за радикализация, която се посочва през годините, е крайната бедност и необразованост, но в съвременния модерен свят това не е задължително. Интересен факт е, че все повече високообразовани индивиди от средностатистически, дори и богати семейства могат да се радикализират. Обстоятелство, което може да се обясни от психологическа гледна точка. В тази връзка теорията за кореновите причини на радикализацията е съвсем точна. Според нея корените на това явление са някъде дълбоко в психиката и миналото на индивида. В определен момент тези причини пораждат проблем, който води и до акта на тероризъм (Сборник „Радикализъмът и младите“, редактор Йордан Божилов. Изд. Елестра ЕООД, 2016, с. 9–11).

Първият етап от процеса радикализация е предварителната радикализация. Следва идентифициране с идеологията, системно обучение, действие за каузата. През първия етап лицето бива повлияно от вътрешни и външни фактори, като

криза на идентичността, фрустрация, лична травма, дискриминация, чувство за несправедливост, натиск от семейство или общността и т.н. Приемане на идеологията е следващият етап. Лицето приема идеите на дадена група и оправдава поведението си според нейните критерии. Без обучение не може лицата да бъдат използвани и да се достигне до крайния етап на радикализацията. Обучението представлява получаване на указания за действия и усвояване на начин на мислене, като няма място за критики и обмисляне на казаното. Като последно е действието за каузата. Това са конкретните актове, на които е готов индивидът. Тези актове могат да бъдат интелектуални, физически, самоубийство, участие в насилствени актове (Сб. „Радикализъмът и младите“, редактор Йордан Божилов. Изд. Елестра ЕООД, 2016, с. 12, Тодор Цветков).

Установените индикатори, които подсказват възможността конкретно лице да е в процес на радикализация, са няколко: промяна на имена, използване на псевдоними, например името на водач, на основатели на групировка, на жертвали се за идеята „герои“ и други. Най-забележимата промяна е в поведението на личността. Това може да е стремеж към чести контакти с водачи на радикални групировки. Промяна в традиционните религиозни ритуали. Участие в закрити събития. Ползване на интернет форуми с радикално съдържание. Промяна в модела на пътуване или престой в специфични райони. Явно показване на принадлежност към дадена радикална общност или група. Яростно защитаване на техните идеи и принципи. Незачитане на държавната власт, отричане на демократичните ценности, проява на крайни вярвания в правилността на дадени идеи и принципи. Свързани с идеологията е отричането на светската власт и установените от нея норми. Отричане на научните достижения и теории до ниво на абсурдност за останалите членове на обществото, е един от най-очевидните признаци, свързани с вътрешните убеждения на индивида (Сборник „Радикализъмът и младите“, редактор Йордан Божилов. Изд. Елестра ЕООД, 2016, с. 14, Тодор Цветков).

Обобщено, анализът на мотивите за радикализация позволява те да бъдат условно разделени на четири категории: идеологически убеждения, търсене на нови усещания и приключения, търсене на духовен смисъл и изкупление чрез радикализирането и търсене на възможност безнаказано да се извършат престъпления. Тази класификация дава възможност за групиране и на мерките, които следва да се предприемат в няколко групи – превенция, обучения на служители на „първа линия“, центрове за обучение на гражданите, съвместни европейски програми, медийно отразяване, развиване на контрааргументи срещу радикализация, използване на единен език против радикализацията.

В приетата Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма на Република България (2015–2020) систематизирано са представени визията, политиките и подходът за работа чрез различни мерки във връзка с превенцията на явленията. Важна група мерки са:

- повишаване устойчивостта на отделни хора или групи, уязвими към рекрутиране и пропаганда на екстремистки идеологии с цел противодействие на фактори от типа „търсене“ или мотивационни фактори при уязвими групи, които допринасят за еволюцията им към възприемане, подкрепа и участие в екстремистки идеи, проекти и действия;

- развиване на критично мислене и преценка сред младежите и уязвимите групи чрез образование, възпитание, спорт и повишаване на осведомеността за демократичните ценности и предлагане на алтернативни роливи модели, перспективи за развитие и поле на действие и реализация;
- премахване на условията и предпоставките, създаващи благоприятна среда за проникване и възприемане на радикални и екстремистки идеи и убеждения.

Тази група мерки е акцентът на настоящото изследване. За да бъдат ефективни те, на първо място е от значение познаването и разбирането от страна на обществото на радикализацията и сродните с нея явления. В каква степен се познава същността на процеса и до колко хората са чувствителни и могат да идентифицират опити за радикализиране може да бъде установено с метода на анкетното проучване, който беше използван, и резултатите потвърдиха по-горе изложеното твърдение.

Целта на изследването е да се измери нивото на разбиране и познаване на обществените явления – радикализация и насилствен екстремизъм при младото поколение.

Задачи на изследването:

1. Определяне на понятийното поле.
2. Подготовка на анкетното проучване – създаване на анкетна карта.
3. Събиране, представяне и анализ на емпиричните данни.
4. Обсъждане на резултатите от анкетното проучване.

Метод на изследване: за реализацията на целта и задачите се използва метода на анкетното проучване. Създаде се авторска анкета, която е съставена от 27 айтема. Тя включва 4 блока въпроси, които са логически обвързани с целта на проучването. Част от въпросите са взаимствани и модифицирани от анкетните карти на изследванията на Йордан Божилов (Сб. „Радикализъмът и младите“, редактор Йордан Божилов. Изд. Елестра ЕООД, 2016, с. 68–73) и Областния център младежких и гражданских инициатив „Содружество“ (Результаты социологического исследования „Экстремизм среди молодежи на территории Вологодской области“. – Обл. центр молодеж. и гражд. инициатив „Содружество“. Вологда: Содружество, 2014, с. 40–56). Анкетата се разпространи онлайн чрез използване на система за провеждане на проучвания.

Изследвани лица: в анкетното проучване участват 153 лица – мъже и жени, със средна възраст $M=29$ г. Разпределенията по пол и степен на образование са представени в Таблица 1.

Таблица 1. Разпределение на изследваните лица по пол и степен на образование

Характеристики на извадката	Брой изследвани лица	%
Пол		
Мъже	29	19
Жени	124	81
Образование		
доктор	4	2,6
магистър	50	32,7
бакалавър	28	18,3
специалист	3	2
обучаващ се	64	41,8
без квалификация	4	2,6

Резултати: данните от анкетното проучване са представени според четирите блока въпроси, които целят систематизирано разгръщане на целта на проучването. Те са обособени по следния начин:

- Познаване на същността на обществените явления – радикализъм и насилствен екстремизъм;
- Разпознаване на факторите и условията, които подпомагат разпространението на радикализъм и насилствен екстремизъм;
- Познаване на механизма за превенция на радикализъм и насилствен екстремизъм;
- Информираност и обучение.

Първият блок въпроси се отнасят до познаването на същността на явленията, обобщение на отговорите е представено в Таблица 2.

Резултатите показват, че болшинството респонденти разпознават явлениято радикализъм, като посочват определението му от нормативните документи – „**привързаност към крайни мнения, възгледи, вярвания, идеологии до степен на яростно отхвърляне на алтернативни**“. Повече от една трета от анкетиранияте определят явлениято като опасно за българското общество. Групите, които са определени като най-уязвими, са хората с нисък образователен ценз, със социално-икономически проблеми и преди всичко мъже от 18- до 30-годишна възраст. Категорично се утвърждава и връзката между краен екстремизъм, радикализъм и насилие. Тези данни дават посока за разсъждение, че проблемът е в действителност актуален, обществото го разпознава като опасност и традиционно го свързва с въздействието на средата на живот. Следователно хората от рисковите групи, особено младите, следва да са основен обект на механизмите за превенция.

Таблица 2. Относителен дял на отговорите на въпроси от първи логически блок

Въпрос	Отговор	Относителен дял
Според Вас радикализация е?	привързаност към крайни мнения, възгледи, вярвания, идеологии до степен на яростно отхвърляне на алтернативи	132 (86,3 %)
Според Вас съществува ли опасност от радикализация в България?	- да, съществува такава опасност и тя е реална - да, съществува такава опасност, но тя не е непосредствена	60 (39%) 56 (36,4%)
Кои са според Вас най-податливите на радикализация групи?	- до 18 години - от 18 до 30 години	95 (62,1 %) 123 (80,4 %)
Кои са според Вас най-податливите на радикализация групи?	- с нисък образователен ценз - със социално-икономически проблеми - с различна етническа и религиозна принадлежност	111 (72,5 %) 107 (69,9 %) 83 (53 %)
Кои са според Вас най-податливите на радикализация групи?	- Мъже - Жени	142 (92,8 %) 11 (7,2 %)
Смятате ли, че хората, склонни към прояви на краен екстремизъм и радикализъм, са склонни и към прояви на насилие?	Да	122 (79,2%)

Айтемите за разпознаване на факторите и условията, които подпомагат разпространението на радикализъм и насилствен екстремизъм, са от втория логически блок въпроси. В Таблица 3 са представени отговорите, получили най-голям относителен дял.

Таблица 3. Относителен дял на отговорите на въпроси от втори логически блок

Въпрос	Отговор	Относителен дял
Кои от изброените фактори/ условия способстват най-много за радикализация? Моля, посочете до три фактора или посочете друг:	• социално отхвърляне • крайна религиозност • дейност на радикални организации	101 (65,6 %) 86 (55,8%) 74 (48,1%)
Според Вас има ли връзка между процесите интеграция на малцинствени групи и радикализация?	• да, има връзка при условие на липсваща или неадекватна интеграция • да, има връзка, но при наличие и на други фактори	49 (31,8%) 62 (40,3%)
Считате ли, че съществува връзка между миграционните потоци и процеса на радикализиране?	• категорично да • само ако се насажда негативно отношение към мигрантите	74 (48,1 %) 47 (30,5 %)
Какви са според Вас причините, които водят до поведение на насилие? Моля посочете до три от изброените или допълнете.	• склонността да се следва модел на поведение, който налага групата, към която принадлежиш • незачитане на личността на другите хора • това е начин за обществена изява и на усещането за „значимост“	98 (63,6%) 89 (57,8 %) 64 (41,6 %)
Ако станете свидетел на оскърбителна постъпка към човек, заради неговата национална, етническа или религиозна принадлежност, как ще постъпите?	• ще се опитам да защита потърпевшия	88 (57,1 %)

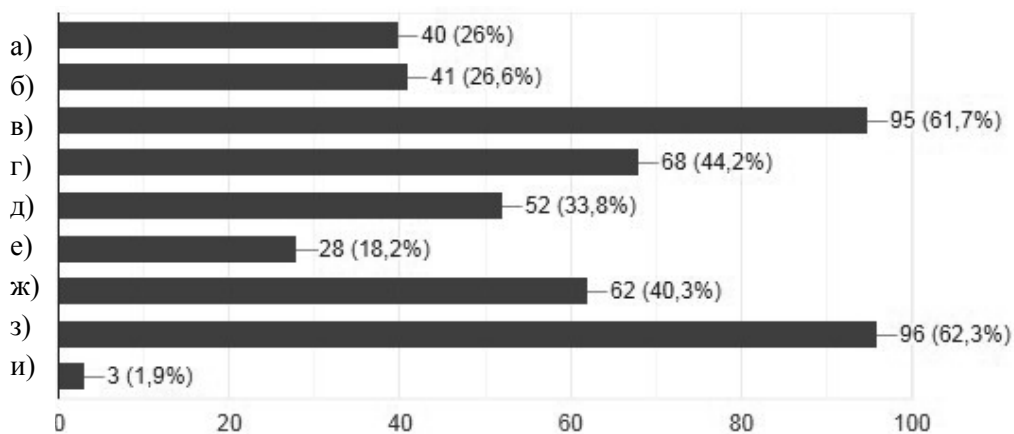
Срещали ли сте проява на дискриминационно отношение поради Вашата национална, религиозна или етническа принадлежност?	• не ми се е случвало • да, но рядко	110 (71,4%) 22 (14,3%)
Срещали ли сте прояви на насилствен екстремизъм в ежедневието си?	• не съм срещал • случвало ми се е	100 (64,9%) 31 (20,1%)

Данните показват разпознаване на факторите, които спомагат разпространението на социалното явление – радикализъм. Основните три фактора, които посочват респондентите, са свързани и значими – социално отхвърляне, крайна религиозност, дейност на радикални организации. Въздействието им изправя личността пред деструкция и податливост на заемане на крайни възгледи и гледни точки, които често са подтиквани от радикални организации. Голяма част от анкетираните смятат, че интеграцията на малцинствените групи има връзка с радикализма, но 40,3% отчитат и други фактори. Тези данни са показателни, защото се наблюдава разграничаване на интеграцията като положителен процес при осъществяването ѝ с подходящи мерки и даваща положителни резултати. Но рискът от злоупотреба с малцинствените групи е осезаем и отчетен. Миграционните потоци също са свързани с радикализацията като развиващ се процес, но при негативно отношение към мигрантите. Насилието е идентифицирано като социален феномен, характеризира се със склонността да се следва модел на поведение, който налага групата, към която принадлежиш, с незначително на личността на другите хора и придаване на усещане за „значимост“ на извършителя. Повече от половината респонденти – 57,1%, потвърждават, че биха се опитали да защитят човек, който е бил оскърген във връзка с неговата национална, етническа или религиозна принадлежност, въпреки че те не са били обект на такъв вид дискриминация.

На Графика 1 е представен относителният дял на отговорите, който илюстрира основните причини за проявите на разглежданите два социални феномена, с което се допълва втория логически блок.

Основните три причини, които посочват, са: деформации на ценностната система на съвременното общество, нетолерантността и нетърпимостта към различieto, недостатъчната образованост на гражданите. Погледнати аналитично, тези три причини са актуални като процеси за българското общество. Ценностната система по данни от много изследвания е деформирана и реструктурирана, други са водещите ценности, изместващи – толерантност, семейство, социална отговорност и обществен просперитет. Болшинството анкетирани твърдят, че са толерантни, биха защитили различния, но в своето поведение и отговори на въпросите от проучването голяма част от тях отчитат различните по националност, религиозност, мигранти като податливи и носители на радикализъм. Въпреки нарастващия брой на стратегии, нормативни документи, броя на завършилите висше образование факторът ниска образованост е основна причина за наличието на тези социални феномени.

Според Вас кои са основните причини за проявите на радикализъм и насилствен екстремизъм? Моля посочете до три отговора.

Графика 1

Легенда:

- а) мултиетническите и мултирелигиозните общества
- б) ниската правна култура на съвременното общество
- в) нетолерантността и нетърпимостта към различието
- г) недостатъчната образованост на гражданите
- д) недостатъчно разработени ефективни програми за подкрепа на подрастващи и възрастни в риск от радикализация
- е) целенасоченото конфронтиране с представители на екстремистки групи
- ж) криза в семейното и училищното възпитание
- з) деформации на ценностната система на съвременното общество
- и) трудно ми е да преценя.

Третият логически блок в изследването е свързан с познаване на механизма за превенция на радикализъм и насилствен екстремизъм. На въпроса: „Знаете ли към кого да се обърнете в случай на получаване на информация за радикализация или прояви на насилствен екстремизъм?“. 46% са отговорили „Не“ и 19,5% „трудно ми е да отговоря“. Тези данни са тревожни, показател за непознаване на институциите. При наличие на разбиране за проблема и при опит за въздействие от страна на радикални групи обществото не знае към кого да се обърне за помощ. Според анкетираните най-ефективните мерки за справянето с радикализацията и насилствения екстремизъм са: повишаване на наказателната отговорност и строго наказване на всички проявни форми на насилие, правно и нравствено възпитание на подрастващите и повишаване на осведомеността на обществото по проблема.

На Фигури 2 и 3 са илюстрирани два въпроса от третия логически блок, които търсят отговор, насочващ към подходящите форми на превенция и относно компетентността на институциите за разрешаването на проблемите с проявните форми на радикализъм и насилствен екстремизъм.

Графика 2

Графика 3

Графика 2 очертава ранното разкриване на нагласи и признаци още в училищната среда като основен инструмент за превенция на социалните феномени – радикализъм и насилствен екстремизъм, който да се допълва със специализирани програми за работа с уязвими групи. Тези отговори дават научни и приложни насоки за развитие на дейности, свързани с превенции, включващи специалисти и доброволци.

Резултатите илюстрирани на Графика 3 показват, че отговорността за проявите на радикализъм и насилствен екстремизъм е разпределена равномерно между институциите, компетентни да прилагат мерки за превенция и обществото, включително всеки гражданин. Това разделение на отговорността, потвърждава извода за все по-широкото познаване на проблема и осъзнаване на ролята на обществото за справяне с него.

В Таблица 4 са представени резултатите с най-голям относителен дял от логическия блок за информираност и обучение по проявите на радикализъм и насилствен екстремизъм.

Таблица 4. Относителен дял на отговорите на въпроси от четвърти логически блок

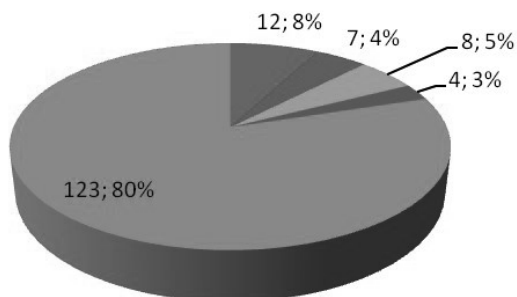
Въпрос	Отговор	Относителен дял
Вие или ваш близък/приятел получавали ли сте/са информация за лица част от радикална група?	не, не съм чувал аз или мой близък/приятел за подобна група	108 (70,1 %)
Вие или ваш близък/приятел получавали ли сте/са информация за лица, част от група, извършваща насилие?	• не, не съм чувал аз или мой близък/приятел за подобна група	95 (61,7%)
	• да, чувал съм за съществуването на групи, извършващи насилие	29 (18,8%)
Случвало ли Ви се е представители на радикални групи да се свържат с Вас чрез интернет?	не	149 (96,8 %)
Търсили ли сте Вие информация за радикални групи?	• не, не ме интересува	95 (61,7 %)
	• да, от любопитство	33 (21,4 %)

Резултатите от четвъртия логически блок са успокоителни. Повечето анкетирани не са чували за лица част от радикални организации и групи, извършващи насилие в тяхната среда. С 96,8 % от анкетираните никога не са се свързвали представители на радикални групи чрез интернет. Болшинството респонденти не търсят информация за радикални групи, само 21,4 % потвърждават, че от любопитство са се интересували. Въпреки тези данни мерките за превенция и противодействие трябва да бъдат реализирани и ранно да се диагностицират лица, склонни към проява на радикални позиции и насилие.

Графика 4 изобразява интересен факт, болшинството респонденти добре познават същността и проявите на двата социални феномена, но не са преминавали специално обучение. Те твърдят, че в училищното и университетското си образование не са се запознавали със спецификата на тези явления. Това може да се дължи на развито критично мислене и висок образователен ценз на извадката. Друг фактор може да е повишената осведоменост в публичното пространство за опасност от радикализъм и насилствен екстремизъм.

По време на Ваше обучение изучавали ли сте изследвания проблем - разбиране и познаване на обществените явления – радикализация и насилствен екстремизъм?

- да, като ученик
- да, в рамките на обучение в следдипломна квалификация
- да, в специализиран курс, организиран от университет
- да, в специализиран курс, организиран от професионална организация или сдружение
- не, не съм получавал информация по проблема в учебна среда

Графика 4

ОБСЪЖДАНЕ И ИЗВОДИ

Резултатите от анкетното проучване дават основание да се твърди, че явленията радикализация и насилствен екстремизъм са познати. Определят се като опасност за българското общество и се свързват са фактори, подпомагащи разпространението им пред всичко от външната среда. Свързването на явлениято с обществени процеси, като миграция, е възможно да е повлияно и от медийно въздействие. Смущаващо е непознаването на институционалния механизъм за превенция и липсващата информация за компетентност на държавните органи. Но участвалите в проучването правилно идентифицират първата стъпка на превенцията, а именно ранното разпознаване на признаци за радикализиране в близката среда на уязвимите групи. Това обстоятелство, заедно с отговорността на всеки гражданин, определена в отговорите, показват правилността на насоките за превантивна работа, определени в стратегията на страната ни. Липсата на специализирано обучение или информираност по отношение на идентификационни признаци обаче е констатация, която кореспондира и с други изследвания в областта. Политиката на държавната власт във връзка с превенцията на радикализацията все още не е реализирана в пълна степен. Държавата, в лицето на компетентните органи от правозащитната система, следва да окаже методическа помощ на лицата, работещи на „първа линия“, да ги обучи и подготви за работа в сложната съвременна среда. Особено внимание следва да се обърне на образователните институции, в които младото поколение, независимо от своята групов принадлежност, усвоява граждански компетентности, развива умения за критично мислене, устойчивост на негативно въздействие, живот в достойнство, толерантност и взаимно уважение.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма (2015–2020), приета с Решение №1039 на Министерски съвет от 30.12.2015 г.
2. Радикализъмът и младите. Редактор Йордан Божилов. Изд. Елестра ЕООД. София, 2016.
3. Радикализация в България. Заплахи и тенденции. Център за изследване на демокрацията, 2016 https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/22898.pdf
4. Резултати социологическото изследование „Екстремизъм среди молодежи на территории Вологодской области“ – Обл. центр молодеж. и гражд. инициатив „Содружество“. Вологда: Содружество, 2014, с. 40–56.

ПОЛИТИКИ ЗА ПРЕДОТВРЯВАНЕ НА РАДИКАЛИЗАЦИЯТА В ОБЩЕСТВОТО

Сали Любенов, студент III курс – ЗНС

Александър Иванов, студент IV курс – Психология

Резюме: Радикализмът е сложно социално явление, което, независимо от формата си на проявление, в основата си е грубо погазване на правовия ред. Изследванията на същността и съдържанието, както и на факторите, които могат да доведат до радикализация на отделни личности или групи, са важен инструмент за създаването на ефективна политика за предотвратяване. В много европейски държави вече се провеждат регулярно различни социологически и психологически изследвания, проучвания и анализи, които да подпомогнат вземането на решения за справянето с проблема и за създаването на ефективна система от мерки за превенция. България следва по-активно да участва в този процес, защото по данни от редица изследвания в страната ни са налице много от факторите на макро- и микросоциално ниво, които могат да доведат до радикализиране на отделни лица или групи. Освен специфичния подход за изследване на проявите форми, важен момент в превенцията е осъзнаването и разбирането на същността на проблема от обществеността. Целта на настоящия доклад е изследване на познаването на радикализацията и свързаното с нея явление насилствен екстремизъм.

Ключови думи: радикализъм, младежта, образование, превенция, училища, мерки за сигурност, тероризъм, насилие, борба, сигурност.

POLICIES TO PREVENT RADICALIZATION IN SOCIETY

Sally Lyubenov, student, Protection of National Security;

Alexander Ivanov, student, Psychology

Summary: Radicalism is a complex social phenomenon, which, regardless of its form of manifestation, is at the root of a rough examination of the rule of law. Research on co-operation and co-operation, which, and the factors that may lead to the radicalization of individuals or groups, can use a tool to create an effective conservation policy. Various sociological and psychological studies, studies and analyzes are already carried out on a regular basis in many European countries to support decision-making to tackle the problem and to create an effective system of prevention measures. Bulgaria should be more involved in this process because, according to a number of studies, there are many macro- and micro-social factors in our country that can lead to radicalization of individuals or groups. In addition to the specific approach for the study of manifestations, an important point in prevention is the knowledge of the problem by the public. The purpose of this report is to examine the knowledge of the nature and manifestations of radicalization and the associated phenomenon of violent extremism.

Keywords: radicalization, youth, education, prevention, schools, security measures, terrorism, violence, fight, security.

МЕЖДУНАРОДНОПРАВНА УРЕДБА НА ЗАКРИЛАТА НА ДЕЦА, ЖЕРТВИ НА ТРАФИКА НА ХОРА

Гергана Стойнова

докторант към катедра „Социални и правни науки“

Технически университет – Варна, България

Email: gergana.st@mail.bg

УВОД

Разположена на югоизточната граница на Европейския съюз, България има отговорността да защитава както своите граждани, така и тези на страните – членки на Европейския съюз, от разпространяването на престъплението трафик на хора не само като противодействия на неговите извършители, но и като предотвратява попадането на гражданите в ситуация на трафик, особено когато става дума за деца. Децата представляват ценност сами по себе си. Тяхното възпитание и развитие са от изключително значение за бъдещето на обществото. Опазването на техните права се ползва с особено внимание в международното и европейското право, а Република България, като страна – членка на Европейския съюз, е задължена своевременно да привежда вътрешното си законодателство към европейските изисквания.

ИЗЛОЖЕНИЕ

По своята същност трафикът на деца представлява форма на трафика на хора. Първото международно консолидирано определение за трафик на хора е посочено в Протокола относно предотвратяването, противодействието и наказването на трафика на хора, особено жени и деца (Протокола от Палермо), който е приет през 2002 г. от Организация на обединените нации и ратифициран от България през 2003 г. Той допълва Конвенцията от Палермо, насочена срещу транснационалната организирана престъпност, приета от Организацията на обединените нации през 2000 г. и ратифицирана от България през 2001 г. В него е посочено, че трафикът на хора представлява „набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора чрез заплаха или използване на сила или други форми на принуда, отвлечане, измама, заблуда, злоупотреба с власт или с уязвимо положение или чрез даване и получаване на плащания или

други облаги за получаване съгласието на лице, което има контрол върху друго лице, с цел експлоатация (чл. 3, подточка „а“). В същия смисъл това определение за трафик на хора се отнася и за трафика на деца, с важното уточнение, че „набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на деца“ с цел експлоатация се възприема като трафик, без значение дали са налице средствата, упоменати в посоченото определение (чл. 3, подточка „в“).

В българското законодателство основният закон, който регулира въпросите за трафика на хора, е Законът за борба с трафика на хора. Той е приет и влязъл в сила през 2003 г. В него е приета дефиницията, че „набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора, независимо от изразената от тях воля, когато се извършва с цел експлоатация“, се възприема за трафик на хора (Параграф 1, т. 1 от Доп. разпоредби на Закон за борба с трафика на хора). В българския закон не се откроява отделна дефиниция или уточнение, касаещи понятието „трафик на деца“. В същото време обаче се вижда ясно изразеното схващане на държавата по отношение сериозността на престъплението и изрично се посочва, че съгласието или несъгласието на жертвата е без значение, независимо от навършената възраст или използваните средства. За сравнение в Протокола от Палермо съгласието на жертвата е невалидно във всеки случай, когато става дума за дете, а когато става дума за възрастен, то е без значение, ако е използвано някое от средствата, посочени в Протокола. България е една от малкото страни, които възприемат позицията, че съгласието на жертвата е невалидно във всички случаи (Наръчник за борба с престъплението трафик на хора, 2008, с. 5). В международната и националната практика, когато се установи ситуация на трафик, той винаги бива преследван от закона и държавните органи, дори и в случаите, когато жертвата доброволно е била въввлечена.

Съществуват множество международни и европейски нормативни актове, имащи отношение към защитата на деца от трафика на хора. Тук са представени основните от тях, а именно:

1) Конвенцията на ООН за правата на детето, приета през 1989 г. Още в чл. 1 на този нормативен документ се посочва горната граница на детската възраст въобще и тя е навършването на 18 години. В чл. 11 всички държави се задължават да предприемат мерки за борба срещу незаконното прехвърляне и невръщане на деца от чужди държави (чл. 11, Конвенция за правата на детето). В чл. 12 се дава право на всяко дете да бъде изслушвано в съдебни и административни процедури пряко или чрез негов представител, като мнението му следва да бъде зачитано съобразно неговата възраст и зрелост. Членове 32 до 36 забраняват всички форми на експлоатация на деца, тяхното отвлечане, продажба и търговия независимо от целта, като задължават всички държави да предприемат мерки за тяхното предотвратяване и прекъсване. Чл. 39 защитава правото на всяко дете да бъде подпомагано в неговата социална интеграция след претърпяване на злоупотребите експлоатация и липса на грижи. Изложените разпоредби имат отношение към закрилата на деца – жертви на трафик, във връзка с тяхното идентифициране, предотвратяване и прекъсване на трафика, подкрепа на децата в съдебния процес срещу трафикантите и в процеса на тяхното възстановяване.

2) Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето на ООН

относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография, в сила за България от 2002 г. Той забранява търговията с деца, детската проституция и порнография, като дава и определения за тях (чл. 1). Чл. 8 от Протокола задължава държавите да предприемат подходящи мерки за защита правата и интересите на децата – жертви на престъпленията, разглеждани в Протокола на всички фази на наказателното производство. Тук са включени мерки за опазване на тяхната тайна и самоличност, тяхната безопасност от заплашване, както и тази на семействата им, и предотвратяване на „ненужно закъснение“, когато се разглеждат делата и се изпълняват заповеди или решения, чрез които децата жертви ще получат компенсации (чл. 8. от Факултативния протокол относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография). Чл. 9 от Протокола предвижда и повишаване обществената осведоменост чрез разпространения на информация и провеждане на обучения по въпросите, свързани с търговията на деца, детската проституция и порнография. Чрез Протокола се насърчава националното и международното сътрудничество в противодействието на тези деяния и подпомагането възстановяването на децата жертви (чл. 10 от Факултативния протокол относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография).

3) Конвенция на Международната организация на труда относно забраната и незабавни действия за ликвидирането на най-тежките форми на детския труд от 1999 г. В чл. 2 на Конвенцията отново се посочва, че дете е всяко лице до навършването на 18-годишна възраст. Според нея търговията и трафикът на деца представляват съвременни форми на робство, които трябва да бъдат ефективно забранени и преследвани от всяка държава, така както и всяка работа, извършвана от дете, която по своята същност или чиито условия на труд могат да увредят здравето, безопасността и морала му (чл. 3, Конвенция 182 на МОТ относно най-тежките форми на детския труд).

4) Протокол към Конвенцията на Организацията на обединените нации срещу транснационалната организирана престъпност относно предотвратяване, ограничаване и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца от 2000 г., известен като Протокола от Палермо, ратифициран от България през 2003 г. Той също дефинира понятието *дете*, като детската възраст отново е до навършването на 18 години (чл. 3, подточка „в“, Протокол относно предотвратяване, ограничаване и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца). В същия член се подчертава, че средствата, които са използвани при въвличането на дете в ситуация на трафик с цел експлоатация, са без значение, когато става дума за идентифициране на случай на трафик на деца. Протоколът задължава страните да изготвят нужните политики и да предприемат необходимите мерки за предотвратяване и борба с трафика на хора и защита на неговите жертви от повторен трафик, особено на жени и деца (чл. 9, Протокол относно предотвратяване, ограничаване и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца).

5) Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора от 2005 г. Чл. 5, ал. 5 задължава страните – членки на Съвета на Европа, да осигуряват защитена среда за децата, така че те да бъдат по-малко уязвими на трафика на хора. В нея като мярка, чрез която физическото, психологическото и социалното възстановяване на децата – жертви на трафик, да бъде подпомогнато, е включено

осигуряването на достъп на тези деца до образование (чл. 12, ал. 1 подточка „f“, Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора). При всички процедури, свързани със закрилата на жертвите на трафик на хора, Конвенцията подчертава съобразяването с правото на децата на особена закрила с оглед техните специфични потребности и интереси.

6) Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие, приета през 2007 г. Тя уточнява, че „жертва“ е всяко дете, което е било подложено на сексуална експлоатация и сексуално насилие (чл.3, подточка „в“, Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие). Тя също така изисква развитие на сътрудничество както на национално, така и на международно равнище, и координация между специализираните органи, занимаващи се със закрила, предотвратяване и борба срещу сексуалната експлоатация и сексуалната злоупотреба с деца. В чл. 18–24 се обръща внимание на задължението на държавите да криминализират сексуалното експлоатиране на дете, детската проституция и порнография (като се уточняват понятията *детска проституция* и *детска порнография*), моралното разложение и съблазняване на деца, както и подпомагането, подбуждането и опита за извършване на някои от изброените действия.

7) Конвенция на Съвета на Европа за престъпления в кибернетичното пространство, която е приета от Съвета през 2001 г., но е в сила за България от 2005 г. Тя обявява за незаконни всички действия свързани с детската порнография, за които е необходима компютърна система (чл. 9, Конвенция на Съвета на Европа за престъпления в кибернетичното пространство).

8) Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз от 2011 г. относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета. В нея Европейският съюз призовава страните да обръщат „първостепенно внимание на висшия интерес на детето“, съблюдавайки Хартата на основните права на Европейския съюз и Конвенцията на Организацията на обединените нации за правата на детето от 1989 г. (чл. 13, ал. 1, Директива 2011/36/ЕС). Освен това в чл. 4, подточка „а“ Директивата предвижда и по-тежки наказания за извършители на трафик на деца. Държавите са призовани и да осигурят набор от специални мерки за оказване на помощ и подкрепа на децата, пострадали от трафика на хора, които следва да бъдат съсредоточени върху физическото и психо-социалното им възстановяване и към намиране на трайно решение за всяко едно дете. Според Европейската директива достъпът до образование би помогнал на децата да се включат отново в живота на обществото. Освен това във всяка страна от Европейския съюз следва да се предвидят допълнителни мерки за защита на децата по време на разпитите в хода на съдебната процедура, като те бъдат незабавно проведени, при необходимост в специално предназначено за разпит на деца помещение, и то от специално подготвен за такава дейност специалист – по възможност едно и също лице. Броят на разпитите трябва да е сведен до минимум, като те могат да се записват за доказателство, което да бъде използвано в съда; децата имат право да бъдат придружавани от техният представител или възрастен, по техният избор, когато това е приложимо; детето може да бъде изслушано в съдебна зала,

без то да присъства там и без публика (чл. 15, Директива 2011/36/ЕС). Директивата обръща особено внимание на непридружените деца – жертви на трафика на хора, като за тях предвижда всяка държава членка да осигури настойник и/или представител за всяко такова идентифицирано дете, когато това е необходимо (чл. 16, Директива 2011/36/ЕС).

9) Директива 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз от 2011 г. относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета на Европейския съюз. В нея се посочват минималните правила за определяне на престъпленията и наказанията в областта на сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца, детската порнография, като се добавя и случаят на установяване на контакт с деца за сексуални цели, вземайки предвид информационното и комуникационното развитие на обществото. Чрез нея се цели и повишаване усилията на страните по посока превенция на тези престъпления срещу децата и повишаване на степента на закрила на пострадалите деца (чл. 1, Директива 2011/92/ЕС). Отново са дадени определения на понятията *дете*, *детска проституция*, *детска порнография*, *порнографско представление* и се посочва, че във всяка държава има законово определена възраст за „изразяване на съгласие за сексуални действия“, под която извършването на сексуални действия с дете е забранено (чл. 2, Директива 2011/92/ЕС). Също така изрично се подчертава, че „подбудителството“ и „помагачеството“, както и опитът за извършване на тези престъпления, са наказуеми (чл. 7, Директива 2011/92/ЕС).

Съществуват и други европейски и международни документи, като резолюции, решения, насоки и планове за действие, засягащи трафика и експлоатацията на деца, но те стъпват върху изброените до момента нормативни актове. Органите на Европейския съюз, както и Съветът на Европа, продължават да следят дали и доколко държавите членки транспонират европейското законодателство по въпросите на трафика и експлоатацията на деца във вътрешните си правни системи и дали и до колко самите те полагат усилия в борбата срещу трафика и експлоатацията на деца, в полагането на грижи, закрила и подкрепа на децата. Докато тези престъпления продължават да представляват заплаха за най-уязвимите членове на обществото, държавите ще усъвършенстват своите механизми за противодействие и борба срещу тях, под насоките и препоръките на Европейските организации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Според Директива 2011/36/ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него „децата са по-уязвими от възрастните и следователно съществува по-голям риск те да станат жертви на трафик на хора“. Подобно твърдение е налице и в текста на Резолюция на Европейския парламент от 2016 г. относно прилагането въз основа на принципа на равенство между половете на Директива 2011/36/ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него. Именно поради тази причина всички страни членки – на ЕС, провеждат политики, в които на децата се об-

ръща специално внимание и особено по отношение защита на техните права и интереси от трафик и експлоатация. Поради това от съществено значение е всяка страна, ратифицирала изложените документи, да направи всичко необходимо, за да приведе своето законодателство в съответствие с посочените по-горе актове и да изпълнява всички включени в тях изисквания.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Втори доклад относно напредъка в борбата с трафика на хора съгласно изискванията в член 20 от Директива 2011/36/ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него, 2018, достъпен на: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2018:0777:FIN:BG:PDF>
2. Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПБР на Съвета, 2011 г., достъпна на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>
3. Директива 2011/92/ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПБР на Съвета, 2011, достъпна на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=BG>
4. Конвенция на ООН за правата на детето, 1989 г., достъпна на: <http://www.asp.government.bg/documents/20181/49590/konventsia-na-oon-za-pravata-na-deteto.pdf/c203c32d-f23f-4e50-8d3c-97ed982fc0e7>
5. Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, 2007 г., достъпна на <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168064898b>
6. Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие, 2007, достъпна на: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1e6>
7. Конвенция на Съвета на Европа за престъпления в кибернетичното пространство, 2001 г., достъпна на: <https://rm.coe.int/16802fa426>
8. Конвенция №182 на Международната организация на труда относно най-тежките форми на детския труд, 1999 г., достъпна на: <http://trudipravo.bg/znanie-za-vas/2015-08-31-09-52-20/konventzii-na-mot/867-convention-182-on-the-worst-forms-of-child-labour-1999>
9. Наръчник за борба с престъплението трафик на хора, 2008 г., достъпен на: http://www.prevenicii.com/PDF_TRAFIK/Trafik_na_hora_book_2.pdf
10. Протокол към Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност относно предотвратяване, ограничаване и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца, 2002 г., достъпен на: http://econ.bg/Нормативни-актове/Протокол-за-предотвратяване-противодействие-и-наказване-на-трафика-с-хора-особено-жени-и-деца_1.1_i.129673_at.5.html
11. Резолюция на Европейския парламент относно прилагането въз основа на принципа на равенство между половете на Директива 2011/36/ЕС относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него, 2016, достъпна на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IP0227&from=BG>

12. Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето на ООН относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография, 2001г., достъпен на: http://pgrto.com/wp-content/uploads/2013/11/Fakultativen_protokol_kum_Konvenciqta_za_pravata_na_deteto.pdf

МЕЖДУНАРОДНОПРАВНА УРЕДБА НА ЗАКРИЛАТА НА ДЕЦА, ЖЕРТВИ НА ТРАФИКА НА ХОРА

Гергана Стойнова

докторант към катедра „Социални и правни науки“

Технически университет – Варна, България

Email: gergana.st@mail.bg

Резюме: Докладът представя основните международни и европейски нормативни актове, регулиращи проблемите в областта на борбата срещу трафика и експлоатацията на деца, по които Република България е страна. Разгледани са Конвенцията на ООН за правата на детето, Протокола от Палермо относно предотвратяване, ограничаване и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца, Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие и др. Акцент е поставен върху техните основни елементи, въвеждащи специални определения и изисквания във връзка с посочената проблематика.

Ключови думи: трафик и експлоатация на деца, международно и европейско законодателство.

INTERNATIONAL LEGISLATION OF THE PROTECTION OF CHILDREN-VICTIMS OF TRAFFICKING IN PERSONS

Gergana Stoynova

PhD Student of Social and Law Sciences Department

Technical university of Varna, Bulgaria

Email: gergana.st@mail.bg

Summary: This paper presents the main International and European normative documents, regulating the problems of fight against trafficking and exploitation in children to which the Republic of Bulgaria is a part, for example, the Convention on the Rights of the Child, the Palermo Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse and etc. This paper put an accent on the main elements of these documents which introduce specific definitions and requirements in relation to the mentioned issues.

Keywords: trafficking and exploitation in children, International and European legislation.

Сборник с доклади

ЧЕТВЪРТАТА

ПРОМИШЛЕНА РЕВОЛЮЦИЯ

И БАЛКАНИТЕ

Лятна научна сесия
на Юридическия факултет
Категора „Сигурност и безопасност“
21–22 юни 2019 г.

Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“ Серия
„ЮРИДИЧЕСКИ НАУКИ
И ОБЩЕСТВЕНА СИГУРНОСТ“

2019, книжка 36

Художник: Олга Паскалева
Коректор: Стела Зидарова
Компютърен дизайн: Мариана Христова

Формат 16/70/100
Печатни коли 9,5

Адрес за контакти:
ВСУ „Черноризец Храбър“
9007 Варна
„Златни пясъци“, курортен комплекс „Чайка“,
тел. 052/35-95-18